

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΔΟΥΚΟΣ

Η ζωη μου
στους
παιδικους σταθμους

(Αλβανια - Ρουμανια * 1947 - 1956)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ

Θεσσαλονικη 1983

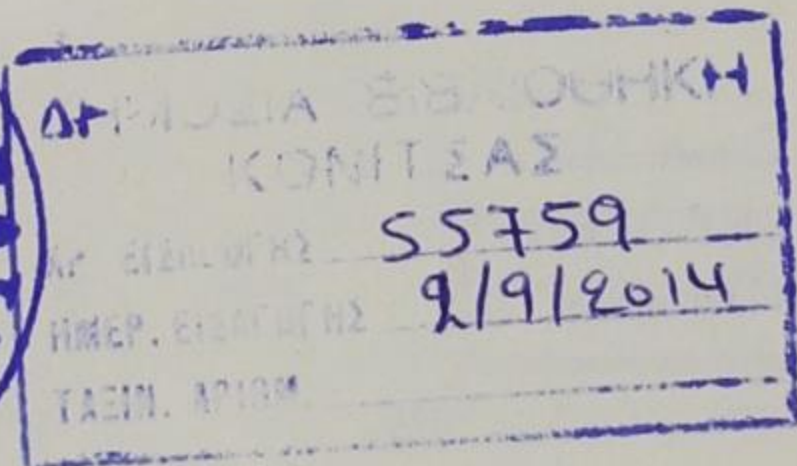

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΔΟΥΚΟΣ

Η ζωή μου
στον

παιδικό σταθμό

(Αλβανία - Ρουμανία * 1947 - 1956)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ

Θεσσαλονίκη 1983

=====

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ

=====

Νοέμβριος 1983

Έπιμέλεια - Έξώφυλλο: Μαρία Ταλατά - Καρπαγιαννάκη
Φωτοστοιχειοθεσία: Σοφία Μελίτση

Έκτύπωση - Βιβλιοδεσία

"ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ", Άθ. Τσιαρτσιάνης και ΣΙΑ
Στρ. Μπραντούνα 3 - τηλ. 523.750 - Θεσσαλονίκη

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ ζωή τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδας, πού ἐζησαν καί μορφώθηκαν στίς Λαϊκές Δημοκρατίες, εἶναι ἐλάχιστα γνωστή στόν Ἑλληνικό λαό. Γι' αὐτό καί καταπιάστηκα νά γράψω γιά τά χρόνια πού πέρασα — μαζί μέ τ' ἄλλα Ἑλληνόπουλα — στούς διάφορους Παιδικούς Σταθμούς, στίς Ἐπαγγελματικές Σχολές καί τά Γυμνάσια στήν Ἀλβανία καί Ρουμανία. Μέχρι σήμερα, αὐτό εἶναι τό πρῶτο βιβλίο πού γράφηκε ἀπό κάποιον πού πέρασε τά παιδικά του χρόνια μακριά ἀπό τήν Πατρίδα, σάν πολιτικός πρόσφυγας.

Ἡ ζωή τῶν 28.000 παιδιῶν, πού βρεθήκανε στίς Λαϊκές Δημοκρατίες, δέν ἦταν ἡ ἴδια ἀπό χώρα σέ χώρα, οὔτε ἀπό Σταθμό σέ Σταθμό. Στή Ρουμανία φερ' εἶπειν, τήν εὐθύνη γιά τή μόρφωσή μας τήν εἶχε ἡ Ε.ΒΟ.Π. (Ἑλληνική Βοήθεια Παιδιοῦ), ἐνώ στίς ἄλλες χώρες ὑπεύθυνο ἦταν τό Ὑπουργεῖο Παιδείας κάθε χώρας. Ἡ Ε.ΒΟ.Π. ἐκεῖ ἐπαζε δευτερεύοντα ρόλο. Στούς Παιδικούς Σταθμούς πάλι, ἡ διαβίωση ἐξαρτιόταν κατά πολύ ἀπό τά πρόσωπα πού εἶχαν ἀναλάβει τά καθήκοντα τοῦ παιδαγωγοῦ.

Ὅλα τά πρόσωπα, τῶν ὁποίων ὁ ρόλος ἦταν θετικός, τά ἀναφέρω μέ ὀλόκληρο τό ὀνοματεπώνυμό τους, ἢ μέ τό μικρό ὄνομα, ὅταν δέν θυμάμαι τό ἐπώνυμο. Ὅλους ἐκείνους πού εἶχαν ἀρνητική δράση, τοὺς γράφω μέ τό μικρό τους ὄνομα ἢ μέ τήν θέση πού εἶχαν. Κι αὐτό γιὰτί δέν εἶναι μέσα στούς σκοπούς μου, ἢ ἀναμόχλευση παλιῶν ἀντιθέσεων. Ἄλλωστε, σέ τέτοιες περιπτώσεις, τά δευτερεύοντα πρόσωπα δέν φέρουν ἀκέραια τήν εὐθύνη, ἀφοῦ εἶχαν προΐσταμένους, ἀρμόδιους γιά νά τά ἐλέγξουν. Ἴσως, ἀκόμη, καί μέ τή πάροδο τόσων ἐτῶν, νά ἀλλάξαν κι ἄλλοιῶς νά σκέφτονται σήμερα.

Τό ὄλο λάθος στήν ἐκπαίδευσή μας, ἦταν — ὅπως γρά-

φω μέ λεπτομέρειες — ότι δέν υπήρχε ειδικευμένο προσω-
πικό. Καί όταν, μέ μεγάλες δυσκολίες, εκπαιδεύτηκαν
όρισμένοι για παιδαγωγοί στό Φροντιστήριο τής Σκό-
δρας, δέν πρόφθασαν καλά - καλά νά διδάξουν, γιατί
τούς έπιστράτευσαν στό βουνό.

Στούς διαλόγους πού παραθέτω, μπορεί κάποια λέξη
νά μήν έχει αποδοθεί μέ ακρίβεια. Ή μνήμη μετά από 22
χρόνια περίπου, δέν βοηθά τόσο πολύ. Άλλά βεβαιώνω
πώς τό ούσιαστικό τους περιεχόμενο, είναι πέρα για πέρα
άληθινό.

Τά γεγονότα πού αναφέρονται συνέβησαν στά χρόνια
1947 ως 1956. Τό πιο σημαντικό για τά παιδιά ήταν ότι ό-
λόκληρη δεκαετία, έζησαν μακριά από τούς γονείς τους.
Συνήθως, σέ μιá χώρα ήσαν τά παιδιά καί σ' άλλη οί γο-
νείς τους. Αυτή είναι καί ή μεγάλη διαμαρτυρία μου
— άς τήν πώ έτσι — για τό τρόπο πού μεταχειρίστηκε ή
΄Οργάνωση σ' αυτό τό θέμα.

Συγχρόνως όμως είναι καί ή εύκαιρία νά διατυπώσω
ένα μεγάλο εύχαριστώ, στις φιλόξενες χώρες πού μάς
δέχτηκαν καί σ' όσους από τούς Έλληνες εκπαιδευτικούς
ένδιαφέρθηκαν για νά διδάξουν στά παιδιά τής Έλλάδας
τήν γλώσσα, τήν ιστορία καί γεωγραφία του τόπου μας
για νά γίνουν σήμερα χρήσιμοι άνθρωποι.

Εύχαριστώ επίσης εκείνους πού μέ βοήθησαν στη συγ-
γραφή αυτού του βιβλίου.

Γιώργος Σδούκος
΄Οστράβα, 1 Αύγουστου 1970

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές φορές σκέφτηκα να γράψω για την παιδική μου ζωή. Σήμερα, που βρίσκομαι άρρωστος στο νοσοκομείο του Βιτκοβίτσε της Όστράβας, παρακαλώ πότε να τελειώσει ή καθημερινή εξέταση του γιατρού, για να συνεχίσω το γράψιμό μου.

Δέν είμαι συγγραφέας, αλλά με τα λίγα ελληνικά που ξέρω, αρχίζω και γράφω τη ζωή μου.

Είμαι ένα από τα τριάντα χιλιάδες ελληνόπουλα, που βρεθήκαμε στις σοσιαλιστικές χώρες. Αύτα που γράφω, είναι όλα αλήθεια, από το άλφα ως το ωμέγα. Να μου κοπεί το χέρι αν γράφω κανένα ψέμα. Νομίζω ότι είναι υποχρέωσή μου να γράψω την αλήθεια, όσο πικρή κι αν είναι αυτή.

Άφου μιά μέρα θα βγει στο φώς, γιατί να μη βγει από σήμερα;

Γεννήθηκα στο χωριό Λυκόρραχη της Κόνιτσας στην Ήπειρο, από αγροτική και πολυάριθμη οικογένεια. Ή μητέρα μου απόχτησε έντεκα παιδιά. Ζούνε όκτώ. Τέσσερα αγόρια και τέσσερα κορίτσια. Το όνομά της Μαλαματή. από το χωριό Λαγκαδά της Ήπείρου. Έγώ είμαι το έκτο στη σειρά. Γιώργο με βάπτισε ή νουνά μου. Στο σπίτι μας έγινε μεγάλη χαρά που ήρθε στον κόσμο ένα αγόρι. Οί άντρες στο σοϊ μας ρίχνανε ντουφεκιές απ' τη χαρά τους όλη μέρα. Έτσι ήτανε στον τόπο μας. Όταν γενιότανε αγόρια, υπήρχε μεγάλη χαρά. Όταν αποχτιούνταν κορίτσια, κλαιγανε οί μάνες, για τη ζωή που τα περίμενε.

Ό πατέρας μου λεγόταν Χρίστος, παιδί του Θανάση με το κλέφτικό του Άνδρόνικος. Όλοι έτσι τον ξέρανε. Στα νειάτα του ήτανε σωστό παλληκάρι. Ήτανε περήφα-

νος, πού όλο τό γένος του, πάπου πρός πάπου, ήσαν πολεμιστές κατά τών Τούρκων. Τό γκρά δέν τό άφησε από τήν πλάτη του ποτές. Μιά φορά πού πήγε στα Γιάννινα, εκεί πού τόν χαιρετούσανε οί γνωστοί, "τί κάνεις Άντρόνικε", πετάχτηκε ένας και λέει: "τί τόν λέτε Άνδρόνικο, άφού Θανάσης λέγεται", κι ένας άγας τού άπαντάει: "Θανάσηδες ύπάρχουν πολλοί στην Ελλάδα, Άνδρόνικος είναι ένας και βρίσκεται στην Λούψκα (έτσι λεγότανε τό χωριό μας μέ τό παλιό). Αύτός έκανε τόν Κιανίμπ Μπέη νά τρέμει σαν ψάρι κάτω από τά πόδια του, ντροπιάζοντάς τον σ' όλη τήν άρβανιτιά".

Ό Κιανίμπ Μπέη, ήταν ό μεγαλύτερος τύρρανος στην Βόρεια Ήπειρο. Ήθελε νά μοιάσει τόν Άλή Πασά. Άλλά σέ μία σύγκρουση, ό παπούς μου τού πήρε τό όπλο. Μεγάλη ντροπή για τήν άρβανιτιά. Μετά άπ' αυτό οί Άρβανίτες λέγανε, αυτό τό Λούψκα βγάζει παληκάρια. Για νά γλυτώσει ό παπούς από τήν έκδίκηση τού Κιανίμπ Μπέη, έφυγε για δέκα χρόνια στην Άμερική, για νάρθει νά πεθάνει στην έλεύθερη πατρίδα του, τό 1945, άφού χαροπάλεψε για 41 μέρες.

Είχε δυό άγόρια. Τό Νικόλαο και τόν Χρίστο, και τέσσερα κορίτσια. Ό Νικόλαος πέθανε στην Κατοχή από τήν πείνα. Ό Χρίστος, ό πατέρας μου, δούλεψε σκληρά μέ τούς μαστόρους για νά παντρέψει τις άδελφές του.

Πριν από τόν πόλεμο ζούσαμε καλά. Λέγανε οί χωριανοί, "πώς νά μή ζή καλά ό Χρίστος, τέσσερα μουλάρια ξεφορτώνανε στό σπίτι του".

Ήρθε ό πόλεμος τού 1940, ή φτώχεια μπήκε από τις πόρτες και από τά παράθυρα στό σπίτι μας. Τά μουλάρια έπιτάχτηκαν, τά ζώα ψοφούσανε τό ένα ύστερα από τό άλλο, ή οίκογένεια πολυάριθμη, μά πολλά μέλη της σέ μικρή ηλικία.

Ό πατέρας μου μπήκε στον άγώνα κατά τού κατακτητή σέ μία από τις πολλές μάχες, πού έγιναν στην περιοχή. Τήν 1η τού Νοέμβρη τού 1940, μία Ίταλική φάλαγγα χωρίς καμμία προφύλαξη κατευθυνόταν από τό χωριό μου

πρός τό Κάντσικο. Ὁ Ἰλαρχος Γεωργιάδης μέ τούς ἀνιχνευτές του ἀνάφερε στόν ἀντισυνταγματάρχη Μεσίρη πού εἶχε τούς ἄνδρες του στόν Αὐχένα Πριάσωπου. Αὐτός διέταξε ἐπίθεση. Οἱ Ἴταλοὶ αἰφνιδιάσθηκαν καί σέ λίγες στιγμές ὀλόκληρη ἡ φάλαγγα ἔτρεχε πανικόβλητη μέ μεγάλες ἀπώλειες.

Ὅσοι γλύτωσαν κρύφτηκαν στόν οἰκισμό τῆς Λυκορράχης, τό χωριό μου, ὅπου μετέτρεψαν τά σπίτια σέ μικρά φρούρια. Τό ἐπιτελεῖο τῆς Ἰταλικῆς φάλαγγας ἐγκαταστάθηκε στό σπίτι τοῦ Χρήστου Τρούλια καί ἀπό κεῖ ἐδινε τίς διαταγές του.

Ἐνῶ ἡ μάχη συνεχιζόταν μέσα στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ καί στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν — στήν δική μας αὐλή σκοτώθηκαν δυό Ἴταλοὶ, καί ὁ παπούς μέ πήρε ἀπό τό χέρι καί βγήκαμε ἔξω γιά νά δούμε ἀπό κοντά τή νίκη τῶν δικῶν μας — οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Μεσίρη ἀποφάσισαν νά στείλουν κάποιον πολίτη στό Ἰταλικό ἐπιτελεῖο γιά νά πείσει τούς Ἰταλοὺς νά παραδοθoύν.

Αὐτή τήν ἀποστολή τήν ἀνέλαβε ὁ Χρήστος Ἀθανασίου Σδούκος — ὁ πατέρας μου — πού τράβηξε γιά τό ἐπιτελεῖο τοῦ ἐχθροῦ, περνώντας ἀνάμεσα στίς ριπές τῶν πολυβόλων ἀψηφώντας τόν κίνδυνο.

Μπήκε στό σπίτι καί εἶπε στούς Ἰταλοὺς νά παραδοθoύν γιατί εἶναι περικυκλωμένοι ἀπό παντοῦ. Αὐτοὶ ἀρνήθηκαν νά συζητήσουν τέτοιο πράγμα.

Τότε, ὅμως, ἀκούστηκαν οἱ φωνές τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν πού φώναζαν στόν πατέρα μου: "Χρήστο, μὴν τούς παρακαλᾶς. Βγές ἔξω νά τούς ἀνατινάξουμε στόν ἀέρα. Ὁ πατέρας μου ἔκανε νά φύγει, ἀλλά τόν σταμάτησε ὁ Ἰταλός Μέρραρχος. Τοῦ ἔδωσε ἕνα ἄσπρο πανί, δεμένο σ' ἕνα ξύλο, καί τοῦ ζήτησε νά τούς ὀδηγήσει στούς Ἑλληνες ἀξιωματικούς. Αὐτό τό τόνισε πολλές φορές: "στούς ἀξιωματικούς σας, ὄχι στούς στρατιώτες". Φαίνεται εἶχε φοβηθεῖ ἀπό τήν ἀπειλή τῶν στρατιωτῶν νά τινάξουν στόν ἀέρα τό σπίτι τοῦ Τρούλια πού ἦταν τό ἰταλικό ἐπιτελεῖο.

Έτσι, κατά τις 5 τὸ ἀπόγευμα, μπροστὰ ὁ πατέρας, καί πίσω του τὸ ἰταλικὸ ἐπιτελεῖο καὶ 100 περίπου στρατιῶτες, ἐφθασαν στὶς Ἑλληνικὲς θέσεις. Ὁ διοικητὴς τοῦ 5ου Λόχου, Δημήτριος Λαμπράκης, παρέλαβε τοὺς αἰχμαλώτους, μαζί μὲ 180 ζῶα καὶ ἀφθονο πολεμικὸ ὑλικό.

Οἱ ἀπώλειες τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν μεγάλες. Ἀπὸ τοὺς δικούς μας εἶχαμε λίγους τραυματισμοὺς στρατιωτῶν καὶ ἓνα νεκρὸ χωριανὸ μας, τὸν Νούτσο.

Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη μάχη ποὺ ἔδωσε ὁ Στρατὸς μας μὲ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἡ νίκη γέμισε χαρὰ τοὺς χωριανοὺς ποὺ βγήκαν χαρούμενοι στοὺς δρόμους. Φούντωσαν κι οἱ ἐλπίδες γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ νίκη τοῦ Στρατοῦ μας. Οἱ ἐφημερίδες τότε εἶχαν γράψει γιὰ τὸν πατέρα μου.

Τὴν δευτέρη φορὰ ποὺ ξαναμπήκανε οἱ Ἰταλοὶ στό χωριό, οἱ χωριανοὶ εἶδαν κι ἐπάθαν. Οἱ Καραμπινιέρηδες, μὲ μεγάλη βαρβαρότητα, πιάνανε τοὺς ἄνδρες καὶ τοὺς δένανε ἓναν - ἓναν — μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι κρύβανε ὄπλα — τοὺς κρεμάγανε στό σχολεῖο καὶ τοὺς χτυποῦσαν ἀλύπητα. Τὸν πατέρα μου τὸν δώσανε τέτοιο ξύλο, ποὺ δὲν μπορούσε νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὸ στρώμα τρεῖς μῆνες. Μὲ τὸ ξύλο καὶ τοὺς σκοτωμοὺς, οἱ Ἰταλοὶ θέλανε νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὴ ντροπὴ ποὺ πάθανε ἀπ' τὸν θρυλικὸ Ἑλληνικὸ στρατὸ στ' Ἀλβανικὰ βουνά, ποὺ ἐδείξε στὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου, ὅτι ἓνας μικρὸς λαὸς μπορεῖ νὰ τσαλαπατήσῃ μιὰ αὐτοκρατορία ὀλοκληρῆ, δίνοντας τὸ σύνθημα στοὺς ὑποδουλωμένους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ σκλαβιά.

Στὴν Κατοχὴ δούλεψε ὁ πατέρας μου σὰν μέλος τοῦ ΚΚΕ, περιφερειακὸς τοῦ ΕΑΜ καὶ Πρόεδρος τῆς Κοινότη-
τας τοῦ χωριοῦ. Μαζί μὲ τὸν Παναγιώτη ὀργάνωσαν καὶ καθοδήγησαν τὴν ἀντίσταση στό χωριό μας. Ἐδωσαν τρεῖς μάχες μὲ τοὺς Γερμανοὺς οἱ Λυκορραχίτες, ἐνωμένοι κι ἀγαπημένοι. Τὰ δώσανε ὅλα γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τοῦ λαϊκοῦ στρατοῦ. Οἱ ἐπονίτες τοῦ χωριοῦ ἐμψυχώνανε τὸν κόσμο μὲ ἐκπολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις, ποὺ κἄνανε κάθε τόσο στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ.

Ήταν μέρες ολόκληρες πού δέν βλέπαμε τόν πατέρα μας στό σπίτι. Πήγαινε σέ διάφορες αποστολές πού τόν έστελνε τό ΕΑΜ. Ο πατέρας μου πίστευε ότι θά αλλάξει ή τύχη τής Ελλάδας άμα νικούσε ο λαϊκός στρατός, γι αυτό καί πάλευε μέ όλες του τίς δυνάμεις. "Τώρα Ματούλου, έλεγε στή μητέρα μου, πού θά τελειώσει ο πόλεμος, θά ζήσουμε καλά, θά βάλουμε τή σειρά μας".

Έτσι σκεφτότανε ο κάθε Έλληνας. Μετά τή συμφωνία όμως τής Βάρκιζας, όλα αυτά τά όνειρα γιά τόν πατέρα μου πήγαν χαμένα. Δέν γνώρισε από τότε σπίτι καί μαλακό στρώμα. Κρυβότανε στά καραούλια. Τόν κατηγορούσανε ότι ήτανε κομμουνιστής, καί οί κομμουνιστές πού σήκωσαν τόσο βάρος στήν κατοχή, άρχισαν νά κυνηγούνται μέ τήν φωτιά καί τό σίδηρο, σαν έγκληματίες τού κράτους. Κάθε μέρα τού πηγαίναμε, μαζί μέ τή γιαγιά μου, τροφή στό λημέρι του.

Υστερα από λίγο, επικηρύχτηκε μέ 500 χιλιάδες. Η έντολή ήταν νά εκτελεστεί επί τόπου, είτε παραδοθεί είτε όχι. Έμφύλιος σπαραγμός κατατάραξε τήν Ελλάδα απ' άκρου σ' άκρη καί πιό πολύ τήν περιοχή μας, πού έγινε καί τό θέατρο τού πολέμου. Τά ψηλά βουνά τού χωριού μας τά είχανε οί καπετανέοι αντάρτες Γιανούλης, Ζιτράβος, Μπλιγούρας, Διαμαντής. Τήν ποταμιά τήν είχε ο έθνικός στρατός. Οί Λυκορραχίτες ήτανε κλεισμένοι στό χωριό τους καί τραβούσανε τά δεινά τού πολέμου.

Τή μιά μέρα μπαίνανε οί αντάρτες στό χωριό καί κυνηγούσανε τούς δεξιούς καί τήν άλλη μπαίνανε οί μπουραντάδες κυνηγώντας τούς άριστερούς. Τό Μάρτη τού 1946 πιάσανε τήν αδερφή μου Διαμάντω, μέ άλλους τέσσερις, καί τή στείλανε φυλακή στά Γιάνενα.

Κάθε τόσο τά άεροπλάνα γέμιζαν τά βουνά μέ προκηρύξεις, μέ προπαγανδιστικό ύλικό, καλώντας τούς αντάρτες νά παραδοθούν. "Παρασυρόμενα άδέλφια παραδοθείτε, γιατί θά σκοτωθείτε". Από τήν άλλη μεριά οί αντάρτες άπαντούσαν "τά όπλα μας δέν τά παραδίνουμε, άν δέν δούμε τήν Ελλάδα έλεύθερη".

Οί πιά πολλοί άντάρτες φορούσανε τσαρούχια, άλλοι είχανε στρατιωτικές χλαίνες άλλοι δέν είχανε, μερικοί κρεμούσαν τά όπλα τους στήν ράχη μέ σπάγγο. Κάθε τόσο πού κατεβαίνανε στό χωριό μας, οί χωριανοί τούς δίνανε από ένα καρβέλι ψωμί. Οί πιά πολλοί άπ' τούς άντάρτες ήτανε άγωνιστές τής 'Εθνικής 'Αντίστασης, κυνηγημένοι ύστερα από τή συμφωνία τής Βάρκιζας, βρίσκοντας καταφύγιο στίς ψηλές κορφές τού Γράμμου, μέ τά θεώρατα πεύκα καί τίς όξιές, καί τά γάργαρα νερά του. Μέ τούς χορούς καί τά τραγούδια τους στή πλατεία τού χωριού κάνανε τόν κόσμο καί τούς συμπαθούσε πιά πολύ. Παρ' όλες τίς δυσκολίες πού είχε ό λαουτζίκος, συμπάθησε τό κίνημα. Στήν περιοχή μας τίς πιά πολλές συμπάθειες τίς είχε ό καπετάν Γιαννούλης. Οί μάνες πού ξεπροβόδιζαν τά παιδιά τους στό άντάρτικο, τά συμβούλευαν νά μπουνε στά τμήματά του, γιατί ήτανε πιά προσεκτικός, πιά μετρημένος. Οί χωριανοί τραγουδούσανε: "Βγήκαν άντάρτες, κι άϊμαν - άϊμαν, βγήκαν άντάρτες στά βουνά, βγήκανε νά βάλουν τάξη, ή ψευτιά - κλεψιά νά πάψει. Βγήκανε νά βάλουν τάξη κι ό Γιαννούλης νά διατάξει".

Ξέρανε ότι μέ τόν καπετάν Γιαννούλη δέν θά τούς πείραζε κανείς, γιατί αυτός έξέταζε τό ζήτημα προτού νά πάρει άπόφαση.

Κάποτε ό πατέρας μου έβαλε ζήτημα στόν καπετάν Γιαννούλη νά χτυπήσουν οί άντάρτες τόν Κούρκουλα. 'Ο Κούρκουλας, πού είχε τό τμήμα χωροφυλακής στήν Πυρσόγιαννη, τρομοκρατούσε τούς άγωνιστές τής 'Αντίστασης. 'Ο Γιαννούλης τού άπάντησε ότι δέν υπήρχε διαταγή. 'Αλλά ό πατέρας μου τού είπε, ότι θά τό έκανε ό ίδιος μέ τούς χωριανούς, άν πατούσε τό πόδι στό χωριό.

Στίς 15 Σεπτεμβρίου, ό Κούρκουλας μέ όλο τό τμήμα του έκανε έφοδο σ' όλα τά χωριά τής Κόνιτσας κι έπιανε τούς άγωνιστές τής 'Αντίστασης, άλλους στόν ύπνο τους κι άλλους στούς δρόμους τού χωριού. 'Εκείνη τή μέρα ό πατέρας μου πήγε στό σπίτι τού Νόντα Τσίου καί τού είπε: "Νόντα, έσείς άπ' τή μεριά τών δεξιών νά προστατεύε-

τε τούς άριστερούς του χωριού και μεις άπ' τή μεριά των άριστερών να προστατεύουμε τούς δεξιούς. Μπορα είναι και θα περάσει, έτσι δεν θα χαλάσει τό χωριό". Ο Νόντας συμφώνησε μ' αυτά, σηκώθηκε κι άγκάλιασε τόν πατέρα μου, αλλά εκεί που τόν άγκάλιαζε ή γυναίκα του είδε τόν Κούρκουλα μέ τό τμήμα του να έρχονται κατά τό σπίτι σε άπόσταση 100 μέτρων. Είδοποίησε άμέσως τόν πατέρα μου φοβισμένη, άλλ' αυτός δεν προλάβαινε να φύγει. Τότε τόν κρύψανε στ' άμπάρι.

Ο Κούρκουλας μπαίνοντας στό σπίτι, είπε στό Νόντα: "Είρθαμε να πιάσουμε τόν Χρήστο Σδούκο και τόν Παναγιώτη Σδούκο, που είναι οί άρχι-συμμορίτες του Γιαννούλη για να τελειώνουμε μια για πάντα μ' αυτούς. Πές μας που μπορούμε να τούς βρούμε". Ο Νόντας του άπάντησε ότι αυτοί οί άνθρωποι έχουν οικογένειες μέ πολλά παιδιά και άσχολούνται μόνο μέ τή δουλειά τους κι άκόμα ότι δεν κάνουν κακό σε κανένα. Ο Κούρκουλας όμως υποστήριξε ότι αν κάνουν καλό ή κακό, ο ίδιος τό ήξερε καλύτερα άπ' τόν Νόντα, και τράβηξε να τούς πιάσει. Έπιασε τόν Παναγιώτη στό σπίτι του και μετά ήρθε στό δικό μας. Ρώτησε τή μάνα μου που είναι ο άντρας της, κι έπειδή του άπάντησε ότι δεν ήξερε, τίς έδωσε δυό χαστουκιές, λέγοντας της "τήν άλλη φορά να ξέρεις". "Δεν είναι παληκαριά να χτυπάς γυναίκες", του άπάντησε ή μάνα, "ο άντρας μου είναι εκεί πάνω, στα ψηλά βουνά, αν είσαι άντρας πήγαινε να τόν πιάσεις". Κι ο Κούρκουλας βεβαίωσε πως θα τό κάνει. Ο πατέρας στό μεταξύ, όλο αυτό τό διάστημα βρισκότανε κλεισμένος στό άμπάρι του Νόντα.

Ο Κούρκουλας τράβηξε τότε για τό χωριό Αϊτομηλίτσα. Έπιασε πολλούς Βλάχους και τούς πήγε στή Πυρσόγιαννη. Οί Βλάχοι αυτοί υποκίνησαν τόν Καπετάν Γιαννούλη να χτυπήσει τή Πυρσόγιαννη για να άπελευθερώσουν τούς κρατούμενους. Πραγματικά, πίσω από τόν Κούρκουλα ακολουθούσαν οί άντάρτες, αλλά τούς είδαν από τόν αστυνομικό τμήμα του Κάντσικου και είδοποίησαν τόν Κούρκουλα και τήν Κόνιτσα.

Ὁ Κούρκουλας δέν ἠθελε νά πιστέψει ὅτι θά τόν χτυπήσουν οἱ ἀντάρτες, γι'αὐτό κι ἀρνήθηκε βοήθεια ἀπό τή Κόνιτσα. Ἐτυχε ὅμως ἕνας ἀπ' τούς χωροφύλακες νά πάει ἀργά τὸ βράδυ νά πάρει τὸ παλτό του πού τὸ ξέχασε σ' ἕνα δέντρο. Ἐκεῖ εἶδε πολλές σκιές, φεύγει γρήγορα γιὰ τὸ χωριό και ξεσηκώνει στὰ ὅπλα τούς χωροφύλακες. Ἐτσι ἐγινε αὐτή ἡ μάχη στίς 16 τοῦ Σεπτέμβρη τὸ 1946 στήν Πυρσόγιαννη. Σκοτώθηκε ὁ Κούρκουλας κι ἀπελευθερώθηκαν οἱ 20 κρατούμενοι.

Ἡ Κυβέρνηση τῆς Ἀθήνας δέν ἔδωσε σημασία σ' αὐτή τή μάχη, ἀλλοιῶς θά ἐπαιρνε τὰ κατάλληλα μέτρα. Κι ὅμως, ἦταν μιὰ ἀπό τίς σημαντικότερες, πού ἔδωσαν οἱ ἀντάρτες στὸν ἐμφύλιο. Εἶχαν ὅλο τὸ Γράμμο στὰ χέρια τους, κι αὐτὸ σήμαινε πολλά γιὰ τὸ ἀντάρτικο. Εἶχαν μιὰ περιοχή δικιά τους, ὅπου τὰ μετόπισθεν ἦταν ἀσφαλισμένα και μπορούσαν νά τροφοδοτοῦνται και νά ὀπλιζοῦνται. Κανένας καπετάνιος τοῦ Δημοκρατικοῦ στρατοῦ δέν εἶχε καταλάβει τόσο μεγάλο μέρος ὅσο ὁ καπετάν Γιαννούλης στὸ Γράμμο.

Ὁ Γιαννούλης ἦταν ἀγαπητός σ' ὅλους. Τὸ κίνημα μάλιστα πήρε χριστιανικὸ χαρακτήρα. Σὲ μερικά τραγούδια πού τραγουδοῦσαν οἱ ἀντάρτες, δέν ἔλειπε ἡ λέξη "Παναγιά". Πού νά ἤξερε ὁ Γιαννούλης ὅτι σ' αὐτὸ τὸν Γράμμο πού ὁ ἴδιος ἐλευθέρωσε, θά ἐγκαθιδρυόταν ἐκεῖ ἡ Σταλινική καθοδήγηση τοῦ βουνοῦ, μὲ ἀνθρώπους μικροῦς και κακούργους πού πήραν τὸ κίνημα στὰ χέρια τους γιὰ νά τὸ ὀδηγήσουνε στήν καταστροφή.

Πού νά ἤξερε ὁ Γιαννούλης ὅτι σ' αὐτὸν τὸν ἐλεύθερο Γράμμο μετὰ ἀπὸ 2 χρόνια αὐτὰ τὰ μικρὰ ἀνθρωπάκια, οἱ Σταλινικοὶ, θά τὸν στήνανε στὰ 6 μέτρα και θά τὸν σκοτώνανε. Κι ὄχι μόνο αὐτὸν, ἀλλὰ κυνηγήσανε ὅλους τούς ὀπλαρχηγούς τῆς περιοχῆς και βάλανε φρούραρχους στὰ χωριά ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν Θράκη, πού δέν ξέρανε τὸν κόσμο. Ὄταν ὁ Γιαννούλης ἦταν στὸ βουνό, δεξιοὶ κι ἀριστεροὶ ζοῦσαν μονιασμένοι στὰ χωριά. Αὐτὸς πείραζε μονάχα ὅσους πλούτιζαν ἀπὸ τὴν ΟΥΝΡΑ.

Ἐκούστηκε τότε ὅτι ὁ Γιαννούλης τοὺς ζήτησε νὰ μὴ τὸν "χαλάσουν", γιατί θὰ τὸν χρειαστεῖ τὸ κίνημα. Κι ἀκόμα, ὅτι κανένας ἀπὸ τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα δὲν τράβηξε γιὰ νὰ τὸν σκοτώσει, ὥσπου βρέθηκε κάποιος ἀπὸ τοὺς παρευρισκόμενους, πήγε κοντὰ του καὶ τοῦ τίναξε τὰ μυαλὰ στὸν ἀέρα.

Ἡ ἐκτέλεση τοῦ Γιαννούλη συγκίνησε τὴν περιοχὴ καὶ πρὸ πολὺ τοὺς ἀντάρτες πού οἱ μισοὶ ἦταν ἀπὸ κείνα τὰ χωριά. Μόνο χάσιμο εἶχε τὸ κίνημα ἀπ' αὐτό.

ΣΤΟ ΠΡΕΝΕΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Το χωριό μας ήταν περικυκλωμένο από τούς μπουρανταδες κι ήτανε δύσκολο νά κρυβόμαστε από σπίτι σέ σπίτι κι από ράχη σέ ράχη. Γι αυτό ο πατέρας, άφησε τή γιαγιά πίσω μέ τά μικρά Κώστα και Νίκο και τούς άλλους μάς έστειλε στό χωριό Πευκόφυτο μέ τά σφαχτά.

Ξυπόλητος και νηστικός περπατούσα μέσ' στα χιόνια κι έκλαιγα γιατί κρύωνα. Έπιανε κάθε τόσο τά πόδια μου ο μεγαλύτερος άδερφός, ο Μίχος, και τά χουχούλιαζε. Φθάσαμε στό Πευκόφυτο άργά τó βράδυ. Κοιμηθήκαμε στό σπίτι του Γιάννη Μπαμπούλη. Τό πρωί ήρθε κι ο πατέρας. Μάς δώσανε ένα σπίτι πού ο νοικοκύρης του έλειπε στη Πόλη. Μείναμε ως τόν Ιούλη του 1947. Στο κατώι του σπιτιού είχε ψώρα, κι υπήρχε κίνδυνος νά χάσουμε όλα τά σφαχτά. Τ' άδέρφια μου, ο Μίχος και ή Χρυσάνθη, γυρίσανε πίσω στη Λυκόρραχη. Ή Χρυσάνθη στό δρόμο πάγωσε κι ο Μίχος τήν πήρε στη πλάτη του ως τó χωριό. Ξεπάγωσε μετά από δυό μέρες. Τήν είχανε μέσ' στα μαλλιά άπ' τά πρόβατα.

Ζούσαμε πολύ δύσκολα. Και μεις στό Πευκόφυτο κι οι άλλοι στό χωριό. Άν τρώγαμε μιά φορά τή μέρα, ήταν πολύ. Ή ΟΥΝΡΑ δέν μάς έδινε τίποτα, μάς λέγανε "έσάς θά σάς δώσει ο Γιαννούλης". Τά βράδυα έρχότανε πολλοί χωρικοί στό σπίτι και μιλούσανε μέ τόν πατέρα για διάφορα ζητήματα. Για τή Σοβιετική Ένωση πού πήγε τούς Χιτλερικούς ως τήν φωλιά τους, για τήν Άμερική, τήν Άγγλία και πιο πολύ για τήν κατάσταση στην Πατρίδα.

Διηγότανε μέ ταλέντο τά παλιά κι οι επισκέπτες τόν άκούγανε μ' άνοικτό τó στόμα. Άλλοι δινανε τó φταιξιμο για τήν κατάσταση στην Ελλάδα, στις Μεγάλες Δυνάμεις, κι άλλοι στη συμφωνία τής Βάρκιζας. Όλοι αυτοί οι χωρι-

κοί μιλούσανε με σεβασμό κι αγάπη για τόν Άρη Βέλου-
χιώτη. Ο πατέρας τούς μίλησε ένα βράδυ γι αυτόν.

Ο Άρης είχε έρθει στο χωριό μας το φθινόπωρο του
1945, μαζί με 30 παλληκάρια του. Γυρνούσε στα χωριά
τής περιοχής κι έβγαζε πυρινους λόγους για τή Συμφωνία
τής Βάρκιζας και για τήν κατάσταση που δημιουργή-
θηκε. Έτσι, ένα πρωϊ οι Λυκορραχίτες τόν είδανε να
κατεβαίνει από τή Στράμστα. Έβαλε σέ έξη μέρη σκοπιές
και ήρθε στο σπίτι του πατέρα μου που ήταν Γραμματέας
του ΕΑΜ στο χωριό. Ο Άρης του είπε:

“Σέ διατάζω να μου φέρεις δυό μουλάρια μέχρι αύριο
τό πρωϊ, για να πάω πυρομαχικά και τρόφιμα στή Πυρσό-
γιαννη. Να τὰ πάρεις από κανένα εύπορο, κι όχι από κανέ-
να φτωχό. Να μαζέψεις και τούς κουκουέδες στο σχολειό
για να τούς μιλήσω. Ξέρω ότι έχεις επάνω σου χαρτί που
λέγει να μή δώσεις ούτε νερό ούτε ψωμί στον Άρη. Αλλά
δέ σε διατάζω επειδή με λένε Άρη, αλλά επειδή κρατώ ά-
κόμα τό όπλο στήν πλάτη και πολεμώ για τήν Πατρίδα”.

Ο πατέρας πήγε μ' ένα παλληκάρι του Άρη στον άπα-
νω μαχαλά, στο σπίτι του Νικολάκη, για να πάρει τὰ μου-
λάρια. Ο Νικολάκης μόλις τούς είδε από μακριά κατάλαβε
κι έστειλε τὰ μουλάρια στον βάλτο. Άρνήθηκε φυσικά να
τὰ δώσει, ώσπου θύμωσε τό παλληκάρι του Άρη και του
είπε: “Άρκετά πήγαμε με τό γάντι. Αν δέν φέρεις τὰ μου-
λάρια σέ μισή ώρα, θα κουβαλήσεις 4 τσουβάλια στήν πλά-
τη σου να τὰ πὰς στή Πυρσόγιαννη. Τότε ο Νικολάκης έγι-
νε καπνός κι έφερε τὰ μουλάρια.

Οι κουκουέδες μαζεύτηκαν στο σχολειό, κι οι έπονί-
τες τραγουδούσαν άντάρτικα τραγούδια. Θυμάμαι δυό —
τρία στιχάκια απ' αυτά.

Ο Άρης είναι τριαντάφυλλο
κι όπου πάει μυρίζει
κι ο Ράλλης είναι γαϊδαρος
όπου θά πάει γκαρίζει.

Ὁ Ράλλης εἶναι γαῖδαρος
κι ὁ Γερμανός σαμάρι
ὁ Ἄρης καβαλίκεψε
νά πάει στό παζάρι.

Ἄντάρτη μου τὸ δίκωκο
μὴν τὸ πολὺ στραβῶνεις
γιατὶ ἀκουμπᾶ στά φρύδια σου
τὸν Ράλλη θανατῶνει.

κι ἄλλα πολλὰ τραγούδια ποὺ ἀντιβουῖζαν σ' ὅλο τὸ χωριό. Ὁ Ἄρης μὲ μιὰ τσάντα μαύρη μπήκε στὴν αἴθουσα τοῦ σχολείου συγκινημένος. Σήκωσε ψηλά τὴν τσάντα, τὴν ἔδειξε δεξιὰ κι ἀριστερά: "Ἐδῶ μέσα, εἶπε, εἶναι γεμάτο λίρες. Ἄμα ἤθελα θὰ πήγαινα στὸν τόπο μου και θὰ ζούσα πλούσια τὰ ὑπόλοιπα χρόνια μου. Ἄλλὰ ἐγὼ ἔδωσα λόγο στό λαό, ὅτι δέν θὰ ἀφήσω τὸ ὄπλο ἀν δέν ἐλευθερωθεῖ ἡ Πατρίδα. Ἄμα χρειασθεῖ θὰ γδάρω ἄνθρωπο κι ἄς εἶναι κι ἀπ' τὸ σοῖ μου, ἀλλὰ θὰ ἐπικρατήσω".

"Ἐπρεπε νὰ κάναμε ἐκλογές, συνέχισε, νὰ βγούν οἱ δικοὶ μας. Ὡσπου ναρθοῦν οἱ Ἑγγλέζοι ἀπ' τὴ Μέση Ἀνατολή θὰ τάχαμε ὅλα ἐτοιμα. Ἡ Συμφωνία τῆς Βάρκιζας δέν ἔπρεπε νὰ γίνει. Σάντοι, Παρτσαλίδηδες, Σβῶλοι καὶ Τσιριμῶκοι θὰ δώσουν λόγο μιὰ μέρα στό λαό, γιὰ τὴν προδοσία ποὺ κάνανε. Κι ἀν δειλιάσαν, κι ἡ δειλία εἶναι προδοσία".

Μετὰ ἄρχισε νὰ μιλάει γιὰ τὸν ΕΛΑΣ, γιὰ τὴ μάχη τοῦ Γοργοπόταμου καὶ ἄλλα πολλὰ. "Κάθε τόσο κουνούσα τὸν Ζέρβα, πρόσθεσε, ὅταν μιλοῦσε στό λαό νὰ πεί τίποτα γιὰ συμφιλίωση, αὐτός τίποτα. Ἐλεγα στό Σαράφη, δέν πάει ἐσύ, στρατηγός τοῦ ΕΛΑΣ νὰ σηκῶνεσε πρῶτος νὰ χαιρετᾶς τὸν Ἑγγλέζο ταγματάρχη Κρίς. Ἐχω ὀργανωμένες 300 γιάφκες, ἄμα σφυριξῶ μιὰ φορά θὰ γεμίσουν τὰ βουνὰ μ' ἀντάρτες. Τώρα πάμε σὲ καθαρὰ στρατιωτικὸ ἀγῶνα, χωρὶς τοὺς πολιτικάντηδες. Κατεβαίνω τώρα στὴ

Νότια Έλλάδα να βρώ τον Ζαχαριάδη, να του πώ τις απόψεις μου και ν' ακούσω τις δικές του.

Ο πατέρας θέλησε να τον πείσει να μείνει λίγο καιρό στα μέρη μας ώσπου να ξεκαθαρίσει ή κατάσταση, αλλά αυτός δέν άκουσε. Τράβηξε προς τα κάτω.

Έγώ από μικρός άκουγα τις άφηγήσεις των μεγάλων. Η πείνα κι ή δύσκολη ζωή δέν μάφησαν να γνωρίσω παιχνίδια και μεγάλωνα μέ τις στεναχώριες των άλλων. Οί έπισκέπτες έλεγαν στον πατέρα "αυτός θα γίνει έξυπνο παλληκάρι" και μ' έβαζαν να τραγουδώ τό άντάρτικο "μέ τό ντουφέκι στον ώμο", πού μούμαθε ο Μίχος.

Ο Μίχος είθελε να γίνει άνταρτάκι. Άλλά ο άρχηγός της Δυτικής Μακεδονίας, ο Γιανούλης, δέν τον έπαιρνε μαζί του, όσο κι άν τον παρακαλούσε κλαίγοντας, γιατί ήταν μόνο 15 χρονών. Ήταν ψημένο παιδί. Βοσκούσε τά πρόβατα και τό μεράκι του ήταν να τά κάνει πιό πολλά.

Στον όντά έρχότανε κάθε τόσο και κοιμότανε οί άντάρτες. Δείχνανε στον πατέρα τά όπλα πού παίρνανε από τούς μπουραντάδες στις μάχες. Μιά μέρα πέρασαν τά λεωφορεία μέ τούς τραυματίες άντάρτες, μέσα από τό χωριό. Ο κόσμος τούς πήγαινε ότι καλό είχε στα σπίτια τους. Ένας μέ κομένα πόδια τραγουδούσε άντάρτικα τραγούδια. Οί γυναίκες τούς βλέπανε και κλαίγανε.

Βγήκε ο χειμώνας, μπήκε ή άνοιξη, ήρθε τό καλοκαίρι. Ο έμφύλιος πόλεμος συνεχιζότανε άκόμα πεισματώδης. Η Έλλάδα έχανε τά παιδιά της στα πεδία των μαχών. Ο Έλληνας σκότωνε τον Έλληνα, για τά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων.

Από τό Πευκόφυτο φύγαμε για τό χωριό τον Ίούλη του 1947. Από έδώ δόθηκε διαταγή σ' όλες τις οικογένειες των άνταρτών να φύγουν για την Άλβανία.

Άργά τό δειλινό ξεκινήσαμε μαζί μέ άλλες δώδεκα οικογένειες, μέ τά σφαχτά μας. Βιαζόμασταν, μήπως φανούν οί μπουραντάδες. Οί μεγαλύτεροι κάθε τόσο γυρνούσαν και κοιτούσαν τό χωριό, τά σπίτια τους· οί γυναίκες κλαίγανε. Ήμουνα μικρός, δέν καταλάβαινα τίποτα.

Όταν ανεβήκαμε στην Άρινα, ή γιαγιά μου κοιτώντας για τελευταία φορά τὸ χωριὸ ἔκανε τὴν προσευχή της. Πολλές φορές ἀφήσαμε τὰ σπίτια μας καὶ κρυβόμασταν ἀπ' τοὺς Ἰταλοὺς, τοὺς Γερμανοὺς ἢ τοὺς μπουραντάδες. Ἐτούτος ὁμως ὁ φευγωμὸς ἔκρυβε μέσα του τὸν πόνο καὶ τὰ δάκρυα. Ἀπὸ τὰ χωριά πού περνούσαμε, δὲν ὑπῆρχε ζωντανή ψυχή. Ἐτσι, λίγο - λίγο ἐρήμωνε ἡ Ἑλλάδα. Ὅλοι ξεσπιτωθήκανε καὶ τραβούσανε γιὰ τὴν Ἀλβανία, νὰ βρουνε καταφύγιο. Τὸ βράδυ πολλές φορές μᾶς σταματούσανε οἱ ἀντάρτικες σκοπιές καὶ μᾶς ἔλεγαν "γρήγορα - γρήγορα".

Φτάσαμε στὰ σύνορα τὴν ἄλλη μέρα. Σὲ μιὰ χαράδρα ἦτανε πάνω ἀπὸ 6 χιλιάδες γυναικόπαιδα καὶ γερόντοι. Ὅλοι τους ἦτανε στενοχωρημένοι πού ἀφήνανε τὰ σπίτια τους καὶ φεύγαν σ' ἄλλη χώρα. Ὁ γείτονας ὁ Λάμπρος εἶπε στὸν πατέρα μου, "ἂν μπούμε ἐδῶ μέσα, ἄλλο πιά Ἑλλάδα δὲν θὰ δούμε".

Ἐνας ψηλὸς κι ἀδύνατος, μὲ λίγα μαλλιά, ξεχώριζε ἀνάμεσα στὰ γυναικόπαιδα, εἶπε στὶς γυναῖκες "τί κλαίτε καὶ στενοχωριέστε; οἱ Ἀλβανοὶ ἐτοιμάζουνε τὰ καζάνια γιὰ μᾶς". Μιὰ νεαρή γυναῖκα πετάχτηκε καὶ τοῦ λέει "ἔσύ εἶσαι νέος, ἡ θέση σου εἶναι στὸ βουνό καὶ ὄχι στὰ καζάνια τῆς Ἀλβανίας" κι αὐτὸς θρασύτατα ἀπάντησε "ἐγὼ θάρθω μαζί σας γιὰ νὰ προστατεύω ἐσᾶς τίς γυναῖκες πού δὲν ἔχετε τοὺς ἄνδρες σας". Λίγο ἔλλειψε νὰ τὸν δειρουν.

Μπήκαμε γρήγορα στὴν Ἀλβανία, γιατί ἦρθε διαταγή πού ἔλεγε ὅτι ἐρχονται οἱ μπουραντάδες. Καθήσαμε σ' ἓνα ἐκκλησάκι, κι οἱ Ἀλβανοὶ ἔδωσαν σὲ κάθε οἰκογένεια ἓνα καρβέλι ψωμί. Ἄλλοι τραβήξανε μὲ τ' αὐτοκίνητο γιὰ τὸ στρατόπεδο Πρένες, ἐμεῖς μὲ τὰ σφαχτὰ τραβήξαμε γιὰ τὴ Μπόγιαν.

Στὸ δρόμο πού πηγαίναμε βλέπαμε τὰ σημάδια πού ἀφησε ὁ Ἑλληνο-ιταλικὸς πόλεμος. Παντοῦ γούρνες, φουσέκια καὶ βλήματα. Ἐδῶ, ἔλεγε ὁ πατέρας, πάλεψαν οἱ δυνάμεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Μόνον πού τότε χτυπιόμασταν μὲ τοὺς Ἰταλοὺς, ἐνῶ τώρα Ἑλληνας μὲ Ἑλληνα. Μ'

αυτά δάκρυζε. Ὁ Ἀνδρέας, ὁ συγχωριανός ἔλεγε ὅτι αὐτό ἦτανε προφητεία τοῦ Ἀγίου Κοσμά, νά γίνει αὐτό στὸν τόπο μας.

Στὴ Μπόγιαν μείναμε στὸ σπίτι ἐνός Ἀλβανού. Ἦτανε καλός μαζί μας. Τοῦ δίναμε ψωμί καί γάλα ἀπὸ τὰ πρόβατά μας κι αὐτὸς λαχανικά. Οἱ Ἀλβανοὶ ὑπόφεραν πολλοί. Ὑπῆρχε ξηρασία καί λέγανε τὸ ψωμί - ψωμάκι. Κόψανε τὸ ψωμί ἀπ' τὰ παιδιά τους καί τὸ δώσανε στοὺς Ἕλληνες φυγάδες. Ἡ Ἀλβανία, μικρὴ χώρα, σήκωσε ὅλο τὸ βᾶρος τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος.

Ὅταν φύγαμε μετὰ ἀπὸ δυὸ μῆνες, ὁ Ἀλβανός δάκρυσε λέγοντας ὅτι δὲν ξανάδε "τέτοιο καλὸ κόσμο σὰν ἐσάς". Ἡ Διαμάντω μὲ τὸν Μίχο καί τὰ σφαχτὰ ἐφυγαν μὲ τὰ πόδια. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, 50 ἄτομα περίπου, φύγαμε μὲ τ' αὐτοκίνητο στὸ στρατόπεδο τοῦ Πρένες. Στὴν καμπίνα μαζί μὲ τὸν ὁδηγὸ καθόταν ἡ Πολυξένη, ἀπ' τὰ χωριὰ τῆς Καστοριάς. Ὁ ὁδηγὸς πρόσεχε αὐτὴν κι ὄχι τὸ τιμόνι, καί πολλές φορές κινδυνέψαμε νὰ σκοτωθούμε ἀπὸ τὴν ἀπροσεξία του. Ἡ δεσποινὴς ἠθέλε νὰ παντρευτεῖ, νὰ ἀποκτήσει οἰκογένεια γιὰ νὰ μὴν τὴν ἐπιστρατέψουνε στὸ βουνό. Ἀγαπήθηκαν τρελλὰ μὲ τὸν ὁδηγὸ Ἀλβανό, ἡ ὀργάνωση τοῦ Πρένες προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο νὰ τοὺς διαλύσει, γιὰτί νομίζανε ὅτι ἐτσι θὰ χάνανε μιὰ ἀντάρτισα. Τελικὰ, ἡ ὀργάνωση βάφτισε τὸν Ἀλβανὸ Χριστιανό, μὲ τοὺς παπάδες ποὺ εἶχε στὸ Πρένες, τοὺς παντρέψανε καί τοὺς ἐπιστράτεψαν καί τοὺς δυὸ. Μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ ἀκούσαμε ὅτι παραδόθηκαν στὸν ἐθνικὸ στρατό.

Τέλος πάντων, φτάσαμε καλὰ ὡς τὸ Πρένες. Ἐδῶ μένανε πάνω ἀπὸ 6.000 γυναικόπαιδα, ἦτανε τὸ δεῦτερο στρατόπεδο ποὺ φτιάξανε μετὰ τὸ Μπούλκες τῆς Γιουγκοσλαβίας. Ὁ κόσμος ἐφτιανε προσωρινὰ καλυβάκια μὲ σανίδια, ξύλα καί πέτρες καί ἔμενε σ' αὐτά. Τέτοια ἀκριβῶς ποὺ εἶχανε οἱ κανίβαλλοι τῆς Ἀφρικής. Ἦταν πραγματικὰ κόλαση, ἀληθινὴ ζούγκλα τὸ στρατόπεδο τοῦ Πρένες. Ἀποχωρητήρια δὲν ὑπῆρχαν καί ὁ κόσμος πῆγαινε ὅπου νά ναι. Διάφορες ἐπικίνδυνες ἀρρώστειες — ψώρα, τύφος —

μάς άπειλούσανε καί πιό πολύ τά μικρά παιδιά. Νερό δέν υπήρχε· μιá βρύση για όλο τó στρατόπεδο, υπήρχε ψηλά στό βουνό, μιá ώρα άπόσταση. Τά τρόφιμα ήταν κάτω στό χωριό, μιá ώρα μέ τά πόδια. Δίνανε στόν καθένα λίγο ψωμί, άπό ένα κομματάκι ζάχαρη καί ένα κουτάλι λάδι τή μέρα. Δέν έφθανε ούτε για κούφιο δόντι. Οί Άλβανοί δέν είχανε ούτε αυτά στά σπίτια τους.

Μάς δώσανε σανίδια, κι ό πατέρας μέ δυό χωριανούς, τόν Λάμπρο καί τόν Άνδρέα, φτιάξανε τó καλυβάκι μας. Άπό τó βορρά κι άπό τó Νότο ήτανε άνοικτό. Δέν φτάσανε τά σανίδια. Άπό τήν άριστερή πλευρά μέναμε μείς: ό πατέρας, ή μάνα, ή γιαγιά, τ' άδέρφια Διαμάντω, Σταυρούλα, Κυράτσω, Μίχος, Χρυσάνθη, Γιώργος, Κώστας, Νίκος καί Θανάσης. Άπό τή δεξιά μεριά έμενε ή οικογένεια τού Άνδρέα μέ τά δυό παιδιά του τόν Δημήτρη καί τόν Γιάννη. Πιό κάτω ό Λάμπρος, μέ τó παιδί του Άχιλλέα καί τή νύφη του Μαρία. Στή μέση τής καλύβας ανάβαμε τή φωτιά. Ή καλύβα είχε τέσσερα μέτρα μάκρος καί τρία πλάτος. Όταν έβρεχε μάς πλημμύριζαν τά νερά. Ένα βράδυ πού είχε μεγάλη θύελλα, άέρα καί βροχή, τó καλυβάκι μας έπεσε κι οί μεγάλοι όλη νύχτα παιδευόντανε νά τó στήσουνε. Δέν υπήρχε μέρα χωρίς άτυχήματα. Κάποιο καλύβι κάηκε, κάποιο παιδί έπεσε άπό τó αυτοκίνητο.

Ό πιό πολύς κόσμος ήτανε άπό τή Βόρεια Έλλάδα, Ήπειρο καί Δυτική Μακεδονία. Φέρανε στό στρατόπεδο σά γενικό υπεύθυνο τόν Δημοσθένη άπό τó Μπούλκες, έναν χαμηλό, αδύνατο πού φορούσε ματογυάλια. Έπικρατούσε σ' όλο τó στρατόπεδο άναρχία. Άπ' τήν πείνα οί άνθρωποι γινότανε ζητιάνοι στά άλβανικά σπίτια, άλλοι πάλι κλέβανε ό,τι μπορούσανε. Ό ντόπιος πληθυσμός βρήκε τó μπελά του μέ τούς νηστικούς Έλληνες. Πολλοί άπό τó στρατόπεδο άγανακτούσανε καί πηγαίνανε μπουλούκια - μπουλούκια τά βράδυα στό καλύβι τού Δημοσθένη. "Γουρούνι, φωνάζανε, θέλουμε νά πάμε πίσω στήν Έλλάδα". Πολλοί έφυγαν κρυφά πίσω μέ τó βιός τους. Άλλοι τά κατάφεραν, άλλους τούς γύριζαν πίσω οί Άλβανικές

Ἄρχες, κι ἄλλοι πέφτανε ἀπὸ τὰ βόλια στὰ σύνορα.

Ἐκεῖ πού καθόμασταν στὸ καλυβάκι, εἶπε κάποια στιγμή ὁ πατέρας στοὺς ἄλλους: "Ἀπὸ τὴν κόλαση πρέπει νὰ φύγουμε. Θὰ μὰς πιάσει ὁ χειμῶνας καὶ δὲν θὰ μείνει οὔτε ἓνας ζωντανός. Οἱ κασάρμες (κτῆρια) γίνονται πολὺ σιγὰ, γιατί δὲν ὑπάρχουν ὑλικά. Πῶς θὰ ξεχειμάσουμε τὸ βιός τὸ χειμῶνα; Δὲν ὑπάρχει τροφή κι ἔτσι δὲν μὰς μένει παρὰ νὰ φύγουμε πίσω στὴν Ἑλλάδα. Θὰ ξεκινήσει πρῶτα τὸ βιό κατὰ τὸ δειλινὸ μὲ τὸν Μιχάλη, τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Γιάννη. Ὅπως βλέπετε ἔχω τὸ κορίτσι μου τὴ Σταυρούλα ἄρρωστη, θὰ τὴς κάνουμε φορεῖο καὶ θὰ τὴ κουβαλάμε". Συμφώνησαν ὅλοι μὲ ἓνα στόμα. "Ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ τοῦ Θεοῦ τ' αὐτὶ Χρίστο μου, ἀπάντησε ὁ Λάμπρος. Περιμέναμε νὰ μὰς τὸ πείς πιὸ γρήγορα" κι ἔκανε τὴν προσευχὴ του. Ἡ Σταυρούλα ἔπασχε ἀπὸ φυματίωση. Τρεῖς μῆνες ἦταν σοβαρὰ, νομίζαμε ὅτι θὰ πεθάνει. Ὁ Κώστας γέμισε ψώρα ἀπὸ ἓνα μαντήλι πού βρήκε.

Τὴν ἄλλη μέρα ἐγιναν ὅλα μὲ τὸ σχέδιο τοῦ πατέρα. Το φορεῖο ἦτανε ἔτοιμο, τὰ σφαχτὰ ξεκίνησαν τὸ δειλινὸ, καὶ τὸ βράδυ ἀργὰ ξεκινήσαμε καὶ μεις. Μετὰ ἀπὸ δυὸ ὥρες δρόμο, μέσα σὲ ἓνα ἐπικίνδυνο δάσος, μὰς πιάσανε οἱ Ἀλβανοὶ καὶ μὰς γυρίσανε πίσω. Οἱ γυναῖκες φωνάζανε "καλύτερα νὰ μὰς σκοτώσετε". Ρίχνανε σφαῖρες στὸν ἀέρα γιὰ νὰ φοβηθοῦμε. Οἱ Ἀλβανοὶ ἦτανε μαλακοὶ μὲ τὸν κόσμο. Φέρανε ἀπὸ τὸ Γράμμο ἀντάρτες γιὰ φρουροὺς στὸ στρατόπεδο.

Τὸ βράδυ ὅλο τὸ στρατόπεδο μαζεύτηκε στὸ καλύβι τοῦ Δημοσθένη καὶ ταρακουνήθηκε ὁ τόπος ἀπὸ τίς φωνές: "Θάνατος τοῦ Δημοστένη, θάνατος τοῦ Δημοστένη"! Ξύπνησε καὶ τὸ καλύβι μας. Κατηγοροῦσαν τὸν Δημοσθένη ὅτι παρέδωσε στίς Ἀλβανικὲς Ἀρχές ἓνα παπὰ ἀπὸ τὸ Νεστόριο καὶ ἀκόμη ἓναν σύντροφό του, πού εἶχαν τίς οἰκογένειές τους στὸ βουνό. Μπουλούκια - μπουλούκια φτάσανε καὶ στίς Ἀλβανικὲς Ἀρχές. Ἀπὸ τίς δυνατὲς φωνές οἱ Ἀλβανοὶ τάχασαν. Στὸ τέλος τοὺς ἀπελευθέρωσαν καὶ

είπαν "δέν φταίμε ἐμείς, οἱ δικοί σας μάς τοὺς παραδώσανε". Ἐτσι, ἀργότερα δυὸ ἀντάρτες δέσανε τὸ Δημοστένη χειροπόδαρα, τὸν πέταξαν σ' ἓνα αὐτοκίνητο καὶ τὸν ἐστείλαν στὸν Γράμμο νὰ δικαστεῖ ἀπὸ δικαστήριό τῆς Κυβέρνησης τοῦ Βουνού. Καταδικάστηκε δυὸ φορές σὲ θάνατο, μετὰ πήρε ἀμνηστία καὶ γλύτωσε.

Κοντὰ στὸ καλύβι, ἐρχότανε κάθε βράδυ κάποιος κι ἔκανε τὴν ἀνάγκη του. Ὁ Μίχος παραφύλαξε, καὶ τὸν ἐπίασε. Ἦτανε ἐκεῖνος — τὸ προστάτευμα τῶν γυναικῶν — ποὺ μάς ἔλεγε γιὰ τὰ "καζάνια τῆς Ἀλβανίας". Στὴν ἐρώτηση γιὰτὶ τὸ ἔκανε αὐτό, ἀπάντησε μὲ θράσος "σὰς μισῶ θανάσιμα, ὅλους ἐσὰς τοὺς Ἕλληνες", βρίζοντάς τον στὰ σλαβομακεδόνικα.

Νέος γενικός ὑπεύθυνος στὸ Πρένες μῆκε ὁ Βασίλης. Ὁ πατέρας ἦτανε ὑπεύθυνος ἐργασίας. Οἱ παράγκες εἶχανε γίνει κι ὁ κόσμος ἀφησε τὰ καλύβια. Μιὰ μέρα γινότανε γιορτὴ γιὰ μιὰ μάχη ποὺ δώσανε οἱ Ἀλβανοὶ παρτιζάνοι μὲ τοὺς Γερμανοὺς. Ἦρθε κι ὁ Ἐμβέρ Χότζα μὲ τοὺς ἄλλους ἡγέτες τῆς Ἀλβανίας. Οἱ Ἕλληνες φυγάδες πήγαν νὰ τὸν προυπαντήσουν. Ἀφοῦ μίλησε ὁ τοπικός Ἐπίτροπος κι ὁ Χότζα, βγήκε στὸ βῆμα νὰ χαιρετίσει τὴ συγκέντρωση ὁ Βασίλης ἀπὸ τὴ μεριά τῶν Ἑλλήνων. Μόλις βγήκε στὸ βῆμα τὰ ἔχασε, ἔπαθε τράκ. Ἀρχισε νὰ λέγει "σύντροφοι καὶ συντρόφισσες", "σύντροφοι καὶ συντρόφισσες" καὶ ξανά τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Ὁ Χότζα ἔκανε πῶς δέν γινότανε τίποτα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ 10 λεπτὰ κατέβηκε. Ὁ πατέρας νευρίασε τόσο ποὺ ἀν δέν τὸν κρατοῦσε ἢ μάνα ἀπὸ τὸ χέρι, θὰ πήγαινε νὰ πετάξει τὸ Βασίλη ἀπὸ τὸ βῆμα. Οἱ Ἕλληνες ἐσκυψαν τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴ ντροπὴ. "Κοίταξε χάλια, φώναζε ὁ πατέρας. Δὲ ντρέπεσε καθόλου βρὲ Βασίλη. Ξέρεις πῶς μάς ντρόπιασες μπροστὰ στὸν Ἀρχηγό;". Ὁ Βασίλης δικαιολογήθηκε ὅτι ἦταν δύσκολο νὰ μιλήσει χωρὶς χαρτί. "Καὶ ποιὸς σ' ἔβαλε τὸ πιστόλι στ' αὐτί, νὰ μιλήσεις;", τοῦ εἶπε ὁ πατέρας. "Δέν ὑπάρχουν ἄλλοι πιὸ ἐξυπνοί; Μόνο ἐσύ βρέθηκες;". Τέλειωσε ἡ συγκέντρωση κι οἱ Ἕλληνες μὲ σκυμμένα κεφάλια ἔφυγαν στὶς τσιμεντέ-

νιες παράγκες.

Ὁ κόσμος τοῦ στρατοπέδου εἶχε ἀγανακτῆσει γιὰ τὴν κακὴ ζωὴ στὸ Πρένες καὶ γιὰ τὴν τρομοκρατία ποὺ ἤθελε νὰ ἐπιβάλλει ὁ Μπουλκιώτης Δημοσθένης. Αὐτός ἤθελε νὰ ἐπιβάλλει τὴν ζωὴ τοῦ Μπούλκες. Ἐστελνε δασκάλους στὰ παιδιά, στοὺς παιδικοὺς σταθμοὺς τῆς Σκόδρας, Αὐλώνας, Ἐλμπασάν, χωρὶς καλὰ - καλὰ νὰ ἐξετάζει ἀν ἦταν κατάλληλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ διαπαιδαγωγήσουν τὰ παιδιά. Τὸ μόνο ποὺ ἤξερε νὰ κάνει ἦταν νὰ βγαίνει στὸ βήμα καὶ νὰ βγάζει λόγους, ποὺ οὔτε αὐτός ὁ ἴδιος τοὺς καταλάβαινε, καὶ νὰ καταδίνει τὸν ἕναν καὶ τὸν ἄλλο συντροφὸ στὶς Ἀλβανικὲς Ἀρχές.

Μόνο ποὺ τὸ στρατόπεδο τοῦ Πρένες δὲν ἦταν Μπούλκες, ὅπου οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ ΕΑΜ - ΕΛΑΣ, ποὺ πάλεψαν μὲ Γερμανοὺς, Βουλγάρους, Ἰταλοὺς καὶ ντόπιους ταγματασφαλίτες, νὰ φοβοῦνται, νὰ κάθονται προσοχὴ καὶ νὰ χειροκροτοῦν τοὺς δῆμιους τῶν συντρόφων τους, τοὺς σταλινικοὺς ἐγκληματίες Πεχτασίδη καὶ Καλοδίκη. Ἐκεῖ, τοὺς ἐπέβαλαν μιὰ τρομοκρατία μὲ τὴ φωτιά καὶ τὸ σίδερο ποὺ ὁμοιά της δὲν γνώρισαν τὰ χρονικά. Τρέχανε οἱ ἀγωνιστὲς τῆς Ἀντίστασης νὰ γλιτώσουν τίς φυλακὲς καὶ τὰ ξερονήσια στὴν Ἑλλάδα, ζητόντας καταφύγιο στὸ Μπούλκες καὶ ἐκεῖ τοὺς περίμενε τὸ σταλινικὸ μαχαίρι τοῦ Πεχτασίδη καὶ τοῦ Καλοδίκη.

Αὐτὸ τὸ μοντέλο ἤθελε νὰ φέρει ὁ Δημοσθένης στὸ Πρένες, ἀλλὰ δὲν πέρασε. Στὸ Μπούλκες οἱ δῆμοι ἐπαιρναν ἐντολὲς ἀπὸ τὴν κλῖκα τοῦ Ζαχαριάδη, ἐνῶ στὸ Πρένες ποὺ εἶχε κόσμο ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἡπειρο, ἕναν μόνο ἀρχηγὸ ἤξεραν καὶ τὸν λάτρευαν, τὸν Καπετάν Γιαννούλη, τὸ μόνο καπετάνιο τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ ποὺ συμπαθοῦσαν οἱ λαϊκὲς μάζες τῆς περιοχῆς. Ὁ Γιαννούλης μπήκε μέσα στὴ ψυχὴ τοῦ Μακεδόνα καὶ τοῦ Ἡπειρώτη. Καὶ τὸν σκοτώσανε, ὄχι γιὰ στρατιωτικὰ λάθη, οὔτε γιὰ τὸ σλαβο-μακεδονικὸ ζήτημα, ἀλλὰ ἀπὸ ζήλεια, γιὰ τὴν ἀγάπη ποὺ τοῦδειχνε ὁ κόσμος. Φοβόντουσαν τὸ καλὸ ὄνομα ποὺ εἶχε στὸν λαό.

Οκτωβρης 1947

ΣΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ

Ἡ Ὄργανωση ἀρχισε νὰ ὀργανώνει ἀποστολές τῶν παιδιῶν σέ διάφορα μέρη τῆς Ἀλβανίας. Στήν πρώτη ἀποστολή, κάπου 60 παιδιά ἀνεβήκανε σέ φορτηγὸ αὐτοκίνητο, ἔχοντας σάν δάσκαλο τὸν "Ἵποστράτηγο", αὐτὸν ποὺ ἔκανε τὴν ἀνάγκη του στὸ καλύβι μας!

Οἱ γονεῖς ποὺ ξεπροβόδιζαν τὰ παιδιά τους καὶ ποὺ τὸν ξέρανε καλύτερα,, φωνάζανε: "μὴ τὸν στέλνετε αὐτὸν δάσκαλο, εἶναι φασίστας, δὲν κάνει γιὰ τὰ παιδιά. Εἶναι σιχαμερὸ στοιχεῖο, στείλτε τον στὸ βουνό". Ὁ δάσκαλος καθόταν στὸ αὐτοκίνητο καὶ κουνούσε τὸ κεφάλι του ὅλος ὀργή. Ὁ γέρος ποὺ διάβαζε τὰ ὀνόματα τῆς ἀποστολῆς, ἔλεγε στὸν κόσμο "Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λέτε, ἐμεῖς τοὺς δασκάλους τοὺς ψάχνουμε μὲ τὸ κερὶ καὶ δὲν τοὺς βρίσκουμε. Τὸν ζητοῦσαμε στὸν οὐρανὸ, καὶ τὸν βρήκαμε στὴ γῆ, καὶ σεῖς λέτε νὰ μὴ τὸν στείλουμε; βρέστε ἐσεῖς καλύτερο. Τουλάχιστον αὐτὸς ἔκανε ἓνα διάστημα δάσκαλος στὸ χωριὸ του καὶ στήν Ἀϊτομηλίτσα".

Τὸ αὐτοκίνητο ξεκίνησε κι ὁ δάσκαλος χάρηκε ποὺ γλύτωσε. Ἡ γιαγιά πήγε κοντὰ στὸ γέρο καὶ τοῦ θύμισε ὅτι ὁ δάσκαλος εἶπε ὅτι μισεῖ θανάσιμα τοὺς Ἑλληνες. Τί μόρφωση θὰ δώσει στὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων; "Καὶ ἀλήθεια νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ λές — τῆς ἀπάντησε — τὸ Κόμμα θὰ τὸν διορθώσει μιὰ μέρα".

Γίνεται καὶ δεύτερη ἀποστολή καὶ στέλνουνε γιὰ δάσκαλο ἓνα τσομπάνο. Πάλι ξεσηκώθηκε τὸ στρατόπεδο, ποὺ στάλθηκε γιὰ δάσκαλος ὁ ἀγράμματος.

Περιμέναμε ὥρα μὲ τὴν ὥρα καὶ τὴ δική μας ἀποστολή. Κάθε πρωῖ οἱ μεγάλοι διηγότανε τὰ ὄνειρα ποὺ βλέπανε. Οἱ σκέψεις τους φτεροῦγιζαν στὰ σπίτια τους, στὰ χωράφια, στὰ ὀπωρικὰ τους. Ἐνας Τούρκος γύριζε ἀπὸ καλύβι

σέ καλύβι καί ρωτούσε αν είναι κανέναν από τὸ Λούπσκο. Τὸν φέρανε στὸ καλύβι μας. Εἶθελε νὰ μάθει αν ζεῖ ὁ Ἄνδρόνικος, πού τὸν γνῶριζε. Τοῦ εἶπε ὁ πατέρας μου ὅτι πέθανε τὸ 1945, κι ὅτι εἶναι γιὸς του. Ὁ Τούρκος τὸν γέμισε φιλιὰ.

Ἐφτασε κι ἡ δική μας ἀποστολή. Στὸν κατάλογο ἀκούστηκε τὸ ὄνομά μου, τῆς ἀδερφῆς μου Κυράτσως, Χρυσάνθης καί τῶν χωριανῶν μου Ἄλκιβιάδη καί Τάκη. Ὅταν μᾶς ξεπροβόδιζαν οἱ γονεῖς μας μᾶς συμβούλευαν. "Προσέξτε παιδιὰ μου — ἔλεγε ὁ πατέρας — νὰ γίνετε καλοὶ ἄνθρωποι τῆς κοινωνίας, νὰ μαθαίνετε καλά, νὰ ἀκούτε τοὺς δασκάλους, νὰ εἰστε τὸ παράδειγμα". Ἡ γιαγιά γύρισε σέ μένα: "Πρόσεχε Γιώργο, νὰ τὰ μάθεις ὅλα, καί τὰ 24 γράμματα. Μὴ σοῦ ξεφύγει κανένα!". Ὁ δάσκαλος Γιάννης, ἀπὸ τὴν Θεσσαλία, ἀκούγοντας τὴ συμβουλή τῆς γιαγιάς, χαμογέλασε.

Ἐστερα ἀπὸ πολλὰ κλάμματα καί φιλιὰ, τραβήξαμε γιὰ τὸν Παιδικὸ Σταθμὸ Σκόδρας. Περάσαμε ἀπὸ τὸ Ἑλμπασάν, τὰ Τίρανα καί κατὰ τὰ χαράματα βρισκόμασταν στὴν Σκόδρα. Στὸ αὐτοκίνητο, ἐγὼ ἐκλαιγα συνέχεια. Ὁ δάσκαλος Γιάννης, ἕνας κοντὸς μὲ καμπούρα, στρογγυλοπρόσωπος — εἶχε ὅλη του τὴν οἰκογένεια στὸ βουνό — μοῦ εἶπε: "Τί κλαῖς; ἐμεῖς πάμε νὰ σέ κάνουμε ἄνθρωπο καί ἐσύ κλαῖς;", καί κάθε τόσο ἐφτυνε.

Περιμέναμε κάπου τρεῖς ὥρες στὸ αὐτοκίνητο. Μετὰ μπήκαμε στὴν γραμμὴ, καί πήγαμε στὴν τραπεζαρία τοῦ Ἀλβανικοῦ Ὀρφανοτροφείου. Ἐνα διάστημα τρώγαμε μαζί τους. Ἡ τροφή μας ἐδῶ ἦταν ἀριστη. Τὸ κτήριο πού κοιμόμασταν ἦταν παλιό, μὲ πολλὰ δωμάτια. Σέ ἕνα ἀπ' αὐτὰ κοιμότανε ἀστυνόμοι. Ἦτανε μαζί μας πολὺ καλοὶ, μᾶς μαθαίναμε ἀλβανικοὺς χορούς. Πιανότανε ἀπ' τὰ χέρια, ὅπως καί μεῖς, καί χορεύανε τραγουδώντας "Νούλε σόφο, νούλε ντιάλε, παρτιζάνε με γκερμάνι", καί συνέχεια τὸ ἴδιο.

Ἐστερα ἀπὸ μιὰ βδομάδα μᾶς σμίξανε μὲ τὴν πρώτη ἀποστολή. Μᾶς βάλανε ὅλους στὴ γραμμὴ. Ὁ δάσκαλος

τής πρώτης αποστολής, κρατώντας ένα μπλόκ και ένα μολύβι στο χέρι, άρχισε να μάς μιλάει. "Από δω και πέρα, είστε όλοι στρατιώτες — μαθητές. Ο δάσκαλος κύριος Γιάννης είναι Στρατηγός, εγώ 'Υποστράτηγος". Διάβασε μετά τούς άξιωματικούς, από ομαδάρχη ως ταξίαρχο κατά σειρά.

Μάς χωρίσανε σε ομάδες και λόχους. Ομαδάρχης δικός μου ήταν ο Πάντος. Ύστερότερα, πού εγώ τέλειωσα τó γυμνάσιο, ο Πάντος ήταν ακόμη 4η τάξη Δημοτικού. Όλα τά στελέχη ήταν συγγενείς και κοντοχωριανοί του 'Υποστράτηγου. Δεν έγινε Στρατηγός γιατί ήταν δηλωσίας του 1936. Μιά φορά γραφόταν Μακεδόνας και μία φορά Έλληνας. Μάς έμαθε μερικά συνθήματα. Πριν τó φαγητό φωνάζαμε: "Γιά τή λευτεριά, μέ τó Μάρκο έμπρός — φώναζε ο Ταξίαρχος, και εμείς άπαντούσαμε — όλοι έμπρός". Όταν διαλυόμασταν από τήν άναφορά, φώναζε ο Ταξίαρχος: "Τούς ζυγούς λύσατε". Κι εμείς όλοι φωνάζαμε: "Μάρκος" και διαλυόμασταν. Παντού πηγαίναμε μέ γραμμή, κατά λόχο, στο σχολειό, στήν τραπεζαρία, στον κινηματογράφο και στήν έκδρομή. Κάθε πρωϊ δινότανε άναφορά, πόσοι άπόντες και παρόντες, δικαιολογημένοι και άδικαιολόγητοι. Χαιρετούσαμε στρατιωτικά, από τó στρατιώτη ως τó Στρατηγό. Τó πρωϊ μάς ξυπνούσε ή σάλπιγγα, πού τή φυσούσε ο Χονδρογιάννης, και μαζευόμασταν για γυμναστική. Μετά κάναμε συνελεύσεις μ' αυτό τόν τρόπο. Ο Ταξίαρχος πρότεινε τόν πρόεδρο τής συνέλευσης, ο πρόεδρος κρατούσε ένα λεπτό σιγής, και όλοι τραγουδούσαμε τó έμβατήριο τών πεσόντων. Όταν τελειώναμε φώναζε "έκδίκηση" και μεις τó έπαναλαμβάναμε. Κατόπιν, μάς μιλούσαν για τά ζητήματά μας.

Κάθε βράδυ βάζανε σκοπούς από τά μεγαλύτερα παιδιά, μέ ξύλινο όπλο. Έτσι, ήμασταν πραγματικοί στρατιώτες. Ο 'Υποστράτηγος πού τόσο μισούσε τά Έλληνόπουλα, πήγε να βάλει τακτική μέ ξυλοδαρμούς. Ένα βράδυ, κατά τις 8, πήγα να κάνω τó νερό μου. Έψαχνα να βρώ τά άρβυλά μου. Μ' άρπαξε ή ομαδάρχισσα άπ' τó γιακά και

μέ τράβηξε στο Στρατηγείο. Οι δυό Στρατηγοί κοιμό-
τανε. Ἀνάβοντας ἡ ὀμαδάρχισσα τὸ φῶς τούς εἶπε:
"Αὐτός ἐδῶ περπατοῦσε ξυπόλητος στοῦ τσιμέντο". Ὁ Ὑ-
ποστράτηγος μέ ρώτησε πῶς μέ λένε καί ἀπό πού εἶμαι.
Ἀφοῦ τοῦ ἀπάντησα, ὀρμησε ἐπάνω μου μέ γροθιές καί
κλωτσιές, ὥσπου κουράστηκε, λέγοντας στήν ὀμαδάρχισ-
σα νά μέ πάει στόν Ταξίαρχο, γιά νά πάρει τήν τελική ἀπό-
φαση. Μέ πήγε στοῦ δωμάτιο τοῦ Ταξίαρχου. Ἦταν ἓ-
νας δεκαεξάχρονος μαθητής τῆς 6ης τάξης, ἓνας φαντα-
σμένος, νόμισε ὅτι πατάει πάνω στή δόξα. Χάρηκε πού τοῦ
ἔδειξε ὁ Ὑποστράτηγος ἐμπιστοσύνη, νά κάνει ὅτι θέλει
μαζί μου. Ὄταν μέ εἶδε, σηκώθηκε σά λύκος καί μ' ἀρχι-
σε στοῦ ξύλο. Χτυποῦσε συνέχεια, μετά μέ παρέδωσε στή
σκοπιά, λέγοντάς τους νά μέχουν στοῦ κουτσό ὡς τὸ πρωῖ.
Καί ἄμα πατήσω κάτω, νά σπάσουν τὰ ὄπλα πάνω μου.
Τὸ αἷμα ἀπό τίς μύτες ἔτρεχε σάν βρύση, τὸ ἓνα μου μάτι
πρίστηκε καί ἐκλαιγα συνέχεια. Κατά τὰ μεσάνυχτα κου-
ράστηκα καί ἔτρεμα ὀλόκληρος, ἔπεσα σάν πέτρα στοῦ πά-
τωμα. Ἐνα σκοπός, ἀπό τήν Ἀετομηλίτσα, εἶπε ὅτι ἔχασα
πολύ αἷμα κι ἔπρεπε νά φωνάξουν τόν Ὑποστράτηγο. Ὁ
ἄλλος τοῦ ἀπάντησε ὅτι δέν ἀξίζει νά ξυπνήσουν τόν καη-
μένο τόν Ὑποστράτηγο γιά μένα: "ἄς τόν νά πεθάνει",
πρόσθεσε καί μ' ἐβριζε σλαβομακεδόνικα.

Προσπαθοῦσανε νά μέ σηκώσουνε, ξαναἔπεφτα καί
πάλι μέ χτυποῦσανε μέ τὸ ὄπλο γιά νά σηκωθῶ, φώναζα
γιά βοήθεια τῆ γιαγιά μου καί τόν Μίχο. Αὐτοῖ μέ βοηθοῦ-
σανε στοῦ χωριό ὅταν μέ χτυποῦσε κάποιος μεγαλύτερος.
"Ἄμα σηκωθεί ὁ κύριος Ὑποστράτηγος, μοῦ λέγανε,
θά σοῦ δείξει γιά τῆ γιαγιά καί τόν ἀδελφό σου". Ἦ νύ-
χτα μοῦ φάνηκε χρόνος. Πέρασα πολλά, καί κρῦωσα.

Τὸ πρωῖ κτύπησε ἡ σάλπιγγα, κι ὅλος ὁ σταθμός ση-
κώθηκε στοῦ πόδι. Πέρασε ἀπό κοντά μου ὁ δάσκαλος
Γιάννης, καί μοῦ εἶπε γελώντας: "Ἦ γιαγιά σου, σοῦ
εὐχήθηκε νά μάθης τὰ 24 γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου.
Τὸ ἀποψινὸ εἶναι τὸ Ἄλφα, ἔχεις ἀκόμη εἰκοσιτρία νά
μάθεις". Πέρασε κι ὁ δάσκαλος Ὑποστράτηγος. Μόλις

μέ είδε νά είμαι ακόμη στό "κουτσό", γλάρωσε τά μάτια του κι έβγαλε άφρούς από τό στόμα του. Μ' άρχισε ξανά στις κλωτσιές και τις γροθιές, χειρότερα κι από τό βράδυ. Μετά μέ παρέδωσε στό Ταξίαρχο "πάρτον και σύ Ταξίαρχε και βάλε του μυαλό, νά μάθει πώς πρέπει νά περπατάει".

Ό Ταξίαρχος συνέχισε τό ξύλο, κι όταν πιά έπεσα κάτω ανήμπορος, διάταξε όλο τό σταθμό νάρθει νά μέ φτύσει. Άλλοι μέ φτύνανε στό πρόσωπο, άλλοι άνοιγαν τό στόμα μου κι έφτυναν μέσα. Είχα χάσει τις αισθήσεις μου. Οί άδερφές μου, Κυράτσω και Χρυσάνθη, μ' έβλεπαν και έκλαιγαν.

Ό Υποστράτηγος στην άναφορά παίνεψε την όμαδάρχισσα πού έπιασε κάποιον ξυπόλητο στό τσιμέντο και ζήτησε από τούς άλλους νά μιμηθούν τό παράδειγμα της.

Όταν συνήλθα και άνοιξα τά μάτια μου, είδα τό χαμόγελο της νοσοκόμας και τού γιατρού. Μέ ρωτούσανε στ' άλβανικά ποιός μέ χτύπησε, μόνο πού έγώ δέν καταλάβαινα τίποτα όπως ήμουν. Η τροφή στό νοσοκομείο της Σκόδρας ήταν πολύ καλή. Υπήρχαν εκεί κι άλλα Έλληνόπουλα μέ διάφορες άρρώστειες. Τό προσωπικό τού νοσοκομείου έδειχνε ιδιαίτερη προσοχή σ' έμάς.

Μόλις ένοιωσα καλύτερα, σχεδιάζα νά φύγω και νά πάω στους γονείς μου στό Πρένες. Έπαθα μεγάλο σοκ μ' όλα αυτά. Ένώ πρώτα αισθανόμουνα τόν έαυτό μου ότι είναι κάποιος, τώρα φοβόμουνα πολύ. Μέ τή νυχτικιά τράβηξα νά φύγω από τή κεντρική πόρτα, αλλά μιά νοσοκόμα μέ είδε και μέ ξαναπήγε στό κρεβάτι.

Στό σταθμό μέ πήγε μιά καλόγρια. Μόλις μπήκα μέσα είδα τόν Υποστράτηγο νά χτυπάει τόν Χρήστο, ένα συμμαθητή μου 6 χρονών από τό Έπταχώρι. Καθώς είδα τή σκηνή μ' έπιασε ρίγος. Τού έλεγε ότι θα τόν κάνει σαν και μένα, "θα σε στείλω στό νοσοκομείο. Πές μου — τόν ρωτούσε — τά "καβάλλησες" τά κορίτσια;". "Όχι" άπαντούσε ό Χρήστος. Τόν χτυπούσε συνέχεια και μετά τόν παρέδωσε στόν Ταξίαρχο πού συνέχισε τό ξύλο στό διπλα-

νό δωμάτιο. Ἀκούγαμε τίς φωνές καί τὰ κλάματα τοῦ Χρήστου καί ζαρώνναμε ἀπό τόν φόβο.

Ὁ Ὑποστράτηγος στήν ἀναφορά παίνεψε αὐτόν, πού δήθεν ἐπίασε τόν Χρήστο νά "καβαλλάει" 6 κορίτσια!

Μέ ψευτιές καί συκοφαντίες, ὁ Ὑποστράτηγος καί ἡ παρέα του, βρῖσκανε ἀφορμή νά χτυποῦνε τὰ Ἑλληνόπουλα πού τόσο μισοῦσανε.

Τέτοια ἦτανε ἡ τύχη μας. Νά μάς πάρουνε ἀπό τήν ἀγκαλιά τῶν γονιῶν μας καί νά μάς παραδώσουνε στά νύχια τοῦ Σλαβομακεδόνα Ὑποστράτηγου.

Τά χωριανὰ μου, Ἀλκιβιάδης, ὁ Τάκης μαζί μέ τόν Χαράλαμπο Κασάρα ἀπό τήν Ἀλατόπετρα, πήρανε τήν ἀπόφαση νά φύγουν γιά τὸ Πρένες, μή μπορώντας νά ἀντέξουνε τήν κατάσταση στό Σταθμό. Ὁ Ὑποστράτηγος καί ὁ Γιάννης σήμαναν ἀμέσως συναγερμό, λέγοντας ὅτι λιποτάκτησαν τρεῖς στρατιῶτες. Τά παιδιά ἔκαναν μόνο 11 χιλιόμετρα, ὅταν τὰ ἐπίασαν οἱ Ἀλβανικές Ἀρχές καί τὰ ἔφεραν πίσω.

Μετά τὸ ξύλο πού ἔφαγαν ἀπό τόν Ὑποστράτηγο, περνοῦσαν ὅλοι ἀπό μπροστά τους καί τὰ ἐφτυναν.

Οὔτε ἡ ἀδελφή μου ἡ Κυράτσω γλύτωσε ἀπό τὰ νύχια τοῦ Ὑποστράτηγου. Ἐπειδὴ στὸν ὕπνο της ροχάλιζε καί ἐνοχλοῦσε τὰ κορίτσια, αὐτὸς θεώρησε καλὸ νά τήν τσακίσει στό ξύλο, γιὰτί ὅπως εἶπε "αὐτὸ τὸ κακὸ χουῖ, μόνο μέ ξύλο διορθώνεται". Τήν χτύπησε τόσο πολὺ πού ἀναγκάστηκε νά τήν πάει ὁ ἴδιος στό νοσοκομεῖο. Ἐμεινε ἐκεῖ τρεῖς μῆνες.

Ὅποιο Ἑλληνόπουλο πέρασε ἀπό τήν Πρῶτη Ταξιαρχία καί δέν ἔφαγε ξύλο, θά πεί ψέματα.

Ὁ Ὑποστράτηγος ἀποφάσισε νά φέρει ἀπό τὸ Πρένες γιά τὰ παιδιά "μάνες". Ἐφερε τὴ γυναῖκα του καί ἄλλες πέντε, πού ἦταν ἀπό τὸ χωριὸ του οἱ περισσότερες. Οὔτε μιὰ Ἑλληνίδα. Στήν ἀναφορά μάς εἶπε "σὰς ἔφερα τίς μανούλες σας. Θὰ σὰς ἀγαπάνε καλύτερα ἀπὸ τίς δικές σας καί θὰ τίς φωνάζετε "μάννα".

Έτσι, ο Υποστράτηγος ήταν ο "πατέρας" μας, ή γυναίκα του "μάννα" μας και τα παιδιά του στην επαγρύπνηση.

Ο Χρήστος ο συμμαθητής μου φώναξε "γιατί δεν φέρατε καμιά από τα χωριά μας των Γρεβενών" και πήρε την απάντηση "έφερα όποια ήθελα: και μή ρωτάς άλλο γιατί θά σου αλλάξω τα φώτα". Ο Χρήστος πήρε μεγάλο φόβο.

Ο Υποστράτηγος είπε στους γονείς μας στο Πρένεσ ότι τα παιδιά σας είναι πολύ εύχαριστημένα "τά αγαπάμε, αν τά δείτε, δεν θά τά γνωρίσετε". Σ' αυτό είχε δίκηο. Μας είχε κάνει "άγνωριστους". Ή γιαγιά βέβαια δεν τό πίστεψε: "τέτοιο σκυλί, ποιός τό πιστεύει;".

Έχει την εξήγησή του πού δεν έφερε ο Υποστράτηγος δική μας "μάννα". Οι γυναίκες πού έφερε ήταν όλες άγράμματες, αλλά τις πλήρωναν σαν ειδικευμένο προσωπικό του σταθμού. Ή κλίκα όμως κρατούσε τά χρήματα και δεν τις έδινε ούτε λέκ. Τά μοιραζόντουσαν μεταξύ τους. Χώρια πού τις χρησιμοποιούσαν για νά εύνοούν τά παιδιά τους.

Σέ λίγο μάς χώρισαν από τους Άλβανούς, και τρώγαμε σέ ιδιαίτερη τραπεζαρία. Τό φαγητό έγινε χειρότερο. Τα καλά τρόφιμα τά έτρωγε ή κλίκα.

Κάποια μέρα βρήκα, μαζί μέ την Έλένη, στον κήπο ένα πουλάκι χτυπημένο. Τό χαϊδευα κι έλεγα "είμαστε και τά δυό μοναχά, δεν έχουμε κανένα". Ο γυιός του Υποστράτηγου τό άρπαξε, τό έβαλε σέ μιá πέτρα και μέ μιá άλλη τό σκότωσε. "Έτσι θά σέ κάνει και σένα και όλους τους Έλληνες ο μπαμπάς", μου ειπε. Όρμησα πάνω του. "Τι κάνεις βρέ χαμένε" του είπα. Αυτό τό πλήρωσα ακριβά. Τό μεσημέρι στή γραμμή μ' έπιασε ο Υποστράτηγος. Δεν χρειάζεται νά περιγράψω τί έγινε. Μόνο θά πώ πώς όταν κουράστηκε νά μέ δέρνει μέ παρέδωσε στον Ταξίαρχο για νά συνεχίσει. Μ' άφησαν και μιá μέρα νηστικό. Ή κατηγορία ήταν ότι "καβάλλησα" την Έλένη (ο άναγνώστης ίσως νά άηδιάζει μ' αυτά, αλλά άς αναλογιστεί τό τί νοιώθαμε έμείς. Κι έγώ και ή Έλένη είμασταν μωρά. 6 χρονών ή Έ-

λένη, στην πρώτη τάξη!).

Στην αναφορά ο Υποστράτηγος είπε πολλά. Μας είπε να σηκωνόμαστε και να χειροκροτάμε όταν βλέπουμε τον Στάλιν στις ταινίες που μας έδειχναν. Έτσι θα δείχναμε την αγάπη μας στον "μεγάλο αρχηγό του παγκόσμιου προλεταριάτου". Μας έμαθε και συνθήματα: "Ένα Έψιλο και δυό Κάππα, διώξανε τον βασιλιά τον μάπα". "Δυό Κάππα και ένα Ε, κάνανε τον Κουκουέ". Ένας φώναζε τίνος είμαστε, κι εμείς όλοι απαντούσαμε "τού Στάλιν". Μετά ρωτούσε τίνος είναι ο Στάλιν και μεις απαντούσαμε: "Δικός μας".

Μετά ο Υποστράτηγος είπε: "Τώρα, είπε, θα σας πω και ακόμα ένα, που ντρέπομαι γι' αυτό και σας ζητώ συγγνώμη. Έχουμε αναμεταξύ μας και "γαμιάρηδες" κι ανάφερε τον Χρήστο και μένα. Όλος ο σταθμός φώναζε "ντροπή, ντροπή", μερικοί μας φτύναμε. "Να εύχαριστάτε το γυιό μου, πρόσθεσε, που έπαγρυπνει". Από τότε σταμάτησαν να μιλάνε τα αγόρια με τα κορίτσια, γιατί υπήρχε κίνδυνος απ' τις προβοκάτσιες του Υποστράτηγου. Δεν μιλούσε ο αδερφός την αδερφή. Αυτό το κακό κράτησε, ώσπου διαλύθηκε ο τελευταίος σταθμός του Τούλκες στη Ρουμανία, το 1957.

Ήρθε κι άλλη αποστολή από το Πρένες, κι ήτανε τ' αδέρφια Κώστας και Νίκος. Έτρεξα να τους ανταμώσω. Είδα τον Κώστα να κλαίει, τον χτυπούσε ο Υποστράτηγος γιατί στραβοπατούσε τα παπούτσια του. Μετά περίλαβε τον Άχιλλέα, ώσπου τον ζάλισε από το ξύλο.

Το είχε στο πρόγραμμα ο Υποστράτηγος να δέρνει 5 - 6 Έλληνόπουλα τή μέρα. Άλλοιώς δεν μπορούσε να φάει. Εκδικιόταν έτσι τους Έλληνες και τον Ι. Μεταξά που του απαγόρευσε — κι αυτόν και τους όμοιούς του — να μιλά Σλαβομακεδόνικα. Κάθε Έλληνα μικρό ή μεγάλο, τον θεωρούσαν έχθρο τους. Και μας έβαλαν τέτοιους ανθρώπους να μας "έκπαιδεύσουν"!

Ο Σταθμός μας έσμιξε με το Σταθμό της Αύλωνας, που είχε δάσκαλο έναν κοντό τσομπάνο, από ένα χωριό

τής Καστοριάς, τόν αὐτοαποκαλούμενο "Ἀρχιστράτηγο". Αὐτός κι οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί τής Αὐλώνας εἶχαν γαλόνια στούς ὤμους τους. Ὁ Ὑποστράτηγος νευρίασε πού οἱ ἀξιωματικοί τοῦ δικοῦ μας Σταθμοῦ δέν εἶχανε, καί τό ἔκανε ζήτημα στούς Ἀλβανούς νά βάλουν κι αὐτοί.

Ἄν ὁ Ὑποστράτηγος ἦταν μιὰ φορά κακός, ὁ τσομπάνος — δάσκαλος ἦτανε πεντακόσιες φορές. Αὐτός γιά τιμωρία χτύπαγε τό κεφάλι μας στόν τοίχο ὥσπου νά βγεῖ αἷμα.

Ἐγώ πήγαινα στήν πρώτη τάξη κι εἶχα δάσκαλο ἕνα Βορειοηπειρῶτη, τόν Σπύρο, πού ἦτανε πολύ καλός, μάς ἀγαποῦσε σάν παιδιά του. Ὁ δάσκαλος κι ἡ τάξη μου στίς ἐκλογές μοῦ ἔδωσαν τόν βαθμό τοῦ Ταγματάρχη. Στή μεσημεριάτικη ἀναφορά, μόλις μέ εἶδε ὁ Ὑποστράτηγος μαζί μέ τούς ἀξιωματικούς, γούρλωσε τὰ μάτια του. "Ἐχεις ἐσύ μούτρα γιά ταγματάρχης;", μοῦ εἶπε. Ντροπιᾶστηκε τόσο, πού εὐχόμουνα ν' ἀνοίξει ἡ γῆ νά μέ καταπιεῖ. Φώναξε τόν δάσκαλο καί τοῦ ἔκανε παρατηρήσεις. "Δέν ἔχει κανείς δικαίωμα νά προβιβάζει σέ ἀξιωματικούς, παρά μόνο ἐγώ κι ὁ Στρατηγός", τοῦ εἶπε. Καί μέ διέταξε νά φύγω πίσω στήν ὀμάδα μου. Ὁ Βασίλης, ἕνας ἄλλος Βορειοηπειρῶτης δάσκαλος, νευρίασε τόσο πολύ, πού μοῦ λέγει "μή πᾶς πουθενά· κάθησε ἐδῶ". Τότε ἦτανε πού ὁ Ὑποστράτηγος ἀρχισε νά οὐρλιάζει. "Ἐγώ διατάζω ἐδῶ πέρα. Δέν θά κάνεις ἐσύ τσιφλίκι σου τό Σταθμό". Ὁ Βασίλης ὅμως δέν πήγε πίσω. "Ἐδῶ διατάζει ὁ Ἀλβανικός λαός, τοῦ ἀπάντησε. Κυνηγᾶς μέ μίσος τὰ Ἑλληνόπουλα, καί προσέχεις μόνο τὰ δικά σου τὰ παιδιά". Ὁ Ὑποστράτηγος τόν ἀποκάλεσε "ἀντιδραστικό" καί ὁ καυγᾶς ἀναψε: "Ἀντιδραστικός εἶσαι ἐσύ, εἶπε ὁ Βασίλης. Ἀντιδραστικός καί γεννημένος παλιάνθρωπος. Ἐγώ δέ χῶρισα τὰ παιδιά σέ Ἑλληνόπουλα καί σλαβομακεδονόπουλα. Μισεῖς τόν Γιώργη καί τὰ ἀδέρφια του, γιατί εἶναι ἐξυπνα παιδιά, ὁμορφα καί καλύτερα ἀπό τὰ δικά σου. Ὁ Γιώργης, εἶπε γιά μένα, εἶναι ὁ καλύτερος μαθητής, εἶναι γυιός ἀγωνιστῶν". Λίγο ἀκόμα καί θά τοῦ ἔσπαζε τὰ μούτρα.

Όλα αυτά γινόντουσαν μπροστά μας. Τά γράφω, γιατί δίνουν μία εικόνα, τί είδους "έκπαίδευση" είχαμε.

Μετά τραβήξαμε για συνέλευση. Στις σκάλες ο Βασίλης βρήκε μπροστά του τόν Ταξίαρχο και τόν χτύπησε, μέ τήν αίτιολογία ότι ο Ταξίαρχος δέν άκούει τούς δασκάλους και χτυπάει τά άλλα παιδιά. Ό Ταξίαρχος έβαλε τά κλάματα και πήγε στόν Υποστράτηγο για βοήθεια. Αύτός τόν ήσύχασε: "Θά πώ στόν Γιάννη, νά τόν καταγγείλει στό Κόμμα. Θά δείς ότι γρήγορα θά πάρει δρόμο από δώ".

Ό Γιάννης έκανε πώς δέν καταλάβαινε τί συνέβαινε στό Σταθμό. Ήτανε άμόρφωτος και βαρετός. Ήξερε μόνο νά λέγει ότι έβγαλε έπτά παιδιά δασκάλους κι όλα είχανε βγει στό βουνό. Αύτοι ήτανε οί τίτλοι του για νά γίνει υπεύθυνος τής έκπαίδευσής μας.

Ό Υποστράτηγος ήταν πιο πονηρός και τόν έπαιζε στά δάχτυλά του. Αύτός έκοβε, αύτός έραβε. Ό Γιάννης έλεγε, ότι είναι γέρος, κι ότι έφαγε τά ψωμιά του. Δέν τόν είδα όμως νά χτυπά κανένα παιδί. Άλλά τού άρεζε ο τρόπος πού διοικούσε ο Υποστράτηγος, γιατί έτσι νόμιζε ότι θά μπει τάξη στό Σταθμό. Αύτός ήτανε ο στόχος τους. Νά γίνουμε πειθαρχικοί. Άλλά μέ τό ξύλο και τίς βρισιές δέν μαθαίνετε ή πειθαρχία. Μόνο φωλιάζει ο φόβος.

Στή Συνέλευση πού έγινε μέ τούς άξιωματικούς, πήρα και γώ μέρος. Ό Υποστράτηγος μάς είπε ότι στην Έλλάδα οί έπιχειρηματίες έκμεταλλευότανε τούς έργατες — ξέχασε ότι αύτός έκμεταλλευότανε τίς άμόρφωτες γυναίκες πού είχε φέρει για "μάνες" μας —, ότι στην μοναρχοφασιστική Έλλάδα οί δάσκαλοι χτυπάνε τά παιδιά ενώ στις λαϊκές δημοκρατίες τό ξύλο άπαγορεύεται. Έγώ τότε δέν άντεξα και τού είπα "Έσύ χτυπάς τόσο πολύ πού στέλνεις στό νοσοκομείο". Αύτός μου είπε νά πάψω γιατί θά μου αλλάξει τά φώτα. Ήξερα ότι μπορούσε νά τό κάνει, κανείς δέν τόν έμπόδιζε, γι αυτό δέν ξαναμίλησα.

Είπε μετά, νά προσέχουμε όταν βγαίνουμε φωτογρα-

φίες, νά σηκώνουμε τή γροφθιά ψηλά όπως οί άντάρτες. Νά μάς βλέπουν οί δικοί μας καί νά χείρονται. Έτσι κι έγινε. Πάρθηκε συνήθεια νά βγαίνουμε στους Σταθμούς φωτογραφίες μέ τή γροθιά ψηλά στό μέτωπο.

Έγώ πιά είχα μάθει νά γράφω γράμμα στους γονείς μου. Τό έστελνα μέ τόν ταχυδρόμο Μπέλτσο καί καμμιά φορά έβαζα σέ σακκούλες κομμάτια ψωμί, καρύδια πού μάς δίναμε, γιατί ήξερα ότι στό Πρένες δέν ζούνε καλά. Οί γονείς μου μου γράψανε ότι έπιστρατεύθηκαν καί φύγανε στό βουνό ή Σταυρούλα, ο Μίχος και ή Διαμάντω. Κάθε τόσο γινότανε έπιστρατεύσεις στό Πρένες για τό βουνό.

Έδώ πρέπει νά πώ, ότι όταν ήμουν στό χωριό μου τή Λυκορράχη, πήγα στό σχολείο μόνο 20 μέρες. Κι αυτό γιατί ο δάσκαλος, ο Χαράλαμπος, μάς έβαζε νά πηγαίνουμε κάθε πρωί ένα ξύλο για τή φωτιά στό σχολείο. Μάς άπαγόρευε όμως νά βγάζουμε από τους φράχτες. Έγώ τού πήγα ένα πρωί ξύλο από φράχτη, καί κόντεψε νά τό σπάσει πάνω μου. Από τότε δέν πήγαινα σχολείο. Αν μέ πίεζαν πολύ οί δικοί μου, έφευγα από τό σπίτι, κρυβόμουν καί τό μεσημέρι πού γύριζε ή άδερφή μου ή Χρυσάνθη από τό σχολείο, παρουσιαζόμουν καί γώ μαζί της.

Έτσι, τά πρώτα γράμματα τά έμαθα στό Σταθμό. Η πρώτη λέξη πού έμαθα νά γράφω ήταν "Μάρκος". Στο Σταθμό τής Σκόδρας μάς φέρανε βιβλία από τό Μπούλκες. Κάθε τρία παιδιά είχαμε ένα βιβλίο καί από ένα τετράδιο. Ο δάσκαλος Σπύρος μου έδειξε κάποια συμπάθεια, μιά κι αυτός ήταν Βορειοηπειρώτης κι έγώ Ηπειρωτάκι. Τό άγάπησα τό σχολείο τόσο πολύ ώστε έμαθα γρήγορα νά γράφω καί νά διαβάζω. Τό βιβλίο τό είχα μαζί μέ τήν άδερφή μου τήν Κυράτσω καί τό Ζήση. Ο δάσκαλος Σπύρος, κάνοντας βόλτες στην τάξη, έρχόταν κοντά μου καί μου χαϊδευε τά μαλλιά. "Γιώργη, Γιώργη — μου έλεγε — πότε θά μεγαλώσεις νά καταλάβεις τή σάπια κοινωνία". Τήν καταλαβαίνω, τού έλεγα έγώ. "Όχι παιδί μου, είσαι μικρός, τίποτα δέν καταλαβαίνεις τώρα. Μιά μέρα όμως

θα καταλάβεις τόν κόσμο”.

Κοιμόμασταν σέ στρώματα πού ήταν ριγμένα καταγής. Οί Άλβανίδες μάς πέρνανε καί μάς κάνανε μπάνιο. Ή Ταξιαρχία μας βγήκε πρώτη απ’ όλα τά σχολεία τής πόλης στίς γυμναστικές ασκήσεις. Ένώ ή δεύτερη Ταξιαρχία στήν άμιλλα πού έγινε, βγήκε πρώτη στήν καθαριότητα και στήν πειθαρχία. Τήν όνομάζανε “Ταξιαρχία τού Γιώργη Σιάντου”.

Τό γράφω και άλλου, τό λέω και δώ. Οί Άλβανοί όσο μπορούσανε μάς περιποιόντουσαν. Τό Πάσχα οί Χριστιανοί Άλβανοί τής πόλης πήραν από ένα Έλληνόπουλο από τόν Σταθμό νά τό φιλέψουν. Ή νοικοκυρά μέ χαΐδευε και έκλαιγε. Κάτι μου έλεγε στα Άλβανικά, αλλά δέν καταλάβαινα.

Μετά ήρθε ό δάσκαλος Νούλης και μέ πήρε μαζί μέ τόν Γιάννη πού ήταν φιλοξενούμενος στό διπλανό σπίτι. Πήγαμε στό σταθμό, μπήκαμε στή γραμμή και μάς πήρε ή κάμερα. Καί στό Πρένες έπίσης βάλανε τόν κόσμο νά ανεβαίνει τό βουνό, και τούς έπερνε ή κάμερα. Ήθελαν νά δείξουν ότι ήταν Έλληνικά τά βουνά και έφευγαν οί Έλληνες από τήν Ελλάδα. Στόν κινηματογράφο πού παιζότανε τό ντοκυμανταίρ, είδα τήν γιαγιά μου πού ανέβαινε τό βουνό τού Πρένες, κι όχι κανένα Έλληνικό, γιατί στό Πρένες είχε μόνο ψυχάδι πού μ’ αυτό έκαναν οί Έλληνες κομπολόγια και κουτάλια για νά τρώνε.

Στόν Σταθμό Σκόδρας, σαν Διευθυντής από τήν Άλβανική πλευρά ήταν ό Γκανίς, 23 χρονών. Ήπαιζε μέ τά παιδιά, τά αγαπούσε. Προσπάθησε νά φύγει στήν Ίταλία, τόν έπιασαν και τόν χάσαμε. Ό θάνατός του μάς συγκίνησε.

Τό Κόμμα κι ή Κυβέρνησι τής Άλβανίας ένδιαφερότανε για τήν εξέλιξη τών παιδιών τών Έλλήνων αγωνιστών. Στο Σταθμό ήρθε νά μάς δει ή γυναίκα τού Έμβέρ Χότζα.

Στίς άρχές τού 1948 γέμισε ή Άλβανία από Έλληνες. Συνέχεια έρχότανε καινούργιες αποστολές παιδιών από

τήν Ἑλλάδα. Στό Σταθμό δημιουργήθηκαν τρεῖς Ταξιαρχίες. Ἡ τρίτη εἶχε Σλαβομακεδονόπουλα ἀπό τήν Καστοριά, τὰ Τίρανα, τή Κορυτσά, τήν Αὐλώνα καί ἄλλες πόλεις τῆς Ἀλβανίας. Δημιουργήθηκαν νέοι Σταθμοί. Τό Ἀλβανικό Κράτος μᾶς ἐντυσε καί μᾶς πόδισε. Εἴμασταν καλύτερα ντυμένοι ἀπό τὰ Ἀλβανόπουλα.

Ἦρχε ἔλλειψι ἀπό Ἑλληνες δασκάλους, γι αὐτό τό Κόμμα μᾶς ἐστελνε ἐκείνους πού εἶχανε τελειώσει τουλάχιστο τήν 5η Δημοτικοῦ καί θέλανε νά δουλέψουνε στά παιδιά. Πήρανε κι ἀπό τήν Ταξιαρχία μας ὅσα εἶχανε τελειώσει τή 5η τάξη, τὰ πιό ψηλά, τὰ κάνανε τρεῖς μήνες φροντιστήριο καί μετὰ τὰ στέλνανε γιά δασκάλους στούς διάφορους Σταθμούς.

Ἐδῶ γνώρισα δυό καλοῦς φίλους. Τό Γιάννη Νταλέτσο ἀπό τό Πρόσβορο Γρεβενῶν καί τόν Φωτόπουλο Ζήση ἀπό τήν Χρυσή Καστοριάς. Μαζί τους ἐπαιζα κι ἐβγαίνα ἔξω στήν πόλη. Μιά μέρα γυρνοῦσαμε μέ τόν Γιάννη ἀπό τήν πόλη. Μᾶς ἐπίασε ὁ "δάσκαλος" τῆς γ' τάξης καί μᾶς ρώτησε κάτι στά Σλαβομακεδόνικα. Εἶδε πού δέν καταλαβαίναμε, καί μᾶς ρώτησε στά Ἑλληνικά: "Γιατί βγήκατε στήν πόλη;" κι ἄρχισε νά μᾶς χτυπάει μέ παταργιές. Τοῦ ἐφυγα ἀπό τὰ χέρια καί μέ κυνηγοῦσε σ' ὅλο τό Σταθμό. Αὐτός ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος, χτυποῦσε τή μαθήτριά τῆς δεύτερης τάξης, τήν Βλάχου, μέ τό κεφάλι στόν τοίχο "γιά νά βγεί μυαλό, ὅπως ἔλεγε, καί νά διαβάζει καλύτερα τὰ μαθήματά της".

Αὐτός ἦταν ὁ παιδαγωγικός τρόπος τοῦ δασκαλοῦ. Μέ τέτοια ἀντιπαιδαγωγικά στοιχεῖα, πού δέν ξέρανε γράμματα, οὔτε γιά τόν ἑαυτό τους, ἤθελαν νά μᾶς κάνουν "καινούργιους ἀνθρώπους".

Κοντά στό Κάστρο, στήν Παλιά Σκόδρα, σιμά στή λίμνη, γέμισε γυναικόπαιδα ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ἀπό τό Πρένεσ. Ἦρθανε καί οἱ γονεῖς μας, γιά νά εἴμαστε πιό κοντά. Μαζευτήκαμε ὅλα τ' ἀδέρφια καί πήραμε ἀπόφαση νά μή πούμε τίποτα στούς γονεῖς γι' αὐτά πού παθαίναμε ἀπό τόν Ὑποστράτηγο καί τήν κλίκα του,

γιατί νομίσαμε ότι θα τον δείρει ο πατέρας και μετά εμείς θα τραβάγαμε τα πάθη του Χριστού απ' αυτόν. Είμασταν μικρά, τόσο μās έκοβε.

Ή σχολική χρονιά 1947 - 48 τέλειωσε, προβιβάστηκα στη δεύτερη τάξη με άριστα. Στο τέλος δόθηκαν δώρα μόνο στον Ταξίαρχο και τα παιδιά του Ύποστράτηγου. Ο δάσκαλος Σπύρος νευρίασε γιατί δεν μ' έδωσαν δώρα, ούτε σ' άλλα Έλληνόπουλα, "Αυτά είναι χατηρικά, έλεγε, ντροπή στον Ύποστράτηγο".

Στο Σταθμό είχαμε 5 - 6 τρελλούς. Οι Άλβανοί απορούσαν πού φέρναν και τρελλούς. Κι αυτούς τους κυνηγούσαν οι μπουραντάδες; Κι αυτοί ήτανε επικίνδυνοι για το Κράτος; Ο Στέλιος έβγαινε στην πόλη, έκανε χειραψία με κάθε διαβάτη, κι ύστερα έβγαζε άφρους από το στόμα του και κλωτσιόταν. Οι Άλβανοί γελούσαν. Τέτοιο πολιτισμένο άνθρωπο, λέγανε, δεν είχανε ξαναδει.

Άπ' τους δικούς μας μάθαμε ότι οι άντάρτες πήρανε όλα τα παιδιά απ' το χωριό, τα φέρανε στην Άλβανία και μαζί τους όλο το χωριό. Ήρθε διαταγή να σηκώσουνε το Στρατόπεδο της Σκόδρας, και να μās πάνε στη Ρουμανία και Ούγγαρία. Ο Ύποστράτηγος και ο Γιάννης, βάλανε παντού φρουρούς για να μήν έρθουν οι γονείς και πάρουν τα παιδιά τους. Γι αυτό οργανώθηκε να γίνει ο ξεσηκωμός των παιδιών στις 12 τα μεσάνυχτα. Παρόλα αυτά οι δικοί μου και μερικοί άλλοι τό μυρίστηκαν και κατέβηκαν στο Σταθμό. Οι φρουροί δεν τους αφήνανε να μπόυνε μέσα. Ο πατέρας νευρίασε και λέγει στον Ταξίαρχο "Βρέ γενίτσαρε, δεν έχουμε δικαίωμα να δούμε τα παιδιά μας;". "Δεν τα χόρτασες τόσο καιρό;", του απάντησε. Έμείς κλαίγαμε από μέσα και οι γονείς μας απ' έξω.

Οι τοίχοι ήτανε πολύ ψηλοί για να πηδήξουμε. Ο Ταξίαρχος κάθε τόσο φώναζε ότι είχε διαταγή από τον Ύποστράτηγο και τον Γιάννη να μήν αφήσει κανένα να μπει μέσα. Άπ' έξω ο κόσμος τους φώναζε "φασίστες, γενίτσαροι, μās κλέβετε τα παιδιά από την άγκαλιά μας. Δεν μās αφήνετε να τα δούμε".

Ὁ Γενίτσαρος Ταξίαρχος ἦταν ἀτάραχος στὶς φωνές, τὸν ἐνδιέφερε μόνο νὰ φανεῖ ἀξίος τῆς ἀποστολῆς ποὺ τοῦ ἀνέθεσαν.

Ἐκεῖ ποὺ κλαίγαμε καὶ φωνάζαμε, νὰ κι ἓνας δάσκαλος νὰ μὰς τραβάει ἀπὸ τὰ μαλλιά, γιὰ νὰ φύγουμε ἀπὸ τὴν πόρτα. Ὁ πατέρας δὲν ἀντέξε, ἔβαλε ὅλες τὶς δυνάμεις, τὸν βοηθήσανε κι οἱ ἄλλοι, σκαρφάλωσε στὸν τοῖχο. Οἱ φρουροὶ φοβηθήκανε ὅπως τὸν εἶδαν ἀγριεμένο τρέχανε σὰ λαγοί. Ἐπίασε τὸ Ταξίαρχο ποὺ ἐγίνε δάσκαλος στὸ τελευταῖο φροντιστήριό, καὶ τὸν ἐδειρε. Ἀνοιξε ἡ πόρτα, μπήκανε κι οἱ ἄλλοι γονεῖς τῶν παιδιῶν μέσα. Ἐκανε ἓνα γύρο γιὰ νὰ βρεῖ τὸν Ὑποστράτηγο καὶ τὸν Γιάννη, ἀλλὰ αὐτοὶ εἶχανε ἐξαφανιστεῖ. Ἦθελε νὰ μὰς κρατήσῃ μαζί του, ἀλλ' αὐτὸ ἦταν ἀδύνατο. Θὰ τὸν ἐκλείνε ἡ Ὄργανωση φυλακῆ, ὅπως τὸν Καρανίκα ποὺ ἦρθε νὰ πάρῃ τὸ παιδί του Παναγιώτη. Ἡ μάνα μου φώναζε "μὲ τέτοια τέρατα νὰ μὴ στείλουμε τὰ παιδιά μας". Μὲ πήρε τὸ παράπονο, ἤθελα νὰ πῶ στὸν πατέρα τί μὰς ἔκανε ὁ Ὑποστράτηγος, ἀλλὰ φοβόμουνα. Ἦταν καὶ ἀργά, σὲ μιὰ ὥρα φεύγαμε.

Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ὑποστράτηγου παίρνανε πέτρες καὶ ρίχνανε στὰ τζάμια. Μαζὶ καὶ τὸ παιδί του. "Τί κάνετε, τοὺς εἶπα, αὐτὰ θὰ χρειαστοῦν στοὺς Ἀλβανούς. Μπορεῖ ἀπὸ δῶ νὰ περάσουνε κι ἄλλα Ἑλληνόπουλα". "Δὲν θὰ μοῦ πεῖς ἐσύ τί νὰ κάνω", εἶπε ὁ γιγιός τοῦ Ὑποστράτηγου, καὶ συνέχιζε τὸ πετροβολητό. Τὸ εἶπα στὸν τσομπάνο - δάσκαλο, αὐτὸς γέλασε: "Ἐδῶ ὁ κόσμος χάνετε, ἡ γριὰ στολίζεται. Σπάσε καὶ σὺ κανένα καὶ μὴ σὲ νοιάζει γιὰ τοὺς ἄλλους.

Τὸ σχέδιο τοῦ Ὑποστράτηγου ἦταν νὰ χωρίσει τὰ Ἑλληνόπουλα. Νὰ στείλῃ ἄλλοῦ τὴν ἀδερφή αλλοῦ τὸν ἀδερφό. Τὴν μιὰ στὴν Οὐγγαρία, τὸν ἄλλο στὴν Ρουμανία. Πρῶτα βέβαια φρόντισε καὶ γιὰ τὰ πράγματα ποὺ ἔβαλε στὸ αὐτοκίνητο, ἔβαλε καὶ τὰ πράγματά του ποὺ κουβαλοῦσε ἀπὸ τὸ χωριό — σεντούκι, γλάστρα, κουβέρτες, πολλὰ ρούχα κλεμμένα ἀπὸ τὸν ἰδρώτα τῶν γυναικῶν. Ἦρθε μετὰ στὴ συγκέντρωση ποὺ εἶχαμε ὅλες οἱ Ταξίαρ-

χίες, και μās είπε: "Θά περάσουμε από τή φασιστική Γιουγκοσλαβία. Προσέξτε να μη κάνετε καμμιά συζήτηση με τούς Σέρβους, να τούς δείξουμε ότι δεν συμφωνάμε με τὸ Τιτοϊκὸ καθεστῶς". Ὁ Τιτο ἐγινε ξαφνικά "φασίστας". Ἡ Κομιφόρμ τὸν εἶχε ἀποκηρύξει κι ὁ δάσκαλος Βαϊσλης ὅταν τὸ ἐμάθε μπήκε νευριασμένος στὴν Τραπεζαρία, πού ἦταν κρεμασμένη μιὰ μεγάλη προσωπογραφία τοῦ Τιτο, τὴν ἀρπαξε και τὴν ἔκανε χίλια κομμάτια. Ἐμείς οἱ πιτσιρικοί κυττούσαμε με ἀπορία τὴ σκηνή. "Εἶναι προδότης" μās ἔλεγε "καὶ δεν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν βλέπουμε στὴ φάτσα".

Ἀπὸ τότε δεν ἀκούστηκε τὸ ὄνομα τοῦ Τιτο οὔτε στὸν Παιδικὸ Σταθμὸ, οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά πού ἦταν τὸ Ἀλβανικὸ Ὁρφανοτροφεῖο — μās χώριζε ἕνας μεγάλος τοῖχος. Τὰ Ἀλβανόπουλα εἶχαν γιὰ σύνθημα στὴν Τραπεζαρία πού τρώγανε και προτοῦ ἀρχίσουν τὸ μάθημα στὸ σχολεῖο, νὰ φωνάζουν ὅλα μαζί δυνατὰ τὰ τρία μεγάλα ὀνόματα "Ἐμβέρ, Στάλιν, Τιτο". Τὸ ὄνομα τοῦ Τιτο δεν τὸ ξαναφώναξαν.

Στὴ συνέχεια, ἐβγαλε ἕνα τετράδιο και ἀρχισε νὰ φωνάζει ὀνόματα. Ἐμās τ' ἀδέρφια μās χώρισε σὲ διαφορα αὐτοκίνητα. Ὅταν ἀνέβαινα στὸ αὐτοκίνητο φώναξα, "θέλω νὰ με στείλεις με τ' ἄλλα ἀδέρφια μου". "Ἄνέβα πάνω ζαγάρι, γιατί θὰ σοῦ σπάσω τὰ μούτρα", ἦταν ἡ ἀπάντηση. "Τὶ ἐπαναστάτη θὰ σὲ κάνουμε ἅμα θέλεις νὰ εἶσαι κοντὰ στ' ἀδέρφια σου". Βέβαια, δεν φώναζα μόνο ἐγώ, φώναζαν και τ' ἄλλα παιδιὰ. Ἄνέβηκα στ' αὐτοκίνητο, συνέχεια ἐκλαιγα. Καλοῦσα τ' ἀδέρφια μου "Κώστα, Νίκο, Χρυσάνθη", κανένας δεν μ' ἀκούγε. Ὅλος ὁ Σταθμὸς ταραζόταν ἀπ' τὶς φωνές τῶν παιδιῶν.

ΣΤΟΥΣ ΠΑΙΔΙΚΟΥΣ ΣΤΑΘΜΟΥΣ

ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Στις 15 Νοεμβρίου του 1948, στις 12 το βράδυ, 80 φορτηγά αυτοκίνητα γεμάτα παιδιά της Ελλάδος, ξεκίνησαν από τον Παιδικό Σταθμό Σκόδρας για τα Άλβανο-γιουγκοσλαβικά σύνορα και από κεί για τη Ρουμανία.

Περνώντας από τη Λίμνη κοιτάξα προς το Κάστρο, την παλιά Σκόδρα, εκεί που ήταν εγκαταστημένοι οι Έλληνες φυγάδες. Είδα το σπίτι που μένανε οι γονείς μου, ή λάμπα ήταν ακόμα αναμμένη.

Όλο το βράδυ του ταξιδιού κοιμόμουν. Το πρωί που ξύπνησα είδα μπροστά να είναι γεμάτο αυτοκίνητα που πηγαίνανε με τη σειρά, κοιτάξα πίσω, τα ίδια· ή φάλαγγα ήταν πολύ μεγάλη. Άριστερά και δεξιά του δρόμου ο κόσμος παρακολουθούσε την φάλαγγα. Πολλοί ήταν οι γονείς των παιδιών, που ήρθαν να τα δούν. Όσοι τα γνώρισαν παρακαλούσαν τον οδηγό να σταματήσει, αλλά τα αυτοκίνητα δεν σταματούσαν, τραβούσαν στο προορισμό τους. Τότε άκουγες κλάμματα κι από τις δυό μεριές.

Στις 6 το απόγευμα μάς κατέβασαν σ' ένα σιδηροδρομικό σταθμό κοντά στο Μοναστήρι. Όπου κοιτάζε το μάτι σου, μόνο παιδιά έβλεπε. Βούιζε ο τόπος από τις φωνές τους.

Το Έπιτελείο τράβηξε για το φυλάκιο, όπου πίνανε και γλεντούσανε με τους Γιουγκοσλάβους φρουρούς, κι αφήσανε τα παιδιά χωρίς καμιά προστασία και νηστικά ένα 12ωρο. Εγώ γυρνούσα για να βρώ τ' αδέρφια μου ή κανένα φίλο. Συνάντησα τον Ζήση, μ' αυτόν ανέβηκα στο βαγόνι. Ένας Σέρβος, περνούσε από βαγόνι σε βαγόνι και έδινε σε κάθε παιδί από μισό καρβέλι ψωμί.

Το ταξίδι κράτησε 4 μέρες. Στο Σταθμό του Βελιγραδίου είχαμε μεγάλη καθυστέρηση, δεν υπήρχε νερό και γλύφαμε τα παράθυρα. Με το μισό ψωμί περάσαμε όλο

τό διάστημα. Πεινούσαμε, αλλά ή δίψα ήταν χειρότερη. Ὁ Ἐρυθρός Σταυρός τῆς Γιουγκοσλαβίας ἔδωσε στό Ἐπιτελεῖο νά μάς μοιράσει νερό, ψωμί καί σαλάμι, ἀλλά αὐτοί τὰ τρώγανε ἀναμεταξύ τους καί δέν τοὺς ἔνοιαζε καθόλου γιά τὰ παιδιά. Μιά κυρία τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἔδινε στό Νίκο ἕνα μήλο, αὐτός ὅμως τῆς ἄρπαξε καί τό ψωμί πού κρατοῦσε στό ἄλλο χέρι. Ἡ κυρία ὅταν εἶδε αὐτό καί κατάλαβε ὅτι τὰ παιδιά πεινᾶνε, πήγε στό Ἐπιτελεῖο καί ἄρχισε νά φωνάζει: "Δέν ντρέπεστε; Σᾶς δώσαμε τρόφιμα γιά τὰ παιδιά καί τὰ τρώτε ἀναμεταξύ σας. Σᾶς δώσαμε νερό καί σεῖς τό πίνετε καί πλένεστε. Αὐτό τό παιδί — καί ἔδειξε τό Νίκο — ἀπό τήν πείνα του μοῦ ἄρπαξε τό ψωμί". Αὐτοί κουνούσαν τοὺς ὠμους τους, κάνοντας πώς δέν καταλάβαιναν σέρβικα. Ἡ γυναίκα ἔφυγε τότε ὀργισμένη ἀπό τό βαγόνι. Ὁ Ὑποστράτηγος σηκώθηκε ὀρθιος, καί ἀντί νά μάς μοιράσει ψωμί καί νερό, πήγε κοντά στό Νίκο, τοῦ ἔδωσε δυό παταριές καί τοῦ εἶπε "διακονιάρη, μάς ντρόπιασες μπροστά στοὺς Γιουγκοσλάβους".

Στό βαγόνι μας καθόταν ἕνας Σέρβος καί τραγουδοῦσε συνέχεια στά Ἑλληνικά "ἀπάνω στά ψηλά βουνά, ἀντάρτες Ἐπονίτες".

Περάσαμε τή γέφυρα τοῦ Δούναβι, μπήκαμε στό Τούργκου Σεβερὶν τῆς Ρουμανίας. Τὰ βαγόνια χώρισαν, ἀλλὰ γιά τήν Οὐγγαρία καί ἀλλὰ γιά τοὺς Παιδικούς Σταθμούς Ρώμαν καί Ὀρεστια τῆς Ρουμανίας. Ἐδῶ χώρισαν πολλὰ ἀδέρφια, ἀλλὰ πήγαν στήν Οὐγγαρία, ἀλλὰ στή Ρουμανία. Ἐμάς μάς περίλαβε ὁ Ἐρυθρός Σταυρός τῆς Ρουμανίας. Μας ἔδωσαν ἀμέσως τρόφιμα καί νερό νά πιούμε. Οἱ Ρουμάνες μάς ἔβλεπαν μέ ἀπορία πώς τρώγαμε, καί κάθε τόσο μάς δίναμε ψωμί μέ βούτυρο καί μαρμελάδα καί συνέχεια νερό.

Μπήκε στό βαγόνι μας ὁ Ὑποστράτηγος — πού δέν τὸν εἶδα ἀπό τό βράδυ πού φύγαμε ἀπ' τή Σκόδρα — καί ρώτησε ποιός ξέρει βλάχικα. Σήκωσε ἕνα τό χέρι καί εἶπε ὅτι ξέρει. "Πές στή Ρουμάνια, εἶπε ὁ Ὑποστράτηγος, ἄμα θέλουν νά τοὺς βοηθήσει τό Ἑλληνικό προσωπικό στό μοί-

ρασμα τών τροφίμων". Τό παιδί μέ δυσκολία συννενοήθηκε μέ τή Ρουμάννα, πού άπάντησε: "Δέν χρειάζεται. Έσείς είστε πολύ κουρασμένος. Για μάς είστε ένας Έρωας πού γλυτώσατε αυτά τά παιδιά άπ' τά νύχια του φασισμού". Πού νά φανταζόταν ή φουκαριάρα τούς σκοπούς του Έποστράτηγου καί πού νά ήξερε για τά "καζάνια τής Άλβανίας".

Τό ταξίδι μας ώς τήν Έρεστία ήτανε εύχάριστο. Έ Η Έρεστία είναι κωμόπολη τής Τρανσυλβανίας. Στο Σταθμό περίμεναν τα λεωφορεία, πού μάς πήγαν στον Παιδικό Σταθμό, ένα κτήριο μέ 3 πατώματα, τό μεγαλύτερο τής πόλης. Πρίν ήταν Γυμνάσιο. Μάς βάλανε στή μεγάλη σάλα. Έκεί είδα καί τ' άδέρφια μου, τόν Κώστα, τόν Νίκο καί τήν Χρυσάνθη πού κατά σύμπτωση βρεθήκαμε όλοι μαζί στήν Έρεστία. Τήν Κυρατσώ τήν κράτησαν οι γονείς μου όταν ήρθαν νά μάς δούν στή Σκόρδα. ΈΑπό τή μεγάλη αίθουσα μάς πήγαν στο μπάνιο καί μάς έδωσαν καινούργια ρούχα. Τά παλιά τά μάζεψαν όλα στο γήπεδο, τά περιέχυσαν μέ βενζίνη καί τά κάψανε. Κάθε παιδί πού έπαιρνε καινούργια ρούχα, του έβαζαν στο λαιμό του ένα άσημένιο μενταγιόν, πού άπό τή μιά πλευρά είχε τή μορφή του Μάρκου κι άπό τήν άλλη ένα άριθμό. Έγώ είχα τόν άριθμό 600. Τό σύνθημα πού λέγαμε πρίν τό φαγητό ήταν "Για τή λευτεριά, μέ τό Μάρκο έμπρός" κι όλοι μαζί φωνάζαμε "όλοι έμπρός".

ΈΟ Ρουμάνος Διευθυντής ήθελε νά τό λέμε στα Ρουμάνικα, γι αυτό κατέβηκε στήν Τραπεζαρία καί μάς έκανε πρόβες κάπου δέκα φορές. Καί άπό τότε τό λέγαμε στα ρουμάνικα: "Pedru libertate cu Markos inainte toṭ inainte".

ΈΌταν πήγα στήν άποθήκη νά πάρω ρούχα, ήταν κι ο Έποστράτηγος εκεί. ΈΟ άποθηκάριος μου έδωσε παντελόνι, σακάκι, έσώρουχα καί άρβυλα. Τότε ο Έποστράτηγος άρπαξε τό μεγάλο παντελόνι άπό τά χέρια μου, καί μου έδωσε ένα κοντό. ΈΟ άποθηκάριος του είπε ότι θά κρυώσω μέ τό κοντό, αλλά ο Έποστράτηγος άπάντησε ότι αυτός αντιπροσωπεύει τά παιδιά καί ξέρει ποιός προσέχει τά ρού-

χα του. "Είναι κρίμα, είπε, να πάρει τέτοιο παντελόνι το παλιόπαιδο. Θα το χαλάσει άμέσως". Ο Ρουμάνος επέμενε ότι έπρεπε όλα τα παιδιά να πάρουν τα ίδια. Ήταν χειμώνας, το κρύο ήταν τσουχτερό και όταν βγαίναμε στην γυμναστική κρύωνα πολύ. Το πρόσεξε αυτό ο άποθηκάριος, και μου έδωσε μια μέρα μεγάλο παντελόνι.

Ύπήρχε κι εδώ ή ίδια τακτική που υπήρχε και στη Σκόδρα, με τους στρατιωτικούς βαθμούς. Ο νέος Ταξίαρχος, το μόνο που ήξερε να κάνει στα δήθεν απείθαρχα παιδιά, ήταν να ανοίγει το στόμα τους και να φτύνει μέσα.

Εγώ ήμουνα μαθητής της δεύτερης τάξης. Δάσκαλο είχα τον Βαγγέλη Βράγγα, που στη Σκόδρα ήταν μαθητής της πέμπτης και μετά φοίτησε στο φροντιστήριο δασκάλων. Ήταν καλός μαζί μας, δεν χτυπούσε· δίδασκε ανάγνωση, ιχνογραφία, αριθμητική, πατριδογνωσία, μάς μάθαινε πόσα πατώματα έχει το κτήριο που μέναμε, πόσους θαλάμους και πόσα παράθυρα. Κάθε πρωί μάς λέγανε τα νέα που διαδραματιζονταν στην Ελλάδα. Τ' άκούγανε άπ' το ραδιοφωνικό σταθμό της Ελεύθερης Ελλάδας. Μάς φέρανε και ένα χάρτη της Ελλάδας που έδειχνε που βρισκόταν οι άντάρτες και που ο στρατός της Αθήνας. Το πολύ κόκκινο έδειχνε τις άνταρτοκρατούμενες περιοχές, το λίγο κόκκινο εκεί που πέρασαν οι άντάρτες και το άσπρο τα μέρη που κατείχε ο στρατός.

Μια μέρα, μάς μάζεψαν στη μεγάλη αίθουσα και κεί μίλησε ο Ύποστράτηγος: "Ακούστε παιδιά, θα σας πώ ένα λυπηρό νέο. Ο Μάρκος άρρώστησε βαρεια και στάλθηκε στο νοσοκομείο. Από σήμερα άρχηγός του Δ.Σ. είναι ο Ζαχαριάδης, αυτός θα όδηγήσει τον Δημοκρατικό Στρατό στη νίκη".

Όταν άκούσαμε ότι ο Μάρκος άρρώστησε, όλα τα παιδιά άρχισαν να κλαίνε. Με το όνομα του Μάρκου κοιμόμασταν, και μ' αυτό ξυπνούσαμε. Μ' αυτό τρώγαμε και αυτό είχε κρεμασμένο κάθε παιδί στο λαιμό του. Και κάθε μέρα το τραγουδούσαμε. Το όνομα του Ζαχαριάδη πρώτη φορά το άκούγαμε. Εμείς ξέραμε μέχρι τότε τον θρυλικό

Μάρκο, πού ήταν άκουστός στά πέρατα του κόσμου. Μας στενοχώρησε πολύ πού άρρώστησε.

Τό κλάμα δέν σταματούσε. Τότε ο Ύποστράτηγος άνέβασε τήν φωνή του: "Μή κλαίτε για τό Μάρκο. Θα νικήσουμε, φτάνει νά στρίψει μιá φορά τά μουστάκια ο Μεγάλος Στάλιν". Ένα παιδί φώναξε "τί κάθεται και δέν τά στρίβει άκόμα;". "Ο Μεγάλος Στάλιν είναι σοφός και ξέρει πότε νά στρίψει τά μουστάκια του", άπάντησε.

Τόν Μάρκο πού είχαμε στό λαιμό, μετά από μερικές μέρες μάς είπε νά τόν πετάξουμε στά άποχωρητήρια. Τα τραγούδια και τά συνθήματα πού αναφέρονταν στό Μάρκο, τά τραγουδούσαμε τώρα μέ τό όνομα του Ζαχαριάδη.

Τό 1949, όλα δείχνανε ότι ο Στρατός της Κυβέρνησης θα νικήσει τούς άντάρτες. Οι ύποσχέσεις πού έδωσε ο Στάλιν στον Ζαχαριάδη, για δήθεν μεγάλη βοήθεια μέ τάνκς και άεροπλάνα, ήταν μόνο κουβέντες.

Στό άντάρτικο, τό 50% ήταν γυναίκες. Γυρνούσανε σαν τ' άγρια θηρία στά βουνά, χωρίς νά άντικρύζουν τόν κόσμο, γιατί τά χωριά είχαν έρημωθεί. Άλλα άπ' τά χωριά τά άδειασαν οι άντάρτες κι έστειλαν τόν κόσμο στις λαϊκές δημοκρατίες, και άλλα ο στρατός πού πήρε τόν κόσμο στις πόλεις. Έτσι, είχαμε ένα κίνημα πού δέν βασιζόταν στην ύποστήριξη του λαού.

Έπίσης δέν είχε έφεδρείες. Προσπαθούσαν οι άντάρτες νά έπιστρατεύσουν δυό άτομα στό βουνό, χάνανε τρεις στις μάχες. Αντί ή καθοδήγηση του Ζαχαριάδη νά σταματήσει τόν πόλεμο, τόν συνέχισε και έπαιξε και τήν τελευταία — τήν πιο μαύρη πράξη — στον έμφύλιο πόλεμο.

Όπως ο πνιγμένος πάει νά πιαστεί από τά μαλλιά του, έτσι κι ο Ζαχαριάδης πήγε νά πιαστεί από τις 28.000 Έλληνόπουλα πού όμως όπως ύποσχέθηκαν στους γονείς τους, τά έστειλαν στις λαϊκές δημοκρατίες για νά μάθουν γράμματα και νά γυρίσουν στις άγκαλιές τους μορφωμένοι άνθρωποι.

Άλλά, τόν Γενάρη του 1949, έστειλε ο Ζαχαριάδης

άντιπρόσωπό του νά έπιστρατέψει τά παιδιά από τούς παιδικούς Σταθμούς. Αύτός, αφού χτένισε όλους τούς Σταθμούς τής Ρουμανίας — Όρεστία, Ρόμμαν, Όράντια, Σινάγια και Τούλκες — πήγε μετά και έπιστράτεψε τά παιδιά πού ήταν στους Σταθμούς τής Τσεχοσλοβακίας.

Στήν Όρεστία ήρθε στά μέσα Φλεβάρη. Μας κοιτούσε όλους από τά πόδια μέχρι τό κεφάλι παράξενα. Έκείνη τήν έποχή ήταν μειονέκτημα νά είσαι ψηλός και εύτυχία νά είσαι κοντός. Όλα τά ψηλά παιδιά τά μαζεψαν στή μεγάλη αίθουσα. Προτού μπει ό άντιπρόσωπος νά μιλήσει, ό Υποστράτηγος έδινε θάρρος στά παιδιά. Αρχισαν νά τραγουδούνε "Έμπρός παιδιά και μήν άργείτε / όλοι στού Νίκου τό Στρατό / είναι ό Στρατός πού έγγυάται / νά διώξει κάθε μας έχθρό".

Όταν μπήκε στήν αίθουσα ό άντιπρόσωπος αρχισαν νά τόν χειροκροτάνε δυνατά, δέν μπορούσαν νά καταλάβουν ότι χειροκροτούσανε τόν χάρο, πού ήρθε μέ σκοπό νά τά στείλει στόν άλλο κοσμό σέ μικρή ήλικία.

Ό άντιπρόσωπος τούς είπε "Έρθαμε στό Σταθμό νά κάνουμε στρατολογία για νά πυκνώσουνε οί τάξεις τού Δημοκρατικού Στρατού. Όλοι θα άκούσατε πιστεΰω τό σάλπισμα τού άρχηγού μας συντρόφου Νίκου Ζαχαριάδη "όλοι στ' άρματα, όλα για τή νίκη". Μ' αυτή τήν εύκαιρία θα δείτε τούς γονείς και τ' άδέρφια σας πού πολεμάνε στό Γράμμο και στό Βίτσι. Έσείς, πού είστε μικρά παιδιά, θα τραγουδάτε και θα έμψυχώνετε τούς άντάρτες".

Τούς είπε πολλά κι αρχισαν νά γράφονται ένας ένας. Γράφτηκε πρώτα ό Υποστράτηγος, μετά ό Γιάννης και μετά όλοι οί άλλοι (αυτοί πού γραφτήκανε πρώτοι για νά τραβήξουν και τούς άλλους, δέν πήγαν ποτέ στό βουνό).

Κάπου 20 παιδιά δέν θέλανε νά γραφτούνε. Αρχισε νά τούς φωνάζει ό Υποστράτηγος "δέν ντρέπεστε, οί άλλοι θα πολεμάνε και σεις θα κάθεστε μαντραχαλέοι στά θρανία. Θα ντρέπεστε όταν βλέπετε τούς άλλους γεμάτους

παράσημα στους κόρφους τους”.

Όταν είδαν ότι δεν έπιασαν τα λόγια, τα έγραψαν με το ζόρι.

Γράψανε και τον χωριανό μου τον Άλκιβιάδη 14 χρονών, που σκοτώθηκε μαζί με πολλά απ’ αυτά τα παιδιά στην πρώτη μάχη. Μού είχε πει “γι αυτό Γιώργο μάς σηκώσανε 12 ή ώρα τα μεσάνυχτα στη Σκόδρα, για να μάς στείλουνε στο βουνό. Ή μάνα μου ή φουκαριάρα μου είπε “πρόσεξε Άλκιβιάδη μή σε στείλουν οι τρελλοί στο βουνό, να μή τους ακούσεις. Πές τους ότι έχεις έναν αδερφό που σκοτώθηκε, κι ότι έσύ είσαι 14 χρονών, μικρός για το βουνό”.

Γράψανε από το Σταθμό μας 80 παιδιά, που ήταν κυρίως από την Ήπειρο και τα Γρεβενά. Περιμένανε από στιγμή σε στιγμή να τους στείλουνε στο μακελειό του Γράμμου.

Στην Όρεστία είμασταν κάπου 800 παιδιά. Τρώγαμε με βάρδιες στην Τραπεζαρία. Τα 400 από αυτά, με δάσκαλο τον Υποστράτηγο, μάς στείλανε στον Παιδικό Σταθμό του Μπλάζ.

Όταν οι γονείς είδαν τα παιδιά τους στο βουνό, φωνάζανε απελπισμένα “μέ τις όρεξη θα πολεμήσουμε, όταν αντί να μορφώσετε τα παιδιά που μάς πήρατε από την άγκαλιά, τα δίνετε όπλα να πολεμήσουν”.

Έπιστράτευση όμοια μ’ αυτή της Ρουμανίας, έγινε και στην Τσεχοσλοβακία. Μάζεψαν τα παιδιά στη Μπρατισλάβα και περιμένανε να τους δώσουν οι Τσέχικες Αρχές την άδεια να βγούν από τη χώρα τα 400 παιδιά.

Αυτά περίμεναν με λαχτάρα πότε θα πάνε στο Γράμμο, να κάνουνε καλλιτεχνικό πρόγραμμα και να έμψυχώσουν τους αντάρτες — αφού έτσι είπανε.

Οι Τσεχοσλοβάκοι όμως, που δεν είναι Ρουμάνοι και δεν ακούν κανένα ξένο μέσα στη χώρα τους, ρώτησαν τους δικούς μας που θα τα πάνε τα παιδιά. Αυτοί τους είπαν ότι θα πάνε στο Γράμμο για να πολεμήσουν για τη Λευτεριά. “Άμα περιμένετε τη Λευτεριά, είπαν οι Τσεχοσλοβάκοι,

από αυτά τα παιδιά, λευτεριά δέν θά δείτε έσεις οι Έλληνες”.

Οι δικοί μας επέμεναν, αλλά οι Τσεχοσλοβάκοι τούς είπανε ότι τα παιδιά είναι μικρά και σέ καμιά περίπτωση δέν θά τ’ αφήσουν νά πάνε στό Γράμμο. “Θά σάς τά δώσουμε όταν μεγαλώσουν και γίνουν χρήσιμοι άνθρωποι στην κοινωνία”. Έτσι, σκόρπισαν πάλι τα παιδιά στους Παιδικούς Σταθμούς και τά γλυτώσανε απ’ τό χάρο πού τούς περίμενε.

Άν γλύτωσαν όμως τα παιδιά τής Τσεχοσλοβακίας, δέν γλύτωσαν τα παιδιά τής Ρουμανίας. Τά περισσότερα σκοτωθήκανε στις πρώτες επιχειρήσεις, κι όσα γλυτώσανε — μετρημένα στα δάχτυλα — ήταν τραυματίες για νά θυμούνται τούς φίλους τους πού σκοτωθήκανε άδικο.

Βίαιη έπιστράτευση έγινε και στό Μπουλέρι τής Άλβανίας. Τήν έκανε ο Στρατηγός Γούσας. Άφου ανέβασαν στα αυτοκίνητα καμιά 50ριά, μιά κοπέλλα 17χρονη δέν ήθελε μέ κανένα τρόπο. Τήν άρπαξε τότε ο Στρατηγός μέ τό ένα χέρι από τα μαλιά και μέ τό άλλο από τή πλάτη και τήν έρριξε στ’ αυτοκίνητο.

Όλος ο κόσμος πού είδε τή σκηνή άπόρησε. Έκείνη τήν έποχή ο Ζαχαριάδης κι ή παρέα του τά είχαν χαμένα. Κι εύτυχώς πού τέλειωσε τότε ο άνταρτοπόλεμος, γιατί από τις 28.000 Έλληνόπουλα, λίγα θά γλυτώναμε. Αύτή η πράξη του Ζαχαριάδη, ήτανε από τις χειρότερες πού διέπραξε στον έμφύλιο πόλεμο.

Η Ρουμανία το 1948 ήτανε οικονομικά καταστραμμένη. Μόλις άρχιζε νά κλείνει λίγο λίγο τις πληγές πού τής άφησε ο 2ος Παγκόσμιος Πόλεμος. Παρόλες τις δυσκολίες πού περνούσε αύτή ή χώρα, βοήθησε όσο μπορούσε τα μικρά παιδιά και τούς φυγάδες τής Ελλάδας, πού έρχονταν συνέχεια.

Για τα παιδιά ίδρυσε Έλληνικούς Παιδικούς Σταθμούς, στην Όρεστία, Μπλάζ, Τούλκες, Καλίμανεστ, Σινάγια και Κλούζ. Στη Φλορίκα έχτισε σπίτια μέ δυο πατώματα για τούς μεγάλους και παιδικό σταθμό για τα μικρά

παιδιά. Τούς τραυματίες αντάρτες τούς γιάτρεβε στά καλύτερα νοσοκομεία. Οί Παιδικοί Σταθμοί φτιαχνότανε στά καλύτερα κτήρια τών πόλεων. Στή Σινάγια φτιάχτηκε στό παλάτι τού Βασιληά.

Οί Ρουμάνοι φανήκαν πολύ καλοί μέ τά παιδιά τής Έλλάδας, όπως κι οί Άλβανοί. Το Ρουμανικό προσωπικό ενδιαφερόταν γιά τήν καλή ζωή και τή μόρφωσή μας, στά μαθήματα πού κάναμε στή ρουμανική γλώσσα.

Τή δύναμη μέσα στούς Σταθμούς τήν είχανε τά Έλληνικά γραφεία πού είχαν τήν έδρα τους στό Βουκουρέστι. Ό κάθε Παιδικός Σταθμός είχε από ένα διευθυντή και ένα κομματικό επίτροπο, πού πέρνανε έντολές από τά γραφεία και κάνανε αναφορές γιά τήν εξέλιξη τών παιδιών. Οί διευθυντές αποφάσιζαν σέ ποιές σχολές θά στείλουν τά παιδιά, χωρίς βέβαια νά τά ρωτήσουν. Αυτό τό δικαιολογούσαν λέγοντας "γρήγορα ή Έλλάδα θά γίνει λαϊκή δημοκρατία" και θέλει τόσους ήλεκτρολόγους, τόσους χτίστες, τόσους άνθρακωρύχους κ.τ.λ. Και τό άστειο είναι ότι αυτό τό λέγανε και όταν πιά είχε σταματήσει ό έμφύλιος στήν Έλλάδα, μέχρι και τό 1956. Τό επίπεδο αυτών τών στελεχών ήτανε χαμηλό. Τά παιδιά τά υπολογίζανε πίο πολύ σαν στρατιώτες παρά σαν παιδιά και τά μιλούσανε όπως οί άξιωματικοί στούς στρατιώτες.

Πολλοί απ' αυτούς νομίζανε ότι τό κάνουνε γιά καλό τών παιδιών, μόνο πού τά παιδιά τά πληγώνανε μ' αυτή τή τακτική πού χρησιμοποιούσανε.

Είναι αλήθεια ότι αυτός ήτανε τότε ό κόσμος. Δεν υπήρχε ειδικευμένο προσωπικό, αυτά ξέρανε, αυτά κάνανε. Και δικαιολογείται κάπως ή τακτική τους, μέχρι τό τέλος τού έμφυλίου πολέμου, γιατί είχανε τό νού τους στις επιχειρήσεις τού Γράμμου — Βίτσι. Μετά όμως πού χρησιμοποιήθηκε ή ίδια τακτική, δεν δικαιολογείται καθόλου.

Στις 23 Μαρτίου τού 1949, κάπου 400 παιδιά από τήν Όρεστία — και μεις μαζί μέ δάσκαλο τόν Υποστράτηγο — ανεβήκαμε στό τραίνο και φτάσαμε κατά τό δειλινό στό

Μπλάζ. Όταν κατεβήκαμε στο σταθμό όλος ο κόσμος της πόλης ήρθε να δει τα βασανισμένα παιδιά της Ελλάδας. Κατεβαίνοντας από τα βαγόνια άρχισαν να μάς χειροκροτούν, πολλές γυναίκες κρατούσαν μαντήλια και σκούπιζαν τα δάκρυα από τα μάτια τους. Ποτέ μου δεν θα ξεχάσω αυτό το τιμητικό καρτέρι που μάς έκανε ο κόσμος αυτής της μικρής πόλης.

Μας βάλανε στις κούρσες και μάς πήγανε στον Παιδικό Σταθμό, ένα κτήριο με δυό πατώματα, παλιά Παιδαγωγική Σχολή. Είχε τρεις μεγάλες αυλές και μετά μάς παραχώρησαν κι ένα πάρκο. Μας πήγαν πρώτα για μπάνιο, μετά στην τραπεζαρία κι από κει στα δωμάτια για ύπνο. Το Μπλάζ είναι μικρή πόλη της Τρανσυλβανίας, παλιά κι ιστορική. Από την πόλη περνάει το ποτάμι Τρναβα Μίκα.

Στις 15 Απριλίου ήρθε ένα αυτοκίνητο να πάρει τα παιδιά που γράφτηκαν για άντάρτες. Ανεβήκανε όλα τα παιδιά κι ο Υποστράτηγος, για να πάνε για το Βουκουρέστι, εκεί όπου συγκεντρώνανε όλους αυτούς που στρατολογήσανε απ' όλους τούς Παιδικούς Σταθμούς της Ρουμανίας. Προτού ξεκινήσουν, πολλά απ' αυτά άρχισαν να τραγουδάνε: "φεύγουν τ' αδέρφια μας / από τα χωριά μας / σημαία υψώνουμε κι αναχωρούν / θα φύγω μάνα μου / θα πάω στον πόλεμο / θα πάω στα βουνά στα άντάρτικα / μπρός στην εικόνα της Παναγιάς / στεφάνια τάξαμε / νικητές έμεις. Όταν ο Υποστράτηγος άκουσε το "μπρός στην εικόνα της Παναγιάς", νευρίασε κι άρχισε να φωνάζει: "Όχι στην εικόνα της Παναγιάς. Μπρός στη σημαία του Ζαχαριάδη να τραγουδάτε, γιατί κάνουμε σοσιαλιστική επανάσταση". Φύγανε για το Βουκουρέστι. Ύστερα από δυό μέρες ο Υποστράτηγος γύρισε πίσω στο Σταθμό μας κάνοντας τον στενοχωρημένο, λέγοντας "κρίμα που δεν με πήραν κι έμένα, να χτυπήσω το φασισμό".

Κάπου 400 παιδιά μαζέψανε στο Βουκουρέστι, τα πήγανε στη Βουλγαρία, στα έμπεδα, για δυό μήνες, μετά τα δώσανε ένα σακκίδιο κι ένα όπλο στην πλάτη, και τα ρίξανε στο μακελειό, όπου σκοτωθήκανε τα περισσότερα τις

πρώτες μέρες. Λίγα ζήσανε, κι αυτά τραυματίες. Ένα απ' αυτά τα παιδιά, ο φίλος μου ο Χαράλαμπος, μου είπε:

"Τρέχαμε σά λαγοί, δέν ξέραμε νά κρυφτούμε καί μάς θέριζαν σάν πράσα τὰ αεροπλάνα καί τὰ πολυβόλα".

Ο Θανάσης μου είπε πώς όταν είδε τόν αδερφό του τόν Βαγγέλη — τόν δάσκαλό μου στή δεύτερη τάξη — τόν ρώτησε: "Τί γυρεύεις έσύ έδώ;". "Ήρθα νά έκδικηθώ για τόν αδερφό μας". "Κύτταξε νά γλυτώσεις τό κεφάλι σου καί άστα αυτά". Είπε μετά στον λοχαγό: "Τί σκοπεύουν συναγωνιστή λοχαγέ; όλους θέλουν νά μάς σκοτώσουν; Έχουνε καθόλου μυαλό;".

Μαζί μ' αυτά τα παιδιά πήρανε καί όλους τούς στρατιώτες - δάσκαλους πού έβγαλε τό φροντιστήριο τής Σκόδρας. Αύτοι πού κάνανε τήν επιστράτευση δέν θέλανε τά παιδιά νά μάθουν γράμματα, αλλά τά θέλανε για κρέας στά κανόνια. Μόνο έτσι δικαιολογείται πού άρπαξαν όλους τούς δασκάλους πού έβγαλε ή Σκόδρα καί τούς έστειλαν στό μακελειό. Στή σχολική χρονιά '48 - '49 οί μαθητές τής μεγαλύτερης τάξης έκαναν τό δάσκαλο στους μαθητές τής μικρότερης. Μόνο στην τελευταία τάξη είχαν δάσκαλο τόν διευθυντή του Σταθμού, πού δέν πήγε άντάρτης. Μπορείτε νά καταλάβετε τί γράμματα μαθαίναμε έμεις εκείνα τά χρόνια.

Τό 1949 έγινε ένα νέο φροντιστήριο δασκάλων στό Τούλκες τής Ρουμανίας. Όλοι οί Σταθμοί στείλανε από 5 ως 7 μαθητές του πεμπτατάξιου, για νά φοιτήσουν σ' αυτό τό φροντιστήριο. Επίσης, πέρασε μία έπιτροπή από τά γραφεία του Βουκουρεστίου στά νοσοκομεία, όπου νοσηλευότανε τραυματίες άντάρτες, κι έστειλε πολλούς απ' αυτούς στό φροντιστήριο δασκάλων στό Τούλκες, κι από κεί τούς έστειλαν στους άλλους σταθμούς πού δέν είχανε δασκάλους.

Αυτό ήτανε τό προσωπικό πού μάθαινε γράμματα στά παιδιά τής Ελλάδας. Έπαγγελματίας δάσκαλος ή κάποιος πού νά τέλειωσε γυμνάσιο, δέν υπήρχε κανένας. Όλοι ήτανε μαθητές πέμπτης καί έκτης δημοτικού ή τό πολύ πρώ-

της γυμνασίου. Ἀκόμα, πολλοί ἀπό τούς τραυματίες ἀντάρτες είχανε τραύματα, ἄλλοι στό κεφάλι, ἄλλοι ἦτανε μέ ἓνα πόδι ἢ ἓνα χέρι, πράγμα πού δυσκόλευε πολύ τή διδασκαλία.

Ἀπό τή δευτέρα στήν τρίτη τάξη μέ προβίβασε μιὰ μικρή δασκάλα 16 χρονῶν πού δέν ξέρω πώς γλύτωσε ἀπό τήν ἐπιστράτευση. Φοβότανε πολύ μήπως τήν ἐπιστρατεύσουν καί τήν πάρουν στό βουνό, γι' αὐτό γνώρισε ἓνα γέρο στό Τούλκες, τόν πήρε γιά ἀντρα. Ἦταν ἀτυχη, γιατί ὁ πόλεμος τέλειωσε σέ λίγο. Πολλά μικρά κορίτσια παντρεύτηκαν ἄντρες μεγάλης ἡλικίας γιά νά γλυτώσουν τήν ἐπιστράτευση.

Στό Μπλάζ, τὸ φαγητό ἦτανε ἀριστο. Ὁ Διευθυντής Γκριγκορέσκο, ἦτανε πολύ καλός· δέν τοῦ ἔλειπε τὸ γέλιο ἀπό τὸ πρόσωπο. Ἐπαιζε, χόρευε μαζί μας, μέχρι πού ὅταν ἐβλεπε σέ κάποιο μικρό παιδί τὰ κορδόνια τῶν παπουτσιῶν του νά εἶναι λυμμένα, ἐσκυβε καί τὰ ἔδενε. Πολύ μάς ἀγαπούσε. Ἐφτιαξε ἓνα ἐργαστήριο γιά νά μάθουν τὰ παιδιά διάφορες τέχνες, ἐχτίσε στάβλους, ἔφερε κάπου 30 γελάδες γιά νά πίνουν τὰ παιδιά γάλα. Ἐκανε ἀκόμα καί χοιροστάσιο.

Μιὰ καλή μέρα, βλέπω δυὸ ἀστυνομικούς νά μπαίνουνε στό Σταθμό. Τοῦ βάλανε χειροπέδες καί τόν πήρανε μαζί τους. Δέν τόν ξανάδα ἀπό τότε. Λέγανε ὅτι ἔκανε μεγάλες καταχρήσεις, καί κάθησε πολλά χρόνια φυλακή. Φέρανε στήν θέση του ἓναν ἀσχημομούρη γέρο, ἀμίλητο, πού χάλασε πολύ τὸ φαγητό.

Ὁ Ὑποστράτηγος πήρε ἐντολή νά στείλε κάπου 50 παιδιά – 12 καί 13 χρονῶν – γιά ἐργάτες στή Φλωρίκα, νά οἰκοδομήσουν τὰ κτήρια πού θά στεγαζόντουσαν οἱ Ἕλληνες φυγάδες. Θά μπορούσαν νά τὸ κάνουν οἱ Ρουμῶνοι ἐργάτες αὐτό, καί νά κερδίσουν γιά τίς οἰκογένειές τους κανένα λεῖ, πού ἦταν περιζήτητο. Καί νά ἀφήσουν τὰ παιδιά νά μορφωθοῦν, ἀφοῦ γι' αὐτό μάς μάζεψαν στοὺς Σταθμούς.

Μιὰ φορά, μάς συγκέντρωσε ὅλους στό γήπεδο καί εἰ-

πε, όσοι άκουγαν τὸ ὄνομά τους νά έβγαιναν 20 μέτρα μακριά. Φώναξε κάπου 30 παιδιά άπ' τήν Ἡπειρο καί τά Γρεβενά. Φώναξε τά άδέρφια μου, τούς χωριανούς μου καί στό τέλος φώναξε καί μένα. "Αύτοί έδώ πέρα, εἶπε δείχνοντας έμάς, είναι ἡ ὁμάδα ντροπής. Ἐτσι θά τήν λέμε. Δέν θά έχουν τά ίδια δικαιώματα ὅπως έσεις, θά υπάρχει ξεχωρο τραπέζι γι' αὐτούς. Στό σχολείο θά κάθονται σέ ξεχωρο θρανίο. Καινούργια ρούχα δέν πρόκειται νά πάρουν. Νά μή παίζετε μαζί τους, νά μή τούς μιλάτε: Νά τούς φτύνετε. Ὅποιος τούς μιλήσει, θά τόν βάλω κι αὐτόν στήν ὁμάδα ντροπής".

Μετά, εἶπε τούς λόγους γιά τούς ὁποίους μάς έβαλε σέ τέτοια ὁμάδα. Γιά μένα εἶπε ὅτι λείπανε δυὸ κουμπιά άπό τὸ σακκάκι μου. Παρόμοια ἦτανε καί τά "παραπτώματα" τών άλλων!

Ὅπως τὸ εἶπε, έτσι κι έγινε. Δυὸ χρόνια έμεινε στό Μπλάζ αὐτή ἡ ὁμάδα. Ὅπου πηγαίναμε, ὅπου βρισκόμασταν — στό σχολείο, στήν τραπεζαρία, στό παιχνίδι — μάς φτύνανε, μάς ὑποτιμούσαν καί δέν δινανε λόγο σέ κανένα. Ὁ Ὑποστράτηγος έτριβε τά χέρια του άπό τήν χαρά, πού τυραννούσε μικρά Ἑλληνόπουλα.

Αὐτὸ ἦταν τὸ χειρότερο πού γνώρισα στά παιδικά μου χρόνια. Σάν νά μή είμασταν έμεις παιδιά πού γεννήθηκαν άπό μάννες. Αἰσθανόμουν τὸν έαυτὸ μου τιποτένιο πλάσμα. Είναι ὁμορφο πράγμα νά είσαι παιδί, αλλά ὅταν αὐτός ὁ τύραννος σέ βάζει σέ ὁμάδα ντροπής δυὸ χρόνια, τότε δέν έχει καμμιά αξία αὐτή ἡ παιδική ζωή. Ντού άπό δώ, ντού άπό κεί. Κανένα παιδί δέν μάς έπαιζε.Κι αὐτοῦ τοῦ ἡλίθιου, δέν τοῦ έκαιγε καρφί.

Λέγανε ὅτι θά γίνουμε καινούργιοι άνθρωποι καί καλοί έπαναστάτες. Ἄλλά μέ αὐτούς τούς αντιπαιδαγωγικούς τρόπους γίνονται καινούργιοι άνθρωποι; Ὅ,τι έμαθα, τὸ έμαθα, διαβάζοντας βιβλία τὸ καλοκαίρι, κάτω άπό κάποιο δέντρο τοῦ Σταθμοῦ.

Ἡ Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση τοῦ Βουνού έστειλε μιὰ αντιπροσωπεία, ὅπου θά πήγαινε σέ ὅλους

του Παιδικούς Σταθμούς να δει τη ζωή των παιδιών. Στο Σταθμό μας έφτασε μία γυναίκα και δυο άντρες. Οι άντρες έρχότανε από το Βίτσι, ντυμένοι χωριάτικα, με ρούχα του άργαλιού. Ο ένας κρατούσε και μία γκλίτσα.

Οι μεγαλύτερες τάξεις δώσανε καλλιτεχνική παράσταση. Πριν ο αρχίσει, ο Ήλιος είπε: "Κάνουμε τούτη τη ψυχαγωγική βραδυά για να ξεχάσουμε τις στενοχώριες και τα βάσανα που έχουμε". Αμέσως σηκώθηκε η γυναίκα της αντιπροσωπείας και του λέγει: "Γιατί να στενοχωριέστε και να έχετε βάσανα; Έσείς τα μικρά παιδιά έχετε όλα τα καλά. Ο δάσκαλός σας και η γυναίκα του σας αγαπούν σαν παιδιά τους. Άλλη φορά, αυτές τις λέξεις, βάσανα - στενοχώρια, να μη τις λέτε καθόλου, γιατί δεν ταιριάζουν σε σας τα παιδιά".

Τήν άλλη μέρα που έφευγε, είπε "Θά βγούμε να βροντοφωνάξουμε σε όλη την Ελλάδα, ότι τα παιδιά μας στις λαϊκές δημοκρατίες ζούνε σαν βασιλόπουλα".

Τα παιδιά του Παιδικού Σταθμού Ρόμαν τα φέρανε στο Σταθμό μας και τον δάσκαλο τσομπάνο που είχανε τον στείλανε στο έργοστάσιο γιατί έδερνε τα παιδιά. Τα παιδιά του Παιδικού Σταθμού Ορέστιας στάλθηκαν με τον δάσκαλο Γιάννη στον παιδικό Σταθμό Τούλκες. Και άρχισαν στη σχολική χρονιά 1949 - 1950 να στέλνουν τα παιδιά της τρίτης, τετάρτης και πέμπτης τάξης σε επαγγελματικές σχολές, χωρίς αυτά να ξέρουνε καλά - καλά τα Έλληνικά γράμματα, όσο για τα ρουμάνικα ούτε μία λέξη. Σ' αυτές τις σχολές δυσκολεύτηκαν πολύ.

Μέχρι το '56 τα στέλνανε χωρίς να ρωτήσουνε ποιά τέχνη τους άρέσει. Όπου νόμιζε ο Υποστράτηγος, εκεί τα έστελνε. Πέρασαν πολλοί δάσκαλοι από το φροντιστήριο του Τούλκες, άλλοι καθότανε άλλοι φεύγανε μονάχοι τους. Βλέπανε ότι δεν μπορούσανε να κάνουν τον δάσκαλο.

Πήραμε γράμμα από τον πατέρα, όπου μάς έγραφε ότι ο Μίχος σκοτώθηκε στον Γράμμο. Μάς στενοχώρησε αυ-

τό πάρα πολύ, γιατί είχα πολλή αδυναμία στον αδερφό μου Μίχο. Όταν βοσκούσε τα πρόβατα, έβανε το ψωμί στον κόρφο του και τό έφερνε σέ μάς τά μικρά αδέρφια του νά φάμε νά μή πεινάμε. Τραγουδούσε καλά και λαλούσε καλύτερα τή φλογέρα.

Ό πατέρας στην Άλβανία πούλησε τά γελάδια και έστειλε στους άντάρτες του Γράμμου 1.500 κουβέρτες και 3.000 πακέτα τσιγάρα. Αυτό τό έγγραψε και ή έφημερίδα τής Προσωρινής Κυβέρνησης του Βουνού.

Στά μέσα του 1949 έφερε ή Όργάνωση του Βουκουρεστίου καινούργιο διευθυντή - κομματικό υπεύθυνο, από τά χωριά τής Καστοριάς, Θύμιο άν θυμάμαι καλά τό όνόμα του. Στο Πρένες γραφόταν κι αυτός νά πάει στό βουνό άντάρτης. Όταν έρχότανε τ' αυτοκίνητα νά τους πάρουν αυτός τό μάθαινε από άνθρώπους του πού είχε στά γραφεία και τραβούσε στό βουνό και κρυβότανε. Όταν τά αυτοκίνητα μέ τους στρατευμένους φεύγανε, παρουσιαζόταν κι αυτός και έκανε τόν θλιμμένο πού δέν πρόφτασε νά πάει μαζί τους "νά φάει τους φασίστες". Καλός ήθοποιός. Τό έκανε αυτό κάπου 4 φορές. Ήθελε κι αυτός σοσιαλισμό στην Έλλάδα, αλλά ν' άγωνιστούν οι άλλοι γι αυτήν τήν υπόθεση.

Σάν καριερίστας πού ήταν γνωρίστηκε μέ ανώτερα στελέχη του κόμματος. Αυτά τά στελέχη έβγαλαν τό συμπέρασμα ότι ο Θύμιος κάνει γιά διευθυντής και κομματικός υπεύθυνος στά παιδιά και του δώσανε φύλο πορείας γιά τό Σταθμό μας.

Τήν φωνή του δέν τήν άκουσα όλο αυτό τό διάστημα πού έμεινε στό Σταθμό. Βρήκε μιá μικρή δασκαλίτσα και παντρεύτηκε, από τότε δέν έβγαινε από τό γραφείο του.

Ήρθανε στό Σταθμό τρεις δάσκαλοι σλαβομακεδόνες και μπροστά του έγγραψαν τά Έλληνόπουλα από τά χωριά τής Καστοριάς σαν σλαβομακεδονόπουλα. Τους άλλαξαν και τά όνόματα, από Έλληνικά τά κάνανε σλαβομακεδόνικα. Φέρανε βιβλία από τά Σκόπια και άρχισαν νά πηγαίνουν στό σλαβομακεδόνικο σχολείο. Γράψανε κάπου 200

παιδιά με τὸ ζόρι, χωρὶς τὴ συγκατάθεση τῶν γονιῶν τους.

Ὁ νέος διευθυντὴς δὲν ἐνοχλήθηκε καθόλου ποὺ τὰ παιδιά φωνάζανε ὅτι εἶναι Ἑλληνόπουλα καὶ θέλουν νὰ πάνε πίσω στοῦ Ἑλληνικοῦ σχολεῖο. Καὶ δὲν τὸν ἐνοιαζε γιὰ τὸ αὐτὸς ὁ φαλακρὸς ἀνθρωπάκος δὲν εἶχε Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδηση. Ὁ Ὑποστράτηγος ἐγράψε κι αὐτὸς τὰ παιδιά του στοῦ σλαβομακεδονικοῦ σχολεῖο.

Αὐτοὶ οἱ νέοι δάσκαλοι ἰδρυσαν στοῦ σταθμὸ μας παράρτημα τῆς Ὀργάνωσης ΝΟΦ - ΝΟΜΣ. Ὅ,τι δὲν πέτυχαν οἱ Κομιτατζήδες με τὴ φωτιά καὶ τὸ σίδερο νὰ κάνουν στὴ Μακεδονία τοὺς Ἕλληνες Σλάβους, τὸ πέτυχαν τώρα σὲ μιὰ μέρα κάτι ἀνθρώποι ποὺ γραφόταν "Ἕλληνες", χωρὶς ἐθνικὴ συνείδηση.

Με τὸ ζήτημα ποὺ ἔβαλε ὁ Ζαχαριάδης στὴν πέμπτη Ὀλομέλεια τὸ 1948, με τὸ διαχωρισμὸ τῆς Μακεδονίας, ἔκανε μεγάλη ζημιὰ στοῦ Κίνημα καὶ στοὺς Παιδικοὺς Σταθμοὺς τῶν Λαϊκῶν Δημοκρατιῶν.

Δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ φανατίσει τοὺς στρατιῶτες τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ πολεμοῦν πιά ὀρθιοὺς τοὺς ἀντάρτες, γιὰ τὴν ὀμορφή Μακεδονία.

Οἱ Ἕλληνες δάσκαλοι ποὺ εἶχαμε νόμιζαν ὅτι ἀφοῦ ὁ Θύμιος εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Κόμματος, αὐτὸς τὰ ξέρει ὅλα καὶ ἀνάλογα ἐνεργεῖ. Οἱ ἴδιοι εἶχανε χαμηλὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο. Ὅσο γιὰ τὴν ὀμάδα ντροπῆς τὴν χαρακτηρίσε σὰν καλὴ πράξη τοῦ Ὑποστράτηγου. "Αὐτὸς εἶναι ἕνας τρόπος νὰ διαπαιδαγωγοῦμε τὰ παιδιά", ἔλεγε.

Στὴν ἀνοιχτὴ ἀχυρῶνα, ποὺ εἶχε χόρτο γιὰ τὶς ἀγελάδες, πέντε Ρουμᾶνοι ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τοῦ Σταθμοῦ, πήραν τὴν ἀποθηκάρισσα καὶ τὴ βιάσανε με τὴ σειρά. Ὅλα τὰ παιδιά μαζευτήκανε καὶ κυττούσανε γιὰ πρώτη φορὰ πὼς γίνεται τὸ σέξ, ἀλλὰ οἱ Ρουμᾶνοι ἀν καὶ τὰ πρόσεξαν δὲν σταμάτησαν, ἀλλὰ ἐδείξαν μεγαλύτερη δραστηριότητα.

Εἶχαμε ταχτικὴ ἀλληλογραφία με τοὺς γονεῖς ποὺ βρισκόταν τότε στὴν Ἀλβανία καὶ τὶς ἀδερφές μου ποὺ πολεμοῦσαν στ' ἀντάρτικο. Τὰ γράμματα ποὺ στέλναμε ἦταν

στενόμακρες κάρτες, που τις τυπώνανε στα Έλληνικά τυπογραφεία του Βουκουρεστίου. Στην αριστερή πλευρά, στην αρχή, γράφαμε "Θάνατος στο φασισμό", στη δεξιά "Λευτεριά στο Λαό", ανάμεσα γράφαμε "Ο έχθρος δεν θα περάσει στο Γράμμο - Βίτσι". Και μετά αρχίζαμε να γράφουμε αυτά που θέλουμε. "Θα τα διαβάζουν οι δικοί σας — μάς έλεγε ο Υποστράτηγος — και με μεγαλύτερη μανία θα χτυπούν τον έχθρο. Τα γράμματα φτάνανε στον προορισμό τους με Έλληνες ταχυδρόμους.

Πολλά παιδιά από το Σταθμό μας είχανε τους γονείς τους στη Φλωρίκα της Ρουμανίας. Αν και ζητούσαν να σμιχτούνε μ' αυτούς, κανένας δεν τα έδινε σημασία. "Κυτάτε να μάθετε γράμματα — τα έλεγε ο Υποστράτηγος — και όσο για τους γονείς σας, κάποια μέρα θα σμίξετε". Μόνο που γράμματα δεν μαθαίναμε, αφού κι οι δάσκαλοι δεν ξέρανε ούτε για τον έαυτό τους.

Μάς έπαιρνε η δασκάλα Δημητρούλα, κάπου 14 χρονών κοριτσάκι, που στάλθηκε από την πέμπτη τάξη στο φροντιστήριο, και μάς πήγαινε για μπάνιο. Μάς έβλεπε γυμνούς και σκέπαζε το πρόσωπό της από τη ντροπή, κοκκινίζοντας ολόκληρη. Μια γυναίκα μεγάλης ηλικίας της έλεγε "μή ντρέπεσαι, αφού είσαι δασκάλα".

Στην τρίτη τάξη είχα δάσκαλο τον Κυριάκο Αγκοτάκη ένα νεολαίο είκοσι χρονώ με κομμένο το αριστερό πόδι μέχρι το γόνατο. Ήτανε καλός με τα παιδιά, αλλά από τα γραφεία μάς τον πήραν και έστειλαν άλλον. Όταν έφευγε όλη η τάξη έβαλε τα κλάμματα. Ευτυχώς μετά ένα μήνα ξαναήρθε στο Σταθμό. Αυτός με προβίβασε στην τέταρτη τάξη. Το καλοκαίρι μάς έκανε πολιτικό μάθημα, για την απολογία του Λαϊστρου Ραϊκ, που ήταν Υπουργός Έξωτερικών της Ούγγαρίας και εκτελέστηκε σαν Τιτοϊκός πράχτορας από το καθεστώς του Μάτιος Ράκοζι.

Κάναμε πολλές εκδρομές το καλοκαίρι σε διάφορα μέρη του Μπλάζ. Πηγαίναμε με γραμμή, τραγουδώντας αντάρτικα τραγούδια. Από πίσω έρχότανε τ' άλογα με τη τροφή. Σ' ένα δάσος που πήγαμε, από τα πολλά κου-

νούπια πού μάς τσιμπούσαν, σηκωθήκαμε από τόν ύπνο πρισμένοι στό πρόσωπο καί δέν γνωρίζαμε ό ένας τόν άλλον. Τά τραγούδια πού τραγουδούσαμε ήταν όλα άντάρτικα. Όταν έρχόταν κανένας τραυματίας άντάρτης τόν παρακαλούσαμε νά μάς μάθει κανένα πού δέν τό ξέραμε. Μάς τό μάθαινε, κι ή τάξη πού ήξερε καινούργιο τραγούδι περηφανευόταν πολύ, γιατί οί άλλες τάξεις δέν τό ήξεραν.

Κάθε τάξη έδινε καλλιτεχνικό πρόγραμμα μέ μερικά τραγούδια καί σκέτς, διασκεδάζοντας τίς άλλες. Όποια έδινε τό καλύτερο πρόγραμμα, καμάρωνε.

Κάθε μέρα, πριν από τό μεσημεριανό φαγητό μάς διάβαζαν τά ανακοινωθέντα τού Γενικού Στρατηγείου τού Δ.Σ.Ε., όπου μαθαίναμε για τίς μάχες πού γίνονταν στήν Έλλάδα από τούς άντάρτες καί τόν Στρατό. Έτσι όπως μάς τά λέγανε, νόμιζα ότι γρήγορα θά νικήσουν οί άντάρτες, γιατί λέγανε ότι μονάχα στρατιώτες σκοτώνονται. Αλλά ξαφνικά, τέλη τού 1949, μιά μέρα αποκάλυψαν ότι ό Δ.Σ. υποχώρησε προσωρινά καί ότι τά όπλα τά έχουμε "παρά πόδα".

Ό Ζαχαριάδης, αντί νά κατέβει στό Κόμμα καί νά πει "έγώ φταίω για τήν κατάσταση τού κινήματος, γι αυτό ζητώ νά βάλετε άλλον άρχηγό στή θέση μου", άρχισε νά ρίχνει τά δικά του σφάλματα στους άλλους. Τούς βάπτισε "έξωτερικούς καί έσωτερικούς έχθρούς", διαλέγοντας τόν εύκολο δρόμο. Έκμεταλλεύτηκε τό πνευματικό καί ιδεολογικό επίπεδο τών μελών τού κόμματος καί τών άκομματιστων άγωνιστών, πού ήταν πολύ χαμηλό, καί πιστεύανε ό,τι τούς έλεγε. Τήν εύθύνη τήν έριχνε στον "Ίούδα" Τίτο, πού δήθεν μάς κτύπησε πισώπλατα. Άλλωστε έναντίον τού Τίτο ήταν έκτός από τόν Στάλιν καί τά άλλα κομμουνιστικά κόμματα, γιατί έφυγε από τό στρατόπεδο τής Σοβιετικής Ένωσης καί έφτιαχνε δικό του Σοσιαλισμό. Προδότη τόν άνεβάζανε, προδότη τόν κατεβάζανε. Έκτός από τόν Τίτο, λέγανε ότι φταίγανε κι οί έσωτερικοί έχθροί, ό Μάρκος, Καραγιώργης καί άλλοι.

Οί δάσκαλοι, για παρηγοριά, λέγανε ότι καί οί Ρώσοι

κάνανε δυό επαναστάσεις κι απέτυχαν. Στην τρίτη όμως, την 'Οκτωβριανή 'Επανάσταση, νικήσανε. 'Ετσι κι εμείς, στις δυό πού κάναμε δέν νικήσαμε, αλλά θά νικήσουμε στην τρίτη.

'Ο άνταρτοπόλεμος 1946 - 1949 καταδικάστηκε στις ψυχές τού λαού, σαν ένας άδικος πόλεμος. Και ποτέ μ'ά ποτέ νά μ'ην έρθουν στον τόπο μας αυτά τ'ά χρόνια πού τόσα δεινά τράβηξε ο 'Ελληνικός λαός.

'Όταν τ'ό 1949 οι άντάρτες νικήθηκαν στο Γράμμο - Βίτσι, οι περισσότεροι υποχώρησαν στην 'Αλβανία, όπου οι 'Αλβανικές 'Αρχές τούς άφοπλίσαν.

'Η καθοδήγηση τού Ζαχαριάδη αντί νά φερθεί άνθρ'ωπινα σ' αυτούς τούς άγωνιστές πού πολέμησαν τόσα χρόνια στον ΕΛΑΣ και στο Δημοκρατικό Στρατό, χύνοντας άφθονο αίμα για τή ΛΕΥΤΕΡΙΑ και τήν προκοπή στον τόπο μας, αντί νά τούς πεί ένα μεγάλο εύχαριστώ, φάνηκε πολύ σκληρή. 'Οργανώνανε άποστολές και τούς στέλνανε με τ'ά καράβια στις λαϊκές δημοκρατίες και στη Σοβιετική 'Ενωση, χωρίς νά τούς ρωτήσουνε οι άφιλότιμοι πού έχου-νε τ'ά παιδιά τους, τις γυναίκες τους. Χωρίσανε τις οικογένειες και τις στείλανε σε μέρη πού δέν είχανε κανένα.

Στην 'Αλβανία υπήρχαν και πολλοί κτηνοτρόφοι. 'Εστειλε σ' αυτούς ο Ζαχαριάδης τούς πολιτικούς έπιτρόπους που τούς λέγανε "δώστε τ'ό βιός σας στο Δημοκρατικό Στρατό και θά σας στείλουμε κοντά στα παιδιά σας", πού τ'ά είχαν οι πιο πολλοί στη Ρουμανία. 'Όσοι δίνανε τ'ά ζ'ωα, πέρνανε μ'ιά άπόδειξη πού έλεγε ότι τ'ά πήρε ο Δ.Σ. για νά τ'ά δώσει στη λαοκρατούμενη 'Ελλάδα. Και πότε θά γινότανε αυτό; 'Όταν πιά δέν υπήρχε Δημοκρατικός Στρατός, όταν πιά άφοπλίστηκε κι ο τελευταίος άντάρτης από τον 'Εμβέρ Χότζα. Κι αντί νά τούς στείλουνε στα παιδιά τους στη Ρουμανία, τούς στείλανε στην Τσεχοσλοβακία και Πολωνία.

Αυτό τ'ό δράμα, ο χωρισμός δηλαδή των οικογενειών, κράτησε πολλά χρόνια. Πολλές φορές, στην ίδια χώρα εί-

χαν χωρισμένους τούς άντρες από τις γυναίκες και τὰ παιδιά τους, και έκαναν δυο και τρία χρόνια νὰ συναντηθούν.

Ήταν τότε ή έποχή πού κυριαρχούσε ή αντίληψη: "πρώτα τὸ κόμμα και μετά ή γυναίκα και τὰ παιδιά. Μιά βαλίτσα έχω, ὅπου μέ διατάξει τὸ κόμμα εκεί θὰ πάω".

Έπικρατούσε ακόμα ή άποψη, ὅτι καλύτερα νὰ είναι τὰ παιδιά μακριά από τούς γονείς, γιατί οί μεγάλοι κουβαλούν επάνω τους μικροαστικές αντίληψεις πού τούς άφησε ή σάπια καπιταλιστική κοινωνία και μπορούν νὰ κάνουν ζημιὰ στὰ ίδια τὰ παιδιά τους.

Ή καθοδήγηση τού Ζαχαριάδη κύτταξε νὰ άπαλλαγεί από τούς αντιπάλους της — τόν έσωτερικό έχθρό, ὅπως τόν έλεγε — δηλαδή άπ' αυτούς πού είχαν διαφορετική γνώμη άπ' τὸ Ζαχαριάδη, ὁ ὁποῖος έγραφε στὰ παληά του παπούτσια τούς άγωνιστές, γιατί φώναζαν νὰ ένωθούν οί οικογένειες και νὰ σταματήσει τὸ δράμα τόσων χρόνων. Έλεγαν στους φυγάδες, για νὰ μην έχουν άπαιτήσεις, "μή ξεχνάτε ὅτι έχουμε τὰ όπλα παρά πόδας".

Αυτή ή τραγωδία κράτησε μέχρι τὸ 1954 και για άλλους μέχρι τὸ 1957. Και πάλι δημιούργησαν πρόβλημα, ὅταν αντί νὰ στείλουν τούς γονείς στὰ παιδιά, έστειλαν τὰ παιδιά στους γονείς. Αυτό είχε σα συνέπεια, νὰ δυσκολευθούν τὰ παιδιά πού ύποχρεώθηκαν νὰ μάθουν κι άλλη γλώσσα, αυτή τού νέου κράτους στό ὁποῖο τὰ έστειλαν. Χώρια τις δυσκολίες από τή καινούργια προσαρμογή σέ διαφορετικές συνθήκες.

Πολλοί διαγράφηκαν από τὸ κόμμα, ὅταν πάνω στον πόνο τους δέν άντεξαν και φωνάξανε κατάμουτρα στους έπιτρόπους τού Ζαχαριάδη "Λέτε ὅτι ὁ φασισμός διαλύει τήν οικογένεια, αλλά έσεις είστε χειρότεροι από τούς φασίστες. Μας διαλύσατε έντελώς".

Ένας πατέρας μου είπε στην Τσεχοσλοβακία ὅτι τὸ παιδί του πού ήρθε από τή Ρουμανία τόν φώναζε "συναγωνιστή" και τή μάνα του "συναγωνίστρια". Ώς εκεί έφτασε ή κατάσταση από τή καθοδήγηση τού Ζαχαριάδη.

Άς ξαναγυρίσουμε στον Παιδικό Σταθμό.

Τόν Θύμιο τόν Διευθυντή, τόν πήρε ή Όργάνωση από τόν Σταθμό στά Κεντρικά Γραφεία, γιά νά προσφέρει τίς "ύπηρεσίες" του στους πολικούς πρόσφυγες πού βρισκότανε στή Ρουμανία. Περίμενε τώρα έσύ, πού έγινες φυγάς και βρέθηκες στή Ρουμανία, νά σου λύσει τά προβλήματα ό Θύμιος! Αύτός ό άνθρωπος πού βαριόταν νά ζεί και είχε σα στόχο νά πάρει τό μεγαλύτερο πόστο πού μπορούσε, αφού έκανε μιá τρύπα στό νερό στό Σταθμό μας, πήγε στό Βουκουρέστι γιά νά κάνει δυό τρύπες.

Στή θέση του στείλανε τόν Θανάση Μπακιρτζή, ένα νεολαίο 27 χρονώ, όμορφο μέ πολλά και κατσαρά μαλλιά. Τό ένα του πόδι τό είχε κομμένο ως επάνω. Άντάρτης του ΕΛΑΣ και μετά του Δ.Σ. και άφοσιωμένος κομμουνιστής. Ήρθε στό Σταθμό μας μέ όρεξη νά δουλέψει γιά τό καλό των παιδιών, όπως δούλεψε καλά στό Νοσοκομείο σαν υπεύθυνος των τραυματιών πού νοσηλευόταν στό Βουκουρέστι.

Όταν είδε την "όμάδα ντροπής", κάπου 30 παιδιά μέ σκυμμένα τά κεφάλια και ή γραμμή τους νά βρίσκεται μακριά από τίς άλλες, ρώτησε τόν Ύποστράτηγο. Αύτός του άπάντησε, ότι πρόκειται γιά "κακά παιδιά". Ό Θανάσης άπόρησε: "Γιά ξαναπέστο αυτό πού είπες, γιατί δέν τό κατάλαβα". "Αύτή είναι ή ομάδα ντροπής", ξαναείπε ό Ύποστράτηγος. Ό Θανάσης νευρίασε τόσο πολύ, πού δέν περίμενε νά άκούσει άλλα. Πήγε κοντά στα παιδιά λέγοντας: "Νά πάει ό καθένας σας στήν τάξη πού ανήκει. Εκεί θά τρώτε. Αυτό τό αισχος από σήμερα σταματάει". Και έτσι διαλύθηκε ή "όμάδα ντροπής". Ό Ύποστράτηγος, πού επί δυό χρόνια ξεφτύλιζε μικρά Έλληνόπουλα, γεμάτος όργή κάτι πήγε νά πεί, αλλά ό Θανάσης τόν σταμάτησε. "Άκουσε Ύποστράτηγε, του είπε, έγώ έχω ένα πόδι χαμένο. Άμα πείς πιό πολλά, έσένα θά σου σπάσω και τά δυό. Άν είχαμε ακόμα άνταρτοπόλεμο στήν Ελλάδα θά σε έστελνα δεμένο στό Γράμμο, νά σε περιλάβουνε οί γονείς αυτών των παιδιών. Θά σε ξέσκιζαν ζωντα-

νό. Δεν ντρέπεσε πού ξεφτύλιζες τὰ παιδιά τῶν ἀγωνιστῶν, ἐλεεινὲ ἀνθρωπε;”.

Ἵστερα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνθρώπινη καὶ παιδαγωγική πράξη, ὁ Θανάσης, τὸ παλληκάρι τοῦ Ἐβρου, ὁ καινούργιος Παύλος Μελάς, πού μαχόταν ἐνάντια σ’ ὅσους ἠθελαν νὰ μᾶς κάνουν σλαβομακεδόνες, μάζεψε στή γραμμὴ ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα, πού μέ τὸ ζόρι τὰ πηγαίνανε στὸ σλαβομακεδόνικο σχολεῖο, καὶ τὰ λέγει, μπροστὰ στοὺς σλαβομακεδόνες δάσκαλους καὶ τὸν Ἵποστράτηγο: “Ἀκούστε ἐδῶ παιδιά· ὅσων ἀπὸ σᾶς ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα εἶναι Ἑλληνες, νὰ καθίσετε στήν θέση σας. Ὅσοι ἔχετε γονεῖς σλαβομακεδόνες νὰ βγεῖτε ἐδῶ μπροστὰ”. Ἐπὸ τὰ 200 τόσα παιδιά πού τὰ στέλνανε στὸ σλαβομακεδόνικο σχολεῖο χωρὶς νὰ τὰ ρωτήσουνε, μόνο 2 παιδιά βγήκανε ἀπὸ τὴ γραμμὴ καὶ ζητήσανε νὰ πάνε στὸ σλαβομακεδόνικο σχολεῖο. Οἱ σλαβομακεδόνες δάσκαλοι ἦταν ἀνήσυχτοι. Κυττούσαν τὸν Θανάση μέ κακία. Αὐτὸς τοὺς ἐπανέλαβε τὰ ἴδια ξανά “ὄσοι θεωρεῖτε τὸν ἑαυτὸ σας σλαβομακεδόνα, νὰ βγεῖτε μπροστὰ”. Δεν βγήκε κανένα ἄλλο παιδί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα, πού στάλθηκαν ἀμέσως στὸν Παιδικὸ Σταθμὸ Τούλκες, γιατί ἐκεῖ ὑπῆρχε σλαβομακεδόνικο σχολεῖο.

Ὁ Θανάσης ρώτησε τὸν Ἵποστράτηγο: “τὰ παιδιά σου πού θὰ τὰ γράψεις;”. “Ἑλληνες”, ἀπάντησε αὐτὸς. “Τότε γιατί τὰ γράψεις σλαβομακεδόνες;”, ξαναρώτησε ὁ Θανάσης. “Ἐφόσον ἔγραψα ὅλα τὰ παιδιά στὸ σλαβομακεδονικὸ σχολεῖο, ἔγραψα ἐκεῖ καὶ τὰ δικά μου”, ἦταν ἡ ἀπάντηση. “Κι ἐγὼ Ἑλληνας εἶμαι”, εἶπε ὁ Ἵποστράτηγος ὅταν ὁ Θανάσης τὸν ρώτησε “ἐσύ τί εἶσαι”. “Τότε γιατί ἔγραψες τὰ παιδιά στὸ σλαβομακεδόνικο σχολεῖο;” ξαναρώτησε. “Γιατί τέτοια διαταγὴ πήραμε”, εἶπε ὁ Ἵποστράτηγος “ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ γραφεῖα τοῦ Βουκουρεστίου. Ὁ Θύμιος πού ἦταν Διευθυντὴς, τὸ ἐγκρίνε. Γι’ αὐτὸ τὰ γράψαμε”.

Ὁ Θανάσης κουνούσε τὸ κεφάλι του ὅλο ὀργή. Στὸ τέλος τοῦ λέγει: “Νὰ πάρεις χαρτί καὶ μελάνι, νὰ μοῦ γρά-

ψεις μιά έκθεση, από πού κατάγεται ή σκούφια σου και πώς βρέθηκες έσύ μέ τά παιδιά στούς Παιδικούς Σταθμούς". Οί σλαβομακεδόνες δάσκαλοι τόν ρώτησαν "έμεις τώρα σέ ποιούς θά μάθουμε γράμματα;". Ο Θανάσης τούς έδωσε φύλλο πορείας και τούς έστειλε στά γραφεία στό Βουκουρέστι. Όταν τούς ξεπροβόδιζε, τούς είπε: "Τραβάτε νά μάθετε στά παιδιά σας τά σλαβομακεδόνικα. Και όχι στά Έλληνόπουλα πού θέλατε μέ τό ζόρι νά τά φτιάξετε σλαβομακεδονόπουλα". Φύγανε από τό Σταθμό τού Μπλάζ στενοχωρημένοι, πού δέν πέτυχε ό σκοπός τους. Ο Υποστράτηγος έγραψε τήν έκθεσή του και τήν έδωσε στόν Θανάση. Αύτός αφού τή διάβασε τού είπε: "Σύμφωνα μ' αυτά πού γράφεις και απ' αυτά πού βλέπω, θά σέ τιμωρήσω για τήν ομάδα ντροπής πού έφτιασες και ξεφτείλισες τά παιδιά τών άγωνιστών, και για τά 200 παιδιά πού έγραψες μέ τό ζόρι στο σλαβομακεδόνικο σχολείο. Αφού δέν υπάρχει Γράμμος νά σέ στείλω, θά πάς νά δουλέψεις σέ εργοστάσιο.

Τότε νά βλέπατε αύτόν τόν λεβέντη, πού χτυπούσε τά μικρά παιδιά στή Σκόδρα και τά έστελνε στά νοσοκομεία, αύτόν πού μαζί μέ τούς άλλους στείλανε τά έλληνόπουλα στόν Γράμμο για νά βρεθούν σχεδόν άμέσως στόν άλλο κόσμο. Αύτόν πού έστελνε τά παιδιά προτού τελειώσουν ακόμα τό δημοτικό, νά δουλεύουν εργάτες στήν Φλωρίκα και άλλου. Πού δημιούργησε στό Σταθμό τό μεγάλο αίσχος, τήν "ομάδα ντροπής". Αύτόν πού δέν γνώριζε τήν έθνικότητά του, και έγραψε μέ τό ζόρι 200 έλληνόπουλα στό σλαβομακεδόνικο σχολείο.

Έπρεπε νά τόν βλέπατε νά πέφτει στά γόνατα και νά φυλά τό ξύλινο πόδι τού Θανάση. "Αμάν, τού έλεγε, μή μέ στέλνεις σέ εργοστάσιο. Στείλε με σέ άλλο παιδικό Σταθμό και θά είμαι προσεχτικός από τώρα και πέρα".

Ο Θανάσης τόν σήκωσε και τόν λυπήθηκε. Αύτός ό επαναστάτης Διευθυντής τόν έστειλε μέσω τής Οργάνωσης τού Βουκουρεστίου δάσκαλο στό Τούλκες. Ωσου νά φύγει, καθόταν στό παράθυρο τού κτηρίου και κυττού-

σε τὰ παιδιά καί ὄλο κουνούσε τὸ κεφάλι στενοχωρημένος πού δέν εἶχε πιά καμμιά δύναμη. Τῆ μέρα πού θὰ ἐφευγε μὲ παρακάλεσε "Γιώργη, μάζεψε σέ παρακαλῶ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Σταθμοῦ στή Λέσχη, θέλω κάτι νά τὰ πῶ γιά τελευταία φορά".

Σέ ἓνα τέταρτο ὅλες οἱ τάξεις ἦταν συγκεντρωμένες στή μεγάλη Λέσχη τοῦ Σταθμοῦ. Ὁ Ὑποστράτηγος μπήκε μέσα μὲ ἓνα μαντήλι καί ἀρχισε νά μᾶς μιλάει. "Ἀκούτε ἐδῶ, ἀγαπητά μου παιδιά, ἐγὼ πού σᾶς εἶχα τέσσερα χρόνια, πού σᾶς ἀγαπούσα καλύτερα ἀπὸ τὰ παιδιά μου, φεύγω μὲ μιὰ μεγάλη στενοχώρια, πού δέν θὰ σᾶς ἔχω πιά". Ὅταν εἶπε ὅτι "θὰ ἐδινε καί τῆ ζωὴ του" γιά μᾶς, ὅλα τὰ κορίτσια ἐκλαιγαν. "Ἐκεῖ πού θὰ πάω, συνέχισε, κάθε μέρα ὁ νούς καί ἡ καρδιά μου θὰ εἶναι κοντά σας". Τότε ἀρχισαν νά κλαῖνε καί τὰ ἀγόρια δυνατὰ. "Δέν ξέρω πὼς θὰ ζήσω χωρὶς ἐσᾶς. Θὰ σᾶς γράφω κάθε μέρα καί ἀπὸ ἓνα γράμμα". Μιλώντας, ἐρριχνε καί μιὰ ματιὰ ἀν κλαῖνε ὄλοι. Ὁ Θανάσης, πού ἀκουσε τὰ κλάμματα πετάχτηκε μὲ τὴν πατερίτσα του κι ἐρχόταν στήν αἴθουσα. Ὁ Ὑποστράτηγος μόλις τὸν εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο σταμάτησε καί τράβηξε πρὸς τὴν πόρτα. Ὁ Θανάσης τὸν πέτυχε ἔξω. "Τί ἔκανες πάλι, τοῦ εἶπε, καί κλαῖνε τὰ παιδιά;". "Τοὺς εἶπα μερικά λόγια, πρὶν φύγω". "Ὑποστράτηγε, νά πάρεις τὴν οἰκογένειά σου καί νά γίνεις καπνὸς ἀπὸ τὸ Σταθμὸ. Ἐσύ ἴσως μόνο γιά νά βόσκεις γουροῦνια κάνεις, ὄχι γιά παιδαγωγὸς παιδιῶν".

Ἐφυγε ἀπὸ τὸ Σταθμὸ, σάν νά πήγαινε σέ κρεμάλα. Πολλὰ τραβήξαμε ἀπὸ αὐτὸν ἐμεῖς τὰ μικρὰ παιδιά, καί ἀν κατάφερε γιά λίγο νά μᾶς συγκινήσει μὲ τὸν τελευταῖο λόγο του — πόση εὐαισθησία δείχνει ἡ παιδικὴ καρδοῦλα, καί πόσο εὐκόλα τὴν ἐκμεταλλεύονται οἱ ἐπιτήδριοι — ἀμφιβάλλω ἀν ξέχασε κανένα τὰ ὅσα ὑποφέραμε ἐξαιτίας του. Βέβαια ἦρθε καί ἡ ὥρα νά δώσει λόγο γιά ὅσα ἔκανε. Καί ὅπως ἔλεγε ὁ γέρος στή γιαγιά μου "ἀν εἶναι τέτοιος ὅπως λές, τὸ Κόμμα θὰ τὸν βάλει στήν θέση του". Τὸν ἔβαλε, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ 4 χρόνια, κι ἀφοῦ μᾶς δηλητηρίασε τῆ

ψυχή.

Ὁ Θανάσης έβαλε χέρι καί στούς δασκάλους, γιατί είχαμε πιό πολλές γιορτές καί άργίες, παρά μέρες πού πηγαίναμε στό σχολείο. Γιορτάζαμε τήν Πρωτοχρονιά. Τήν ίδρυση τής ΕΠΟΝ. Τήν ίδρυση τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Τή μέρα τής γυναίκας. Τή Πρωτομαγιά. Τά γενέθλια τοῦ Ζαχαριάδη. Τή μέρα τοῦ παιδιοῦ. Τή μάχη τοῦ Λιτόχωρου. Τήν ίδρυση τοῦ Κ.Κ.Ε. Τήν Ὀχτωβριανή Ἐπανάσταση. Τήν ίδρυση τοῦ Ε.Α.Μ. Τήν έγκαθίδρυση τής Λαϊκῆς Δημοκρατίας τής Ρουμανίας. Καί πολλές άλλες πού δέν τις θυμάμαι. Τις περισσότερες άπ' αυτές δέν τις γιορτάζαμε άπό τότε πού ήρθε ὁ Θανάσης. Διάλυσε καί τις ὀργανώσεις ΝΟΜΣ καί ΝΟΦ, καί άφησε μόνο τά άετόπουλα. Ἐφερε καί καινούργιους δασκάλους, Ρουμάνους, καί γινότανε πιό συστηματικά ή έκμάθηση τής ρουμάνικης γλώσσας. Βλέποντας ὅτι οἱ Ἕλληνες δάσκαλοι δέν κατείχαν καλά τά μαθήματα — μαθηματικά, φυσικά — έβαλε τοῦς Ρουμάνους νά μάς τά μαθαίνουν. Ἀπό τοῦς Ἕλληνες δασκάλους μαθαίναμε μόνο τήν Ἑλληνική γλώσσα, τήν Γεωγραφία καί τήν Ἱστορία τής Ἑλλάδας.

Στήν τετάρτη τάξη είχα δάσκαλο τόν Θανάση Φωτόπουλο, πού ήρθε στό Σταθμό μας άπό τόν Παιδικό Σταθμό Ουράντιας. Ἦταν ένας άπό τοῦς καλοῦς δάσκαλους πού γνώρισα καί προσπαθοῦσε νά μάθει στά παιδιά τήν έλληνική γλώσσα.

Ὁ Θανάσης πιάστηκε άσχημα καί μέ τό ρουμάνικο προσωπικό καί προπαντός μέ τή Διευθύντρια πού είχαμε τότε. Αὐτή τοῦ είπε νά μήν άνακατέβετε στις δουλειές της γιατί είναι ξένος. "Είμαι ξένος, τής άπάντησε, αλλά ὄχι διακονιάρης, μά έπαναστάτης. Καί σου ζητώ νά καλυτερέψει ή τροφή τών παιδιών. Τό Λαϊκό Κράτος δίνει για κάθε Ἑλληνόπουλο πού ζει στόν Παιδικό Σταθμό 7 λεί τήν μέρα για τήν τροφή του. Τά παιδιά δέν τρώνε ούτε 2 λεί τήν μέρα. Πού πάνε αυτά τά λεφτά; Ἄλλωστε δέν τά δίνεις άπό τήν τσέπη σου, μάς τά δίνει τό Λαϊκό Κράτος. Πρέπει νά τρώνε καλύτερα τά παιδιά γιατί είναι πάνω στήν

ανάπτυξή τους. Άμα δέν γίνει αυτό θά διαμαρτυρηθώ στο Έργατικό Κόμμα Ρουμανίας. Κάνε ό,τι καταλαβαίνεις", τής είπε στο τέλος. Πραγματικά, από άχρηστη πού ήταν ή τροφή μας, έγινε άριστη.

Στά παιχνίδια πού παίζαμε, ό Θανάσης καθόταν και μάς κύτταζε. Άμα άκουγε νά λέει κάποιο παιδι άσχημη κουβέντα τό φώναζε και τού έκανε παρατήρηση. Όταν είχαμε ψυχαγωγική βραδυά χόρευε κι αυτός μαζί μας τά "σαράντα παλληκάρια άπ' τή Λειβαδιά", όσο μπορούσε βέβαια μέ τό ξύλινο πόδι.

Κάθε τόσο προκηρύχνονταν εύγενική άμιλα ανάμεσα στις τάξεις, πιά τάξη θά βγει πρώτη στή μόρφωση, στήν πειθαρχία και τήν καθαριότητα. Έγώ ήμουνα υπεύθυνος στήν Τέταρτη τάξη, και ή τάξη μας έβγαινε πάντα πρώτη και πέρναμε τή σημαία. Μέ τή σημαία πηγαίναμε στήν τραπεζαρία, μέ τή σημαία στο σχολείο. Οι άλλες τάξεις ζηλεύανε. Η τάξη μας έπαιξε στο σταθμό τό έργο του Δήμου Ρέντη "στή σκοπιά", πού είχε μεγάλη έπιτυχία εκείνο τόν καιρό.

Τέλη του 1950 υπήρχαν στή Ρουμανία Παιδικοί Σταθμοί μονάχα στο Μπλάζ, Όρεστία, Σίναγια, Τούλκες και Φλωρίκα. Οι άλλοι σταθμοί διαλύθηκαν, άλλα παιδιά πήγαν στο άντάρτικο και σε διάφορες επαγγελματικές σχολές, και άλλα στους σταθμούς πού μείνανε.

Πρός τιμή τής ίδρυσης του Κ.Κ.Ε. (32 χρόνια) κηρύχτηκε άμιλλα εύγενική σε όλους τους παιδικούς σταθμούς. Ο Σταθμός του Μπλάζ βγήκε πρώτος άπ' όλους τους σταθμούς στήν πειθαρχία, καθαριότητα και στή μόρφωση. Και μάς παράδωσε ή Όργάνωση του Βουκουρεστίου τήν Κόκκινη Σημαία.

Έρχόταν στο σταθμό μας καλλιτεχνικά συγκροτήματα και έδιναν παραστάσεις. Το 1949 τό συγκρότημα του Λάκη Χατζή μάς έπαιξε σκέτς και τραγούδια. Το 1950 ήρθε από τήν Φλωρίκα ό θεατρικός θίασος του Γιάννη Βεάκη και μάς έπαιξε τό έργο του Βασίλη Ρώτα "Ρήγας Βελεστινλής". Έπαιζαν τόσο καλά πού όταν ό ήθοποιός πού έπαιζε τόν

Ρήγα έκανε πώς ξεψυχούσε, όλα τὰ παιδιά άρχισαν νά κλαί-
νε για τόν μεγάλο μάρτυρα του Έλληνικού Γένους. Στο
τέλος ήθοποιοί και παιδιά τραγουδούσαμε δυνατά "ώς
πότε παλληκάρια θά ζούμε στά βουνά".

Άπό τότε πού ήρθε στο Σταθμό ο Θανάσης Μπακιρ-
τζής, ζούσα και γώ παιδική ζωή όπως όλα τὰ παιδιά. Με
τόν Θανάση, ήρθε τό Κόμμα στο Σταθμό. Και οί μεγάλοι
κατάλαβαν πιά ότι αυτά τὰ μικρά παιδιά δέν βρίσκονται
παραμερισμένα, αλλά κάποιος ένδιαφέρεται γι αυτά.
Πώς δέν ήρθε γρηγορότερα αυτός ο καλός άνθρωπος στο
Σταθμό. Θα γλύτωνε πολλά άπ' αυτά πού τὰ έστειλαν οί
άνθρωποι του Ζαχαριάδη στον άλλο κόσμο. Και γώ μαζί
μέ τὰ άλλα παιδιά δέν θά ζούσαμε καταφρονεμένα γιατί τό
ήθελε ο Ύποστράτηγος. Ό,τι καλύτερο συμβαίνει σ' έναν
άνθρωπο μέχρι νά πεθάνει, είναι τὰ παιδικά του χρόνια. Κι
αυτά τὰ χρόνια μας, μαυρίσανε.

Ο καινούργιος Διευθυντής μέ βοήθησε πολύ. Πρώτα
πρώτα μου έδωσε θάρρος πού δέν τό είχα μέχρι τότε. Μου
μίλησε για τό ΚΚΕ, πού είναι "κόμμα ήρωϊκό και θέλει τό
καλό όλων των Έλλήνων, γι αυτό και παλεύει σέ βαθειά
παρανομία στην Έλλάδα". Μου είπε ότι τό ΚΚΕ άγαπά
και θέλει τὰ παιδιά μορφωμένα, νά γυρίσουν μιά μέρα
χρήσιμοι άνθρωποι τής αύριανής Έλλάδας. Και άκόμη
ότι μερικοί πού βρίσκονται στο Κόμμα δέν είναι έντάξει,
κάνουν ζημιά στην ύπόθεση του άγώνα, αλλά αυτούς δέν
μπορείς νά τους ταυτίσεις μέ τό Κόμμα. Μιά μέρα θά τους
διώξουν. "Αυτός είναι ο κόσμος Γιώργη, μ' αυτόν θά κά-
νουμε σοσιαλισμό, είτε είναι καλός είτε είναι κακός".

Ήταν φλογερός πατριώτης ο Θανάσης και μεγάλος
Κουκουές. Ή οικογένειά του ήταν εύπορη, θά μπορούσε
νά ζήσει καλά στην Έλλάδα, αλλά μαζί μέ τόν άδερφό του
— πού είχε κι αυτός κομμένο πόδι μέχρι επάνω, από νάρ-
κη — βγήκαν στο λαϊκό στρατό νά πολεμήσουν για τό καλό
 όλων μας.

Στά τέλη του 1950 τόν πήραν από τόν Σταθμό μας και
τόν στείλανε Διευθυντή στον Παιδικό Σταθμό τής Φλωρι-

κας, πού δέν υπήρχε καθόλου πειθαρχία. Έβαλε καί κεί τάξη. Ύστερα από έναν χρόνο τόν πήραν από κεί καί τόν στείλανε έργάτη σέ ένα μεταλλουργικό έργοστάσιο. Δέν σκεφτήκανε οί άφιλότιμοι ούτε ότι είχε ένα πόδι. Μετά πήγε για πάντα στήν Ούγγαρία, στόν άδερφό του. Ό Θανάσης Μπακιρτζής ήταν ό μόνος άνθρωπος, κατάλληλος για παιδαγωγός. Κανείς μεγαλύτερός μου δέν μου έκανε τόση έντύπωση στά παιδικά μου χρόνια, όσο ό Θανάσης. Θα τόν θυμάμαι πάντα, γιατί εύτυχώς πού βρέθηκε κι αυτός νά μου δείξει τόν τρόπο πού πρέπει νά ζήσω. Όταν έφευγε από τό Σταθμό ειπε στά παιδιά: "Έγώ φεύγω, θέλω νά μάθετε γράμματα καί νά άκούω καλά λόγια για σας. Είμαι άπλός στρατιώτης του Κόμματος καί όπου θα μέ στείλει τό κόμμα εκεί θα πάω. Έχω μιá άπλή βαλίτσα καί τίποτε άλλο. Τήν κλείνω καί φεύγω. Άντε γειά σας". Καί έφυγε.

Στήν θέση του έμεινε ό Φωτόπουλος, πού ήτανε δάσκαλός μας. Πολλές φορές έλειπε καί έβαζε έμένα νά κάνω τό μάθημα. Καθόμουνα στήν καθέδρα καί ένας ένας συμμαθητής διάβαζε τό μάθημα μέ τή σειρά.

Έπειδή μείναμε λίγα παιδιά στό Σταθμό, δόθηκε έντολή από τόν Έρυθρό Σταυρό νά μάς πάνε στόν Παιδικό Σταθμό του Τούλκες, στις 15 Γενάρη του 1951. Μπήκε όλος ό Σταθμός στή Γραμμή, παιδιά καί έλληνικό προσωπικό, μαζί μας έρχόταν ό γιατρός κι ή νοσοκόμα, πού ήταν Ρουμάνοι. Τό ρουμάνικο προσωπικό πού έργαζόταν στό Σταθμό, μάς χαιρετούσε. Ήταν στενοχωρημένοι πού φεύγαμε γιατί χάνανε τή δουλειά τους.

Διασχίσαμε τήν πόλη, βαδίζοντας μέ γραμμή, μέχρι τό Σιδηροδρομικό Σταθμό. Οί πολίτες ψιθύριζαν άναμεταξύ τους, βλέποντας πώς φεύγαμε. Νομίζανε πώς πηγαίνουμε στήν Πατρίδα. Μόνο πού έμεις πηγαίναμε σέ άλλο Σταθμό για νά γνωρίσουμε κι άλλο κόσμο.

Τό ταξίδι ήτανε κουραστικό. Κράτησε κάπου 12 ώρες. Φύγαμε από τήν Τρανσυλβανία καί πήγαμε στήν Καρπαθία της Μόλδοβας. Φτάσαμε στό Γκεοργκέν, όπου ανεβήκαμε

σέ φορτηγά αυτοκίνητα. Ἄφου μὰς δῶσανε κουβέρτες νὰ σκεπαστούμε, γιατί ἔκανε πολὺ κρύο. Τρέμαμε ὅλοι ἀπὸ τὰ πολλὰ χιόνια, ἦταν σκεπασμένα τὰ βουνά. Σὲ τρεῖς ὥρες εἴμασταν στὸ Τούλκες. Εἶναι ἓνα χωριὸ τῆς Μολδαβίας βυθισμένο στὰ ψηλὰ βουνὰ τῶν Καρπαθίων, στὴν περιφέρεια Τσαχλάου, νομὸς Μπακάο. Ἐδῶ κάνει λίγο καλοκαίρι καὶ μακρὺ καὶ βαρὺ χειμῶνα. Τὸ χωριὸ εἶναι πολὺ μακρὺ, οἱ κάτοικοι πολλοὶ οὐγγαρέζοι, λίγοι ρουμάνοι. Ὁ τόπος εἶναι φτωχικὸς, ὁ κόσμος ἀσχολεῖτε στὰ δασαρχεῖα. Τὰ δάση εἶναι πυκνοφυτεμένα μὲ πεύκα, ἔλατα καὶ ὄξιές. Στὸ βουνὸ ἀπέναντι ὑπάρχει ἡ κόκκινη πέτρα. Ἄν ανέβεις σ' αὐτὴν βλέπεις ὅλο τὸ χωριὸ καὶ καλύτερα ἀπ' ὅλα τὸν Παιδικὸ Σταθμὸ, ποὺ εἶχε 60 κτήρια, μὲ δυὸ πατώματα. Ὅλα αὐτὰ ἦτανε στρατώνες τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ. Ὁ Σταθμὸς σχημάτιζε ἓνα παραλληλόγραμμο 800 μέτρα μᾶκρος καὶ 400 πλάτος. Μέσα στὸ τετράγωνο ποὺ σχημάτιζαν τὰ κτήρια καὶ ὁ δρόμος, βρισκόταν ἡ τραπεζαρία, ποὺ χωροῦσε 2.000 άτομα. Στὰ βορεινὰ τοῦ Σταθμοῦ κατέβαινε μιὰ πλαγιά, ὅπου τὸν χειμῶνα γλυστρούσαμε μὲ τὰ ἔλκυθρα. Εἶχε μερικὲς μηλιές καὶ γκορτσιές, καὶ μεις τρώγαμε τὰ φρούτα τους πρὶν προφθάσουν νὰ ὠριμάσουν. Ὁ Σταθμὸς εἶχε δικὸ του φούρνο, ἀποθήκες καὶ δικά του αυτοκίνητα. Ἐμπαινε στὸν περίβολο καὶ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ποὺ φτιάχτηκε τὸ 1949 ἑθελοντικὰ ἀπὸ τοὺς δασκάλους ποὺ φοιτοῦσαν στὸ φροντιστήριο. Τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ἠλεκτρισμὸ, εἶχε μόνον στὸ Σταθμὸ καὶ στὸ λαϊκὸ συμβούλιο τοῦ χωριοῦ. Πέρα ἀπὸ τὸ λάκο ποὺ βρισκόταν ἡ τουρμπίνα γιὰ τὸ φῶς τοῦ Σταθμοῦ, ἦταν καὶ οἱ σταῦλοι μὲ τίς ἀγελάδες καὶ τὸ χοιροστάσιο.

Εἶχε πολὺ προσωπικὸ. Ἕλληνες, Ρουμάνοι, Σλαβομακεδόνες, καὶ κάπου 2.000 παιδιὰ. Διευθυντῆς ἀπὸ τῆ μεριά τοῦ Ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ ἦταν ὁ Γιάννης καὶ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο ὁ Ὑποστράτηγος. Ἀπὸ τῆ μεριά τῶν Ρουμάνων Γενικὸς γιὰ ὅλους ὁ Ἀγκελέσκου. Ὑπεύθυνος γιὰ τὸ σχολεῖο ἦταν ὁ Ποστέλνικος, ἓνας πολὺ καλὸς ἄνθρωπος, ποὺ ἀγαποῦσε τὰ παιδιὰ. Κι ὁ Μιχάλης, ὑπεύθυ-

νος για τους σλαβομακεδόνες — με ένα τραύμα στο κεφάλι και άλλο στο πόδι — ήτανε κι αυτός αγαπητός, δεν ξεχώριζε τα παιδιά. Άν και τραυματίας εύρισκε καιρό να παίξει μαζί μας.

Τα αυτοκίνητα μας κατέβασαν στο τέταρτο κτήριο. Άντίκρυσαν τον Γιάννη και τον Ύποστράτηγο με τα μακριά τους παλτά κι αισθάνθηκα ότι ξαναβρέθηκα στη Σκόδρα. Φάγαμε και κοιμηθήκαμε. Την άλλη μέρα μου είπε ο δάσκαλος Θανάσης να συντάξω τα παιδιά που ήρθαν από την Μπλάζ και να πάμε στην Τραπεζαρία. "Πρόσεξε Γιώργη, να δείξουμε ότι είμαστε ανώτεροι", τόνισε. Τα παιδιά συντάχθηκαν σε τρεις γραμμές. Βαδίσουμε κάπου 400 μέτρα, και συναντήσαμε έξω από την τραπεζαρία κάπου 2.000 παιδιά συνταγμένα κατά τάξεις. Ο διευθυντής Ποστέλνικος έβγαλε 5 μαθητές μπροστά και τους μάλωνε, γιατί κλέβανε απ' τους νοικοκυραίους του χωριού, κόττες, πάπιες και χήνες, και τις πηγαίνανε στο δάσος όπου τις ψήνανε και τις τρώγανε. "Ντροπή, ντροπή, έλεγε. Πάρτε για παράδειγμα τα παιδιά του Μπλάζ, που δεν κάνουν τέτοια πράγματα".

Έκείνη ή μέρα ήταν μια από τις πιο εύτυχισμένες της ζωής μου, γιατί κάναμε καλή εντύπωση. Ίδιαίτερα κατά τη διαδρομή προς την τραπεζαρία, όπου πήγα τα παιδιά σε τριάδες τραγουδώντας "και βογκώντας ο αέρας ανεμίζει τη σημαία, τη βαμμένη μες το αίμα του λαού, με κατακόκινη τη νίκη μας άγγέλει στον κόσμο, με ένα ζήτω γύρω γύρω από παντού". Όλα τα μάτια ήταν στραμμένα πάνω μας, αφού κι ο διευθυντής σταμάτησε να μιλάει. Τραγουδούσαμε δυνατά και όμορφα.

Είδα τον γιατρό και τη νοσοκόμα που μας κυττούσαν στενοχωρημένοι. Τους παρακάλεσε ή διεύθυνση του Τούλκες να μείνουν, αλλά ο γιατρός τους είπε ότι το μέρος δεν είναι καλό για σταθμό, το κλίμα ήταν ακατάλληλο. Και έφυγαν πίσω στο Μπλάζ.

Μας σμίξανε με τις τάξεις του Τούλκες. Ο Ύποστράτηγος έγραψε όλα τα παιδιά που θα έστελνε στις επαγγελ-

ματικές σχολές. Ήμουν και γώ απ' αυτούς.

Ο δάσκαλός μας είχε έγκεφαλικό τραύμα και ήταν έντελώς άγράμματος — τό παραδεχόταν και ο ίδιος μπροστά στα παιδιά κι άναρωτιότανε γιατί τόν έβαλαν δάσκαλο. Μάς έβαζε νά διαβάζουμε τό μάθημα, περνούσε από κάθε θρανίο και έβαζε βαθμούς στην Άντιγραφή. Παρέδινε τό καινούργιο μάθημα για τήν άλλη μέρα, κι όλα αυτά μέσα σέ ένα τέταρτο. Ύστερα καθότανε στην έδρα, δίπλωνε τά χέρια και κοιμότανε λέγοντας "θέλω απόλυτη ήσυχία". Άν κανένας τόν ξυπνούσε σηκωνότανε νευριασμένος και φώναζε. Μάς έβαζε νά τραγουδάμε τό "τραγούδι τού σαμποτέρ", μάς έδινε τόν τόνο κι αρχίζαμε:

"Στήν άκρη, στην άκρη για νά περάσουμε
φασίστες, προδότες, νά μη σας κάψουμε.
Στήν άκρη κάντε, πιο παραπέρα
μη σας τινάξουμε όλους στον άέρα.
περνά ο λόχος δυναμιτιστών
περνά ο λόχος των καταστροφών
περνούν τά μπουρλότα, τά δυναμίτια
πού ανατινάζουν γερμανοπαουτζίδων σπίτια,
ανατινάζουν δρόμους, γέφυρες,
μαζί και φάλαγγες γερμανικές".

Αυτό συνεχιζότανε κάθε μέρα. Τέτοια γράμματα έμαθα στην τετάρτη τάξη. Πάλι καλά πού έρχότανε οι Ρουμάνοι δάσκαλοι και μάς μαθάνανε λίγα, γιατί άλλως θα είμασταν έντελώς άγράμματοι. Στο τέλος τής χρονιάς πού προβιβαστήκαμε στην πέμπτη τάξη, ο δάσκαλός μας έβαλε τούς καλύτερους βαθμούς στον χειρότερο μαθητή — πού πήρε και δώρα από τόν Έρυθρό Σταυρό. Τά παιδιά διαμαρτυρήθηκαν και ο δάσκαλος απάντησε ότι ο μαθητής αυτός έχει τόν πατέρα του στη Γιούρα. Ο δάσκαλός μας ήταν καλός επαναστάτης, αλλά σέ καμμιά περίπτωση δέν έπρεπε νά τόν βάλλουν δάσκαλο για τά παιδιά.

Στις αρχές τού '51 ο Ζαχαριάδης αφού τέλειωσε με τούς έσωτερικούς έχθρούς τού κόμματος — όπως τούς

έλεγε — έγραψε ένα γράμμα στόν Παιδικό Σταθμό "Παπαρήγα" Ούγγαρίας καί στους μαθητευόμενους τής Τάτρα" Τσεχοσλοβακίας.

Είναι αλήθεια ότι δέν έχω καλή γνώμη για τόν Ζαχαριάδη, καί πολλές φορές στίς προηγούμενες σελίδες, έγραψα άσχημα γι αυτόν. Αυτό όφείλεται στό ότι μέ τή λανθασμένη ταχτική του νικήθηκε στήν Έλλάδα τό άντάρτικο. Είμαι όμως υποχρεωμένος νά παραδεχτώ ότι μετά τόν έμφύλιο πόλεμο, τό γράμμα πού έστειλε στά παιδιά πού ζούσαν στίς λαϊκές δημοκρατίες είναι ή καλύτερη πράξη πού έκανε. Μ' αυτό τό γράμμα ό Ζαχαριάδης έδειξε ότι ήταν ένας καλλιεργημένος άνθρωπος, ύψηλού έπιπέδου καί βοήθησε πάρα πολύ στήν κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση τών παιδιών τών Σταθμών. Ό Ζαχαριάδης μάς έμαθε νά αγαπάμε τήν Πατρίδα μας Έλλάδα. Μέ τό γράμμα του βοήθησε πολύ στή διατήρηση τής έθνικής συνείδησης τών παιδιών. Χωρίς αυτό τό γράμμα — πού στήν πραγματικότητα ήταν ή "γραμμή" τού κόμματος — τά παιδιά θά άποροφούνταν άπό τό ξένο στοιχείο. Καί ό Ζαχαριάδης καί τά κομματικά γραφεία τού Βουκουρεστίου, φάνηκαν σαν πατέρες μας. Έδωσαν διαταγή, όσοι άπό τούς νέους άντάρτες δέν είχαν τελειώσει τό δημοτικό, νά γραφτούν στά έργατικά Πανεπιστήμια πού διαρκούσαν δυό χρόνια. Καί άπό κεί μπορούσαν νά δώσουν έξετάσεις στό Πανεπιστήμιο. Πολλοί νέοι γράφτηκαν στά έργατικά Πανεπιστήμια τής χώρας, όπου πέρνανε κρατική περίθαλψη 700 λέϊ ό καθένας, άρκετά λεφτά για νά ζήσουν άνθρωπινα.

Ύστερα άπό τό γράμμα τού Ζαχαριάδη, γίνανε πολλές αλλαγές στους Παιδικούς Σταθμούς. Οί άμόρφωτοι δάσκαλοι στάλθηκαν στά έργοστάσια καί μείνανε οί καλύτεροι άπ' τούς δασκάλους. Τό ξύλο άπαγορεύτηκε. Όποιον δάσκαλο έπιαναν νά δέρνει κάποιο παιδί, τόν έστελναν στό έργοστάσιο άμέσως σαν αντιδιαπαιδαγωγικό στοιχείο. Όλοι πιά άρχισαν νά καταλαβαίνουν ότι γι' αυτά τά παιδιά κάποιος ένδιαφέρεται για τήν εξέλιξη τους. Καί τό ζήτημα τό πήραν πιό σοβαρά καί ριχνόταν μέ τά μούτρα στή

δουλειά για τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν. Τώρα, μπορῶ νὰ πῶ, ὅτι τὸ ΚΚΕ ἀποφάσισε νὰ δώσει προσοχὴ στοὺς Παιδικούς Σταθμούς. Ἐβαλε μορφωμένους ἀνθρώπους νὰ παρακολουθοῦν τὰ παιδιά.

Ὡς καὶ ὁ Γεώργιος Ἀθανασιάδης, αὐτὸς ὁ ἀξέχαστος παιδαγωγὸς — ποὺ δίδασκε τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων στὸ Κάϊρο — ἦρθε νὰ βοηθήσει τὰ Ἑλληνόπουλα στοὺς Παιδικούς Σταθμούς τῆς Ρουμανίας. Ἐγραψε πολλὰ ἀναγνώσματα καὶ γυρνοῦσε στοὺς Σταθμούς σὰν Ἐπιθεωρητῆς τῆς ΕΒΟΠ. Ὄταν ἐρχόταν στὸ Τούλκες περνοῦσε ἀπὸ κάθε τάξη, ἀπὸ κάθε θάλαμο καὶ μιλοῦσε στὰ παιδιά σὰν ἓνας καλὸς φίλος.

Ἀξέχαστος θὰ μείνει σ' ὅλα τὰ παιδιά ποὺ τὸν γνώρισαν καὶ ὁ Γιάννης Βόγιας, Γραμματέας τῆς ΕΠΟΝ Ρουμανίας, ἓνας καλὸς ἀγωνιστῆς ἀπὸ τὴν Θεσσαλία. Ἦταν καλὸς ρήτορας καὶ ὅταν μιλοῦσε τὸν ἀκουγαν μὲ κομμένη ἀναπνοή. Τὰ παιδιά τὰ θεωροῦσε σὰν δικά του καὶ ἤθελε πραγματικὰ ὅλα νὰ μορφωθοῦν καὶ νὰ γίνουν χρήσιμα στὸν ἑαυτὸ τους καὶ στὴν κοινωνία.

Εἶναι ὅμως ἀκατανόητο, παρ' ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπη ποὺ ἔδειχνε τώρα τὸ κόμμα, ὅτι ἐπέτρεψαν στὸν τιμωρημένο Ὑποστράτηγο ἀπὸ τὸ Μπλάζ, νὰ ἀποφασίζει μόνος του, χωρὶς νὰ ρωτᾶει τὰ παιδιά, σὲ ποιά σχολὴ θὰ φοιτήσουν. Καὶ τὸ χειρότερο, ἔστελνε τὰ περισσότερα χωρὶς νὰ τελειώσουν τὸ δημοτικὸ. Σίγουρα δὲν ἤθελε νὰ σπουδάσουν τὰ Ἑλληνόπουλα.

Ἐξωτερικὰ ἔδειχνε διαφορετικὸς ἀπὸ ὅτι στὴ Σκόδρα καὶ τὸ Μπλάζ, γιατί τὸν ἔβαλε λίγο μυαλὸ ὁ Μπακιρτζής. Καὶ μὲ τὸ γράμμα τοῦ Ζαχαριάδη ἔβαλε πιὸ πολὺ μυαλὸ. Εἶχαν ἀλλάξει οἱ συνθήκες, καὶ ἔφθασε ἀκόμα νὰ βγάζει καὶ τὸ καπέλλο του γιὰ νὰ μὲ χαιρετᾶει ὅταν μ' ἔβλεπε ἀπὸ μακριά. Φαινόταν ὁ πιὸ πολιτισμένος ἀπὸ τοὺς πολιτισμένους.

Ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα δὲν ἤθελε τὸ καλὸ μας, ἀφοῦ ὁ Γιάννης Βόγιας τὸν προειδοποίησε νὰ μὴ μὲ στείλη σὲ καμμιά ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ προτοῦ τελειώσω τὸ δη-

μοτικό — ήμουν ακόμη 12 χρονών — και ενώ του τό υποσχέθηκε, μέ έστειλε στην Σχολή ήλεκτρολόγων του Σατσέλη. Δήθεν, έκανε λάθος στα όνόματα.

Πέρα από κάτι τέτοια όμως, ή αλλαγή ήταν φανερή, μετά από τό γράμμα του Ζαχαριάδη. Παρά τό ότι ο Σταθμός του Τούλκες είχε 2.000 παιδιά, είμασταν πραγματικά μιά οικογένεια. Έπικρατούσε όμόνοια κι αγάπη μεταξύ των μεγάλων και των μικρών. Κάθε κτήριο είχε μιά "μάννα" — όχι σαν και κείνες τής Σκόδρας — πραγματικές αγωνίστριες, πού κρατήσαν όπλα στα χέρια τους και πολέμησαν στό Λαϊκό Στρατό. Καθάριζαν και περιποιούνταν τά παιδιά. Και οι παιδαγωγοί τά φρόντιζαν σαν καλοί πατέρες. Βέβαια, συνέβαιναν και πράγματα πού δέν ξέρω πού νά τά αποδώσω. Έβλεπες δηλαδή τόν Γιάννη, τόν διευθυντή του Έλληνικού προσωπικού, νά πηγαίνει από κτήριο σέ κτήριο νά επιβλέπει τήν καθαριότητα, και ρωτούσες "πού είναι εκείνος ο άπαθής ο Γιάννης τής Σκόδρας;". Στο Τούλκες έγινε από τούς πιο ένεργητικούς.

Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι τό Κόμμα ήξερε νά παιδαγωγεί καλούς και έντιμους ανθρώπους.

Σέ όλα τά κτήρια υπήρχαν συνθήματα "ένα λέϊ στον έρανο — ένα βόλι στον έχθρο". Μ' αυτό τό σύνθημα άρχισε ο μεγάλος έρανος πού κράτησε ένα χρόνο. Ο Έλληνας επαναστάτης πού υπηρέτησε στό Λαϊκό Στρατό, άψηφόντας τή ζωή του για τό καλό όλων μας, ότι έβγαζε από τή δουλειά του τό 1951, έδινε ως και τά μισά ή ακόμα και τά τρία τέταρτα, για τούς δεσμώτες συντρόφους του. Κρατούσε λίγα λέϊ για νά ζήσει. Δέν γίνονται σήμερα τέτοιοι άνθρωποι. Ίσως στό μέλλον βρεθεί μιά δυνατή πέννα, πού δέν βρέθηκε μέχρι σήμερα, και θά γράψει τό μεγαλείο αυτής τής γεννιάς, του 1940 - 1949.

Θά τό πώ χωρίς νά τό πολυσκεφτώ· αν οι επαναστάτες, πού τούς γνώρισα από κοντά εκείνα τά χρόνια, είχαν άρχηγό τόν Άρη αντί του Σιάντου στη πρώτη φάση του άγώνα, σίγουρα θά νικούσαν. Αν ήταν άλλος κι όχι ο Ζαχαριάδης, θά συγκρατιόταν και δέν θά ξεκινούσε τόν ένο-

πλο αγώνα σε καμιά περίπτωση. Θα έπαιρνε άλλες μορφές ο αγώνας στην Ελλάδα, με καλά αποτελέσματα για το έαμικό κίνημα και δεν θα γνώριζε ή Ελλάδα τα δεινά που γνώρισε στη δεύτερη φάση.

Κάθε μήνα οι δάσκαλοι, οι παιδαγωγοί, οι μάνες και το άλλο προσωπικό που δούλευε σε άλλες δουλειές, πηγαίνανε στην έπιτροπή "Έρανο" και δίνανε τα λεί που προοριζόνταν για τους φυλακισμένους αγωνιστές. Κηρύχτηκε άμιλα εύγενική σε όλες τις παροικίες των πολιτικών προσφύγων, πιά τοπική έπιτροπή θα μαζέψει τα περισσότερα λεί για τον έρανο. Το ίδιο και ανάμεσα στις οργανώσεις των πολιτικών προσφύγων, όλων των λαϊκών δημοκρατιών, πιά όργάνωση θα στείλει τα περισσότερα χρήματα. Αυτό που είδα είναι ότι ο καθένας προσπαθούσε να δώσει όσο μπορούσε περισσότερα απ' τον άλλον. Κι αυτοί που παίρνανε μικρό μισθό στενοχωριούνταν που δίνανε λίγα στον έρανο.

Τέτοιοι ήσαν οι πολιτικοί πρόσφυγες. Τιμιοι, φιλότιμοι άπλοι. Όσοι ήταν μέλη του κόμματος ήταν παράδειγμα για τους έξωκομματικούς. Ο τίτλος του μέλους του κόμματος γι' αυτούς ήταν το πιο ιερό που είχαν στη ζωή τους, γι' αυτό και πολλοί έξωκομματικοί παίρνοντας παράδειγμα απ' αυτούς, γραφόντουσαν στο κόμμα, κι έδειχναν μεγάλη χαρά κι άφοσίωση.

Στον Σταθμό του Τούλκες, στο κτήριο 4, στο επάνω πάτωμα, υπήρχε μια μεγάλη βιβλιοθήκη με διάφορα έξωσχολικά βιβλία. Τόν έλεύθερο χρόνο πηγαίναν τα παιδιά και οι μεγάλοι και αυτομορφώνονταν. Έδώ έδιναν οι καλύτεροι δάσκαλοι διάφορες διαλέξεις με πολιτικό περιεχόμενο.

Όλη οι προσοχή των δασκάλων ήταν να κάνουν τα παιδιά να αγαπούνε την Ελλάδα. Γι' αυτό άκουγες κάθε μέρα από το στόμα τους αυτές τις δυο λέξεις: "Πατρίδα — Ελλάδα". Αυτή ήτανε και η έντολή του Ζαχαριάδη στους δασκάλους. Να παιδαγωγούν τα παιδιά πάνω σ' αυτό το

πνεύμα. Κάθε τάξη, είχε και ένα μεγάλο χάρτη της Έλλάδας.

Η ζωή στους Παιδικούς Σταθμούς είχε μεγάλη διαφορά από τη ζωή στις επαγγελματικές σχολές, όπου πήγαιναν κυρίως τα ρουμανόπουλα. Στους Παιδικούς Σταθμούς σε κάθε παιδί αναλογούσαν 7 λεί τη μέρα για φαγητό, ενώ στις επαγγελματικές σχολές μόνο 2 λεί.

Μέσα στο 1951 μάς μάζεψαν στο κτήριο που γινόνταν οι συγκεντρώσεις και χοροεσπερίδες. Βγήκε στο βήμα ένας σλαβομακεδόνας δάσκαλος και άρχισε να μιλάει: "Ακούτε παιδιά, μαζευτήκαμε εδώ πέρα για να σας διαβάσω ένα καινούργιο γράμμα που έστειλε ο Ζαχαριάδης στους 16 έπονίτες λιποτάχτες από την επαγγελματική σχολή της Τερκοβίστας".

Οι 16 νέοι έπονίτες είχαν έρθει από την Βουλγαρία στους γονείς τους στη Βράϊλα. Καταγόνταν από τον Έβρο. Χωρίς να ξέρουν λέξη ρουμανική τους έστειλε η Όργάνωση με το έτσι θέλω στην επαγγελματική σχολή της Τερκοβίστας χωρίς να ρωτήσουν τα παιδιά αν τους άρέσει ή όχι αυτή η τέχνη. Τα παιδιά διαμαρτυρήθηκαν. Δεν ήθελαν να πάνε. Τα έστειλαν όμως αυτοί από τα γραφεία, που δεν μπορούσαν να προσαρμοσθούν στην καινούργια κατάσταση. Αφού έκαναν την επιστράτευση με την βία, πίστευαν ότι όλα με την βία πρέπει να γίνονται.

Έτσι τα παιδιά, χωρίς την θέλησή τους και χωρίς να γνωρίζουν ρουμανικά, πήγαν στη σχολή, όπου 2.000 μαθητές πεινούσαν τόσο που δεν γράφεται. Ο Διευθυντής Φουρτούνας και ο μάγειρας κλέβανε τα τρόφιμα από την αποθήκη και γλεντοκοπούσαν με τους φίλους τους. Τα Έλληνόπουλα πεινούσαν πιο πολύ, αφού δεν είχαν τους γονείς τους. Πηγαίνανε στους νοικοκυραίους και δεν άφηναν κήπο για κήπο.

Κάποτε ανέβηκαν πολλά Έλληνόπουλα σε μία μουριά για να ξεγελάσουν με τα μούρα την πείνα τους. Τα είδε ο νοικούρης, πήδησαν τα παιδιά από το δέντρο για να ξε-

φύγουν, αλλά ο μαθητευόμενος Μαυρίδης, δεν ξανασηκώθηκε. Σκοτώθηκε κάτω από τή μουριά, για λίγα μούρα.

Τό Ύπουργείο Βαρειάς Βιομηχανίας και ή Κυβέρνηση τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Ρουμανίας, βλέποντας τήν όχι καλή κατάσταση αυτής τής σχολής και μετά από πολλές διαμαρτυρίες που έπαιρνε από τούς μαθητευόμενους, εξέτασαν τό ζήτημα και πήγε στη σχολή προσωπικά ο πρωθυπουργός Κίβου Στόϊκα και ο Ύπουργός Βαρειάς Βιομηχανίας και συγκέντρωσαν τούς 2.000 μαθητευόμενους στην αύλη. Βγάλανε τόν Διευθυντή και τόν μάγειρα μπροστά στο σχολείο και τούς είπαν ότι αυτοί είναι οί δύο κλέφτες, και γι' αυτό τά παιδιά δεν τρώνε καλά. Τούς κλείσανε φυλακή και στην θέση του Διευθυντή Φουρτούνα βάλανε τόν Μπούγκορ Γκεόργκε από τό Σατσέλη.

Ή δογματική καθοδήγηση του έργατικού κόμματος τής Ρουμανίας μέ έπικεφαλής τόν Γκεόργκε Γκεοργκίου Ντέζ, βλέποντας ότι ή Σοβιετική Ένωση του Στάλιν άνοιγε τό μεγάλο κανάλι Βόλγα - Ντόν, ήθελαν και αυτοί να κάνουν τό ίδιο και άρχισαν να άνοίγουν τό κανάλι του Δούναβι - Μαύρης Θάλασσας. Ρίξανε εκεί όλα τους τά χρήματα, γι αυτό και είχαν οικονομικές δυσκολίες. Και φυσικά ο λαός στις πόλεις και στα χωριά πεινούσε μέ όλη τή σημασία τής λέξης. Ύπάρχουν άσφαλώς κι άλλοι λόγοι, αλλά αυτός ήταν ο κυριότερος. Έτσι έγινε και υπήρχε πείνα και στις επαγγελματικές σχολές.

Να ποιά ήταν τά αποτελέσματα του δογματισμού εκείνης τής εποχής. Ο Μάο - Τσέ - Τούγκ έκανε μία ήρωϊκή πορεία μέ ένα εκατομμύριο παρτιζάνους από τό Νότο στο Βορρά και έσπειρε τό σπόρο τής λευτεριάς από όπου περνούσε. Και ο δογματιστής Ζαχαριάδης ήθελε να μή πέσει ούτε μία τρίχα κάτω από τόν Μάο στον εμφύλιο πόλεμο ("ήρωϊκή πορεία"). Διάταξε τόν Γούσια να μπει έπικεφαλής αυτής τής ήρωϊκής πορείας, 1.200 άπλών μαχητών από τή Ρούμελη στο Γράμμο, όπου κράτησε 42 μέρες, κάτω από δύσκολες καιρικές συνθήκες. Απ' αυτούς 300 σκοτώθηκαν σε μάχες μέ τόν αντίπαλο και 82 κάτω

από ύποπτες και "ανεξερεύνητες" συνθήκες.

Ἡ στενοκεφαλιά τους φάνηκε κυρίως μέ τούς 16 έπο-
νίτες. Στίς διακοπές τού Πάσχα πήγαν στούς δικούς τους
στή Βράϊλα καί δέ γύρισαν στή σχολή. Οἱ Ὀργανώσεις τής
Βράϊλας καί Βουκουρεστίου χρησιμοποίησαν ὅλα τά μέσα
γιά νά τούς ὑποχρεώσουν νά ἐπιστρέψουν, ἀλλά αὐτοί ἀρ-
νήθηκαν. Ἀντί νά πάει ἡ Ὀργάνωση τού Βουκουρεστίου
στό Ἐργατικό Κόμμα τής Ρουμανίας ἢ τόν Ἐρυθρό Σταυ-
ρό καί νά συζητήσῃ τρόπους καλυτέρευσης τής ζωής τών
μαθητευόμενων, πήγε στόν Ζαχαριάδη — στόν ἄνθρωπο
πού ποτέ δέν βγήκε ἀπό τό γραφεῖο του στό Βουκουρέστι
νά πάει νά δει ἔστω καί μιά σχολή, ἓνα Παιδικό Σταθμό,
νά πάει σέ μιά παροικία νά δει πώς ζοῦνε αὐτοί οἱ ἄνθρω-
ποι. Οὔτε κανένας ἀπό τήν παρέα του δέν ἐπισκέφθηκε
τούς Ἕλληνες. Ὁ Ζαχαριάδης φαίνεται ἐβλεπε τόν Στάλιν
πού δέν ἐβγαίνει ἀπό τό Κρεμλίνο καί θά ἔλεγε ἀπό μέσα
του "ἀφοῦ αὐτός ὁ σοφός καθοδηγητής δέν βγαίνει ἀπό
τό γραφεῖο του, κάτι θά ξέρει. Γιατί νά βγῶ ἐγώ;". Καί ἀ-
φηνε αὐτές τίς δουλειές στούς ἐμπιστούς του. Ὄταν ρω-
τούσαμε στό Σταθμό γιατί δέν ἐρχεται καμμιά φορά νά μάς
δει ὁ Ζαχαριάδης, μάς ἔλεγαν: "χαζοί εἰστε; ὁ ἐχθρός πα-
ραμονεύει παντοῦ. Θά τόν σκοτώσουν καί μετὰ δέν θά ἔ-
χουμε ἀρχηγό. Γι' αὐτό πρέπει νά εἶναι κλεισμένος στό
γραφεῖο του νά τόν φυλάγει ἡ φρουρά. Ἀλλά καί ἀπό τό
γραφεῖο του ὁ Νίκος παρακολουθεῖ ἀγρυπνα τήν ἐξέλιξη
τῶν παιδιῶν".

Ἡ πολιτική τότε τού Ζαχαριάδη καί τής παρέας του
ἦταν τά "ὄπλα παραπόδα". Μ' αὐτό ἐννοοῦσαν ὅτι τά 28
χιλιάδες παιδιά πού ζοῦσαν στίς λαϊκές δημοκρατίες θά
ἦσαν οἱ νέοι ἀντάρτες πού θά ἔκαναν τόν Τρίτο Γύρο κάτω
ἀπό τή σημαία του.

Ὁ Ζαχαριάδης, λοιπόν, ἀκουσε ἀπό τούς ἐμπιστούς
του ὅτι 16 έπονίτες "λιποτάχτησαν" ἀπό τήν ἐπαγγελμα-
τική μεταλλουργική σχολή τής Τερκοβίστας. Λογικά, ἐ-
πρεπε νά ἐξετάσῃ καλά τό ζήτημα, χωρίς βιασύνη, καί μέ
τό κύρος πού εἶχε τότε νά πάει στόν Γκεόργκιου Ντέζ νά

τόν ἐνημερώσει γιά τή ζωή τών μαθητευόμενων. Πιστεύω πώς όλα θά ἀλλάζαν πρός τό καλύτερο, γιατί οί Ρουμάνοι εἶναι ἄνθρωποι μέ τούς ὁποίους μπορεῖς νά συννενοηθεῖς. Αὐτός ὅμως σκέφθηκε τό ἄλλο. Ὅτι ἄμα ἀρχίσουν ἐτσι νά φεύγουν καί δέν ἀκούν τό κόμμα, θά τούς μιμηθούν κι ἄλλοι. Καί βέβαια ὅταν θά τούς καλοῦσε γιά τόν Τρίτο Γύρο, θά ἦταν πολλοί πού θά λιποταχτούσαν. Τζάμπα δηλαδή θά τρώνε τό ψωμί καί θά μορφώνονται; Ἀποφάσισε νά "ξεριζώσει τό κακό ἀπό τή ρίζα του".

Κάθησε καί ἐγράψε ἓνα μεγάλο γράμμα στούς 16 ἐπονίτες, πού στήν οὐσία ἦταν γράμμα γιά τὰ 28.000 Ἑλληνόπουλα, ὄλων τών λαϊκῶν δημοκρατιῶν.

Τούς χαρακτήριζε λιποτάχτες, πού τό ἐσκασαν ἀπό τό καινούργιο χάρᾶκωμα. Εἰστε, ἔλεγε, ὅλοι στρατιῶτες τοῦ Κόμματος. Καί ὅπου σᾶς διατάξουν δέν θά πείτε ὄχι. Ἐκανε κριτική καί στόν Ἑλληνα παιδαγωγό πού δέν δίδασκε τὰ παιδιά στήν γραμμή τοῦ κόμματος — γι αὐτό καί τόν διώξαν ἀπό τή Σχολή.

Ὅταν ὁ δάσκαλος μᾶς διάβασε τό γράμμα, εἶπε ὅτι ὅπου μᾶς στέλνουν εἶναι σά νά μᾶς στέλνει ὁ Ζαχαριάδης καί δέν θά λέμε ὄχι. Τό γράμμα αὐτό, τόνισε, πρέπει νά τό βάλουμε καλά στό μυαλό μας.

Μ' αὐτό τό γράμμα ὁ Ζαχαριάδης ἐπέσε σέ μιᾶ παγίδα πού τοῦ ἐστήσε τό γραφεῖο Βουκουρεστίου. Γιατί εἶχανε γραπτή τή διαταγή στά χέρια τους καί στό ὄνομά του, συμπεριφερόταν ὅπως θέλανε, καί στά παιδιά καί στούς πολιτικούς πρόσφυγες. Ὅλες οἱ πράξεις γινόταν στό ὄνομα τοῦ Ζαχαριάδη. Ἐτσι ἀγανακτούσαν τόν κόσμο καί χρεωκοπούσαν τόν Ζαχαριάδη.

Ὅλοι μας, μικροί - μεγάλοι, ἤμασταν στρατιῶτες καί γιά τήν τύχη μας ἀποφάσιζαν οἱ καριερίστες στό ὄνομα τοῦ Ζαχαριάδη. Ἐλεγε ὁ Ὑποστράτηγος στά παιδιά τοῦ Τούλκες "ὅταν σᾶς μιλά ὁ γραμματέας τών ἀετόπουλων, εἶναι σά νά σᾶς μιλά ὁ μικρός Ζαχαριάδης. Ὅταν σᾶς μιλά ὁ Διευθυντής, σᾶς μιλάς ὁ ἴδιος ὁ Ζαχαριάδης".

Τό 15αὐγούστο μαζέψανε στό κτήριο 10, ὅλα τὰ παι-

διά πού θά φεύγαμε στίς επαγγελματικές σχολές. Είμα-
σαν μαθητές τής Τρίτης, Τέταρτης και Πέμπτης τάξης
τού Δημοτικού. Δέν ξέραμε ακόμα καλά νά διαβάζουμε
Έλληνικά, όσο γιά τά ρουμανικά είμασαν πολύ πίσω.
Άφού μάς είπαν πού θά πάει ό καθένας, στό τέλος ό Ύ-
ποστράτηγος μάς βεβαίωσε πώς εκεί πού πάμε, πάμε γιατί
είναι διαταγή τού κόμματος και τού Ζαχαριάδη. Έμένα μέ
στείλανε στήν επαγγελματική Σχολή ήλεκτρολόγων "Σα-
τσέλη".

ΣΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς μᾶς ἔδωσε γιὰ τελευταία φορὰ ἀπὸ ἓνα κουστούμι, παλτὸ, πουκάμισο καὶ παπούτσια. Στις 17 Αὐγούστου τοῦ 1951 ἀφοῦ χαιρέτησα τὰ ἀδέρφια μου καὶ τοὺς φίλους, ἀνεβήκαμε στὰ αὐτοκίνητα, γιὰ νὰ πάμε ὁ καθένας ἐκεῖ πού μᾶς ἔστελναν. Ὁ δρόμος ἦταν χαλασμένος, μᾶς τάραξε τὸ αὐτοκίνητο τόσο δυνατὰ πού πολλές φορές φοβόμασταν νὰ μὴν πέσουμε. Ὄταν κατεβήκαμε στὸ σταθμὸ τοῦ Γκεόργκεν δὲν γνωρίζαμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπὸ τὴν πολλή σκόνη πού εἶχαμε ἐπάνω μας.

Περιμέναμε ὥρες τὸ τραῖνο. Ἄνεβήκαμε ἀργὰ τὸ βράδυ καὶ σὲ 4 ὥρες ἤμασταν στὴ πόλη Στάλιν — πού λεγόταν παλιότερα Μπράσοβ καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Στάλιν ξαναπήρε τὸ παλιὸ της ὄνομα. Ἐδῶ χωρίσαμε μὲ τοὺς ἄλλους πού θὰ πηγαῖναν στὴν Κραγιόβα. Μὲ στενοχώρησε πολὺ πού χώρισα μὲ τὸν φίλο μου τὸν Ζήση, πού εἶμασταν μαζί ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη τοῦ δημοτικοῦ στὴ Σκόδρα.

Ἡ πόλη Μπρασόβ εἶναι ἡ πιὸ βιομηχανικὴ πόλη τῆς Ρουμανίας. Ἐδῶ ἐρχόταν ἡ φτωχολογία ἀπ' ὅλη τὴν χώρα καὶ ἐβρίσκε δουλειά. Ἐχει μεγάλη κίνηση. Στὸ κέντρο βρισκόταν ἓνα μεγάλο ἀγαλμα τοῦ Στάλιν. Μᾶς πήγαν σ' ἓνα οἰκοτροφεῖο κοντὰ στὸ σταθμὸ, ὅπου θὰ μέναμε μέχρι τὸ Σεπτέμβριο. Βρήκαμε καὶ ἄλλα παιδιὰ ἐδῶ, πού ἦρθαν ἀπὸ τὴν Φλωρίκα, τὴ Βραῖλα καὶ Σινάγια. Ἐρχόμενοι στὸ Μπρασόβ, φαινότανε πὼς μέχρι τότε ἦταν σὰ νὰ ζοῦσαμε σὲ κανένα ἀχούρι, γιατί στοὺς Παιδικοὺς Σταθμοὺς εἶμασταν κλεισμένοι καὶ δὲν ξέραμε καθόλου τὸν ἔξω κόσμο. Ἐμένα δυὸ φορές θὰ μὲ πατούσε αὐτοκίνητο.

Γνώρισα ἐδῶ καὶ τὸν ξάδερφό μου ἀπὸ τὴ Λαγκάδα. Τυχαῖα συζητούσαμε. Μοῦ εἶπε ὅτι στὴ Λυκορράχη ἔχει θεία τὴ Μαλαματὴ, τοῦ εἶπα ὅτι εἶναι μητέρα μου, ἔτσι γνωριστήκαμε μὲ τὸν Θωμά.

Είμασταν πάνω από 100 αγόρια και κορίτσια από την Θράκη, τη Μακεδονία και Ήπειρο. Κάναμε συνέλευση και βγάλαμε τους υπεύθυνους, το Σωκράτη από τα αγόρια και τη Δήμητρα από τα κορίτσια.

Ή τροφή ήταν τόσο λίγη, και πεινούσαμε πολύ. Όλη τη μέρα στην πόλη χαζεύαμε τις βιτρίνες και τα εστιατόρια που τα φαγητά τους μοσχοβολούσαν. Ήταν κι αυτό μια παρηγοριά, αφού το φαγητό και το ψωμί που μάς δινανε δεν έφτανε ούτε για παιδί ενός χρονώ, όχι να φτάσει για μάς. Σ' αυτόν τον κόσμο όλα υποφέρονται, αλλά η πείνα είναι το χειρότερο πράγμα. Γιατί κοντά στ' άλλα σε οδηγεί και στην κλεψιά. Ο Τρύφωνας, που ήρθαμε μαζί από το Τούλκες, έξελιχθηκε σε κανονικό κλέφτη. Έκλεβε από τους συμμαθητές του ό,τι έβρισκε. Ρούχα, παπούτσια και τα πούλαγε για ένα κομμάτι ψωμί. Έκλεψε και το παντελόνι του Ζήση που ήρθε από τη Βραϊλα. Αυτός διαμαρτυρήθηκε στη Διεύθυνση και ο υπεύθυνος διάταξε να εξεταστούν οι βαλίτσες. Τότε ο Τρύφωνας άρχισε να φωνάζει ότι του έκλεψαν ένα πουκάμισο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ανοιχτούν όλες οι βαλίτσες εκτός του Ζήση και του Τρύφωνα, που ήσαν οι παθόντες! Έτσι γλύτωσε ο Τρύφωνας τον έλεγχο. Φώναζε μάλιστα πώς άμα βρει τον κλέφτη θά τον σφάξει. Ύστερα από δυο μέρες πάλι τα ίδια. Έκλεψε ένα παλτό. Πήγε και το πούλησε για μια φέτα ψωμί στο κέντρο της πόλης. Κάνανε έλεγχο στις βαλίτσες των παιδιών που έμειναν μέσα εκείνη τη μέρα. Ήμουνα και γώ σ' αυτούς, και μέ πήρε το παράπονο που μάς υποψιαζόντουσαν για κλέφτες. Ο Τρύφωνας μάλιστα μέ υπεράσπισε! Είπε στον υπεύθυνο πώς δεν πιστεύει ότι ήμουν εγώ ο κλέφτης.

Αυτό συνεχιζόταν για καιρό. Όταν δεν μπορούσε να κλέψει πουλούσε τα δικά του ρούχα. Μια μέρα τον βρήκα στην πόλη να τρώγει άσπρο χωμί. Τόν ρώτησα που το βρήκε και μου απάντησε "άμα έσείς δεν ξέρετε να ζήτε θά πεθάνετε της πείνας". Και βέβαια, αρνήθηκε να δώσει και σε μένα ένα κομματάκι.

Κατά τὰ τέλη Αύγουστου μάς πήρανε καί μάς πήγαν στην πόλη Σατσέλη πού ήταν ἡ σχολή μας. Ἡ πόλη αὐτή ἀποτελεῖται ἀπὸ 7 χωριά. Σὲ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, τὸ Σατουλούγκ, μέναμε. Ἦταν καί ἓνα χωριὸ πού τὸ κατοικοῦσαν μόνο τσιγγάνοι. Ἀπὸ ἐδῶ ὁ κόσμος πήγαινε καί δούλευε στην πόλη Στάλιν.

Τὸ ρουμανικὸ κράτος γέμισε τίς πόλεις καί τὰ χωριά μὲ ἐπαγγελματικές σχολές γιὰ νὰ μάθει ἡ νεολαία τέχνη καί γράμματα. Ἐπειδὴ ὅμως μόλις πήρε τὴν ἐξουσία τὸ Ἐργατικὸ Κόμμα τῆς Ρουμανίας, δὲν ὑπῆρχε τὸ κατάλληλο προσωπικὸ καί σχολικὰ κτήρια. Ἡ σχολή μας δὲν εἰδειχνε καθόλου γιὰ σχολή. Τὸ σπίτι πού μέναμε εἶχε 4 δωμάτια. Ἡ βρύση καί τὰ ἀποχωρητήρια ἦταν ἐξω. Μέναμε στὸ ἴδιο σπίτι μὲ τὰ ρουμανόπουλα. Κάθε βράδυ ὁ καθένας ἔκανε σκοπιά δυὸ ὥρες ὡς τὸ πρωῖ. Ἀκούγαμε πολλές ἱστορίες γιὰ κλοπές, γι αὐτὸ παίρναμε τὰ κατάλληλα μέτρα, ἀφοῦ μάλιστα ἡ σχολή δὲν εἶχε οὔτε θυρωρὸ.

Τὰ σεντόνια ἦταν κατὰμαυρα. Τὰ ἀλλάζαν μιά φορά τὸ μήνα. Στὴν τραπεζαρία πηγαίναμε μὲ γραμμὴ καί μὲ τὸ τραγούδι στὸ στόμα. Ἐμεῖς, τὰ Ἑλληνόπουλα, τραγουδοῦσαμε: "Χαιρετοῦνε οἱ κορφές, τὰ βουνὰ οἱ κάμποι, οἱ ρεματιές / Ὁ λαὸς πού τ' ἄρματα στὰ χέρια του κρατὰ". Τὰ ρουμανόπουλα τραγουδοῦσαν κι αὐτὰ στην γλώσσα τους τὸ τραγούδι "Ἄντε στή δουλειὰ ὅλοι νὰ τραβήξουμε / τὴν χώρα μας νὰ χτίσουμε / νὰ μάς ζήσουν οἱ ἀρχηγοὶ Ἄνα Λουκά καί Γκεοργκίου Ντέζ".

Ἡ τραπεζαρία ἦτανε πολὺ μικρὴ καί γι αὐτὸ τρώγαμε σὲ τρεῖς βάρδιες. Οἱ τάξεις πού περίμεναν νὰ ἐρθε ἡ σειρὰ τους, κάνανε κύκλους, χορεύανε καί τραγουδοῦσαν. Τὸ φαγητὸ πού τρώγαμε ἦταν τόσο λίγο καί ἀδύνατο πού δὲν μπορῶ νὰ τὸ περιγράψω. Μιὰ φέτα ψωμί, πού τέλειωνε μὲ δυὸ - τρεῖς μπουκιές. Τὸ πρωῖ μαρμελάδα χωρὶς τσαϊ ἢ τσαϊ μὲ μιὰ φέτα ψωμί. Τὸ μεσημέρι τὸ ἴδιο ψωμί μὲ λιγὴ σούπα, λίγα μακαρόνια ἢ λίγες πατάτες. Τὸ βράδυ ἡ ἴδια ἀνυπόφορη κατάσταση. Νηστικοὶ πηγαίναμε στην τραπεζαρία καί νηστικοὶ γυρνοῦσαμε.

Μαθήματα κάναμε στό δημοτικό σχολείο τού Σατουλούγκ, σέ δυό βάρδιες, γιατί δέν υπήρχανε αίθουσες. Έγώ ήμουνα μαθητής τού πρώτου χρόνου. Οί συμμαθητές μου ήτανε μαθητές τρίτης καί τέταρτης τάξης. Αύτοί πού ήρθανε από τήν Φλωρίκα καί τή Βραϊλα δέν γνώριζαν λέξη ρουμανικά καί έτσι καθότανε σάν θεατές στήν τάξη.

Ό Βαγγέλης, ένας από τούς δήθεν 16 λιποτάκτες τής Τερκόβιστας, έλεγε ότι δέν πιστεύει πώς ό Ζαχαριάδης τούς έγγραψε γράμμα "δέν είχε πιό σοβαρές δουλειές νά κάνει;". Νόμιζε πώς ήταν φτιαχτό από τήν Όργάνωση τού Βουκουρεστίου. Κάθε τόσο μάς φώναζαν στά γραφεία καί μάς έδειχναν τό γράμμα τού άρχηγού.

Όταν έμπαινε ό δάσκαλος στήν τάξη σηκωνώμασταν όλοι όρθιοι καί ό υπεύθυνος τής τάξης φώναζε "Ζήτω τό Έργατικό Κόμμα Ρουμανίας" καί μείς φωνάζαμε τρείς φορές: "Ζήτω, Ζήτω, Ζήτω". Τήν πρακτική τήν κάναμε σέ ένα έργαστήριο κοντά στό Σταθμό.

Η σχολή μάς έντυσε όλους μέ μπλέ στολές πού ήτανε πολύ ζεστές. Σάν δάσκαλο στείλανε στά Έλληνόπουλα τόν Χρυσόστομο Μπάκα. Μάς μάθαινε Έλληνικά, Γεωγραφία καί Ιστορία. ήτανε 24 χρονών καί ένδιαφερόταν για τά παιδιά. Μιλούσε σάν έπαναστάτης.

Όταν ήρθε μάς κάλεσε σέ συνέλευση. Ό Νικόλας κριτίκαρε τόν Τρύφωνα πού τού έκλεψε τά λεφτά πού τού στείλανε οί γονείς του. Τόν έπιασε στό άποχωρητήριο νά τρώγει άσπρο ψωμί. Κι οί συμμαθητές είχανε κάτι νά πούν κι αύτοί έναντίον του. Ό Τρύφωνας τά παραδέχθηκε όλα. Σάν τιμωρία αποφασίστηκε νά μήν τού μιλάμε για μία βδομάδα.

Ό Έρυθρός Σταυρός κάθε δυό μήνες μάς έστελνε ένα δεματάκι μέ λίγες καραμέλλες καί μπισκότα. Ό,τι παραπανήσια ρούχα είχαμε, τά δίναμε στόν έρανο για τούς δεσμώτες άγωνιστές. Έρχότανε ένας αντιπρόσωπος από τό Βουκουρέστι καί τά έπαιρνε. Μία μέρα πού τόν συνάντησα τού είπα "συναγωνιστή, έδώ πεινούμε πολύ. Κάντε κάτι για μάς". Ένοχλήθηκε καί μου είπε "για ξαναπέστο αυτό".

Πεινάμε, τού είπα. "Δέν ντρέπεσε, μου άπάντησε. Οί άντάρτες κράτησαν στόν Γράμμο έβδομήντα μέρες ξυπόλητοι και νηστικοί. Σ' αυτά τά χρόνια πού είσαι τώρα, θά είχες όπλο άν συνεχιζόταν ό άγώνας". "Συναγωνιστή, τού είπα, έδώ είμαστε σέ λαϊκή δημοκρατία, όχι στό Γράμμο. Πρέπει νά τρώμε όσο πρέπει". Αύτός συνέχισε νά μου λέγει ότι είμαι στό νέο χαρακωμα, στρατιώτης τού Ζαχαριάδη και πρέπει νά ζώ σά στρατιώτης και όχι σά βασιληάς. Μού ειπε ακόμη ότι στην Έλλάδα τά παιδιά τρώνε τά μισά άπ' ότι τρώγαμε έμεις στη Ρουμανία.

Άφου είδα ότι δέν βγαίνει τίποτα άπό τή συζήτηση, τράβηξα στόν θάλαμό μου. Νά τί μυαλά είχανε αύτοί οί άνθρωποι τότε. Πείνα μέ πείνα έχει διαφορά. Άν πεινάς τή μιά μέρα και φάς τήν άλλη, έχει καλώς. Άλλά έδώ πεινούσαμε συνέχεια. Ή πείνα δέν σταματούσε καμμιά φορά. Τό καλύτερο φαγητό ήταν πατάτα, κρεμμύδι μέ λάδι. Αυτό μάς φούσκωνε. Τόν έλεύθερο καιρό πήγαινα μέ τούς φίλους μου στά κηπάματα τών νοικοκυραίων και ροκανίζαμε παγωμένα κοτσάνια άπό λάχανο πού είχανε μείνει στη γή. Κάθε Σάββατο και Κυριακή, πηγαίναμε μέ τή σχολή — στη γραμμή — 13 χιλιόμετρα πεζοπορία στα δάση και μαζεύαμε καρπό τής όξιάς για νά τό φτιάξουν λάδι. Έτσι βοηθούσαμε στην οικοδόμηση τής Ρουμανίας. Αυτό τό φτιάχνανε όλες οί σχολές στη Ρουμανία. Υπήρχε άμιλλα ανάμεσα στις σχολές πιά θά μαζέψει περισσότερο σπόρο. Άπ' αυτό τόν σπόρο τρώγαμε πολύ και μάς πονούσε τό στομάχι. Κάποτε πού μάζευα άποκόπηκα άπό τούς άλλους. Ξεχάστηκα και έμεινα μοναχός, ενώ οί άλλοι μπήκαν στη γραμμή και τράβηξαν για τή σχολή. Κυττώ δεξιά - άριστερά, φωνάζω τούς φίλους μου, τίποτα. Κατάλαβα ότι φύγανε και ξεκίνησα για τήν έπιστροφή. Άνάμεσα στό δάσος και στό Σατσέλι ήταν τό χωριό τών τσιγγάνων. Για καλό και για κακό πήρα μαζί μου ένα ξύλο δυό μέτρα. Όταν κόντευα, μέ είδαν οί τσιγγάνοι άπό τά καλύβια τους. Δυό άπ' αυτούς πιάσανε τό δρόμο και περίμεναν. Φτάνω στα δέκα πέντε μέτρα και μου λέει ό ένας "νά βγάλεις τό παλτό και τά παπού-

τσια, άλλοιως δέν σ' αφήνουμε". Οί άλλοι τσιγγάνοι βγήκανε στις αϋλές καί μάς κυττούσανε. "Κάντε, τούς είπα, δρόμο γιά νά περάσω, γιατί αϋτό τό ξύλο σ' όποιον πέσει θά τού σπάσει τό κεφάλι". Σήκωσα τό ξύλο καί πήρα φόρα, αλλά αϋτοί κάνανε πέρα. Προχώρησα καμμιά δεκαπενταριά μέτρα καί τότε γύρισα νά δώ πίσω. Καθότανε καί μέ κυττούσανε. Έφτασα στή σχολή. Οί συμμαθητές μου άπορούσανε πού δέν μέ σκοτώσανε οί γύφτοι.

Ξαπλωμένος στό κρεβάτι μου σκεπτόμουνα ότι πρέπει νά προσέχω πολύ γιατί ό κόσμος πού ζούμε, έχει τά καλά του, έχει καί τ' άχαμνά.

Τά Έλληνόπουλα καί τά Ρουμανόπουλα μαλώνανε κάθε τόσο, όταν συζητούσανε γιά τόν Θεό. Τά Ρουμανόπουλα πίστευαν φανατικά. Τά Έλληνόπουλα όχι. Ό δάσκαλος μάς μάζευε καί μάς έκανε παρατηρήσεις, νά αφήσουμε τά παιδιά ήσυχα καί μέ τόν καιρό θά καταλάβουν άν υπάρχει ή όχι Θεός.

Όταν έρχόταν τό αϋτοκίνητο τού Έρυθρού Σταυρού μέ τά δέματα, τρέχαμε σαν κοτόπουλα καί τό περικυκλώναμε. Μόλις άνοιγαμε τά δέματα, τρώγαμε άμέσως ότι τροφιμα είχε μέσα.

Γιά τά 33 χρόνια τού ΚΚΕ κηρύχθηκε άμιλλα ανάμεσα στα Έλληνόπουλα ποιό θά βγει πρώτο στή μόρφωση καί στήν πειθαρχία. Έγινε συγκέντρωση τών παιδιών, όπου μίλησε ό δάσκαλος Μπάκας γιά τό μεγάλο έργο καί τή δράση τού ΚΚΕ. Μάς διάβασε τά άποτελέσματα τής άμιλλας. Μέσα στους 5 καλύτερους μαθητές ήμουν καί γώ. Μίλησε γιά μάς, είπε ότι είμαστε τό παράδειγμα στήν τέχνη, τή μόρφωση καί τήν πειθαρχία. Μάς χειροκρότησαν όλοι οί συμμαθητές καί ό δάσκαλος μάς παρέδωσε από ένα βιβλίο. Σέ μένα έδωσε τό βιβλίο "Έξη μήνες μελλοθάνατοι". Ό Ρουμάνος δάσκαλος μέ είχε γιά παράδειγμα στήν τάξη.

Κάποια μέρα μαζευτήκαμε όλα τά Έλληνόπουλα σέ συνέλευση καί ό έπιθεωρητής από τήν ΕΒΟΠ μάς είπε: "έχουμε διαταγή από πάνω, όσοι είναι μέλη τής ΕΠΟΝ

θά περάσουν στην U.T.M. Όσοι είναι μέλη του ΚΚΕ θά περάσουν στο Έργατικό Κόμμα Ρουμανίας. Έδώ στη λαϊκή δημοκρατία πού ζούμε σαν πολιτικοί πρόσφυγες, δέν μπορούμε νά κάνουμε κράτος μέσα σέ άλλο κράτος. Γι' αυτό όλοι σάς θά γραφτείτε στην U.T.M."

Κάναμε όλοι μιά σειρά έξω από τό γραφείο τής ρουμάνικης νεολαίας, όπου τρία άνώτερα στελέχη του νομού μάς εξέταζαν. Ό καθένας περίμενε τή σειρά του. Όταν ήρθε ή δική μου σειρά, μπήκα μέσα καί μου είπαν νά καθήσω σέ μιά καρέκλα. Κάποιος άπ' αυτούς μέ ρώτησε: "Άμα σε ζητήσει ό σ. Ζαχαριάδης νά πάς στην Έλλάδα νά χτυπήσεις τόν φασισμό, τί θά κάνεις;". Του άπάντησα: "Άμα ή Έλλάδα κατακτηθεί από άλλα κράτη δέν είναι άνάγκη νά μου τό ζητήσει κανένας: θά πάω μόνος μου. Όταν κινδυνεύει ή Πατρίδα, δίνω καί τή ζωή μου". Δέν ικανοποιήθηκε, καί παρατήρησε μέ άυστηρότητα: "Δέν έννοώ αυτό, αλλά άν σε ζητήσει ό άρχηγός σ. Ζαχαριάδης για τήν σοσιαλιστική επανάσταση. Νά φτιάξετε τέτοια ζωή, όπως έχουμε έμεις έδώ στη Ρουμανία". "Όπωςδήποτε θά πάω", είπα. Μου σφίξανε τό χέρι καί μου είπανε ότι θά γίνω άξιο μέλος τής U.T.M.

Πηγαίνοντας στό δωμάτιο σκεφτόμουνα αυτά πού είχα άκούσει. Ό άγώνας δηλαδή γινόταν για νά φτιάξουμε ένα καθεστώς σαν τής Ρουμανίας; Μά, άν κάναμε τέτοια ζωή, όπως οί Ρουμάνοι, ό Έλληνικός λαός θά μάς κυνηγούσε ως τήν θάλασσα. Γιατί οί Έλληνες είμαστε υπερήφανοι καί κανένας δέν άνέχεται νά του βάζουν τά δυό πόδια σέ ένα παπούτσι καί νά φωνάζει νηστικός "Ζήτω ό Στάλιν".

Είχα γίνει μέλος τής U.T.M., τότε πού τό κεντρικό γραφείο τής U.T.M. Ρουμανίας είχε πάρει άπόφαση νά πετάξει άπό τίς γραμμές του όλα τά κουλάκικα στοιχεία. Ήταν παιδιά πλούσιων χωρικών. Κάθε τόσο — πού μάς καλούσανε στίς συνελεύσεις τής νεολαίας — ένας - ένας διαγραφότανε. Αυτές οί διαγραφές γινότανε μέ άυστηρό τρόπο. Βγάζανε μπροστά τό νεολαίο πού θά διαγραφότανε. Ό γραμματέας έλεγε ότι τά παιδιά τών κουλάκων δέν

έχουν θέση στις γραμμές μας, γιατί έμποδίζουν τήν ανάπτυξη τού σοσιαλισμού στή Ρουμανία. Πρέπει νά προσέχουμε, μάς έλεγε. Νάχουμε τά μάτια τέσσερα, δεκατέσσερα, έκατόν τέσσερα, γιατί όπως είπε ό Μεγάλος Στάλιν, όσο πηγαίνουμε πρός τόν σοσιαλισμό, ό άγώνας τών τάξεων όξύνεται. Τά κουλάκικα στοιχεία, κατέληγε, μπήκανε παντού στό κόμμα, στή νεολαία, στά συνδικάτα. Έμποδίζουν τό τραίνο τού σοσιαλισμού πού τραβάει μπροστά, και περιμένουν τή στιγμή πού θά μάς πάρουν τήν έξουσία.

Αυτά όλα, τά άκουγαν στενοχωρημένα τά παιδιά τών κουλάκων, κι άνυπομονούσαν νά δούνε τί θά γίνει. Ό γραμματέας άφού διάβαζε τή βιογραφία τού καθενός τού έλεγε αύστηρά "άπό σήμερα δέν είσαι μέλος τής U.T.M., νά μάς παραδώσεις τό βιβλιάριο τής όργάνωσης". Ό νεολαίος τό παράδινε και έφευγε έξω μέ σκυμμένο τό κεφάλι.

Συνελεύσεις μέ τέτοιο περιεχόμενο, γινότανε συχνά. Αυτά τά "κουλάκικα στοιχεία", δέν ήτανε τίποτε άλλο παρά συμμαθητές μας στό σχολείο, πού πεινούσανε όσο και μεις. Ήτανε νά τά λυπάσαι πραγματικά αυτά τά παιδιά. Γιατί όμως τέτοια μεταχείριση; Μήπως δέν ήτανε παιδιά τού ρουμάνικου λαού; Ή θεωρία τού Στάλιν ήτανε ότι όσο πηγαίνουμε στό σοσιαλισμό, τόσο ό άγώνας τών τάξεων όξύνεται. Άλλά αύτή ή θεωρία έφερνε μόνο ζημιά στήν ύπόθεση τού σοσιαλισμού. Οι δογματιστές βλέπανε παντού έχθρούς. Άκόμα και στόν ύπνο τους.

Ή Όργάνωση τού Βουκουρεστίου έβγαζε τότε τήν έφημερίδα "Νέα Ζωή", όργανο τών Πολιτικών Προσφύγων Ρουμανίας. Οι συνάκτες τής έφημερίδας, χωρίς κοκκινάδι ντροπής, τραβούσανε μιά χοντρή γραμμή και άπό άριστερά, γράφανε: "Παράδεισος", πού σημαίνει τήν εύημερία τού ρουμάνικου λαού και τών λαϊκών δημοκρατιών, και δεξιά: "Κόλαση", για τήν άσχημη ζωή πού ζούνε τά καπιταλιστικά κράτη και προπαντός ό Έλληνικός λαός.

Έφόσον δέν μπορούσανε νά δώσουνε ψωμί νά χορτάσουν τόν κόσμο, τόν χορταίνανε μέ προπαγάνδα. Έμεις

ζαλιζόμασταν από την πείνα και αυτοί μας έλεγαν ότι ζούμε στον παράδεισο. Φαίνεται πως οι λέξεις είχανε χάσει το νόημά τους. Δεν είναι περίεργο άλλωστε, ότι πολλά από τα γεγονότα που θυμάμαι πολύ καλά, είναι αυτά που έχουν σχέση με φαγητό. Όπως τότε που η αδελφή μου η Σταυρούλα – νοσηλευόταν με πνευμονικό τραύμα στο Πρέντιαλ και γυρνούσε τέσσερα χρόνια από νοσοκομείο σε νοσοκομείο – ήρθε να με δει στη σχολή. Με πήγε σε ένα εστιατόριο· συνέχεια έτρωγα και δεν χόρταινα.

Η σχολή μας έδινε από 10 λέϊ το μήνα για αλληλογραφία με τους δικούς μας. Στη συνέλευση πήραμε απόφαση να μαζέψουμε αυτά τα λεφτά για να αγοράσουμε ένα ράδιο και να το στείλουμε δώρο για τα 71 χρόνια του σύντροφου Στάλιν.

Είχα ψηλώσει και από την πείνα έγινα πετσι και κόκκαλο. Στο σχολείο και στο εργαστήριο μου έρχότανε συχνά ζαλάδες, όπου δεν έβλεπα μπροστά μου. Όσο έμπαινε ο χειμώνας, τόσο και χειρότερα. Πολλές φορές έτρεχα με τους φίλους μου στο μαγειρείο για να παρακαλέσουμε τον μάγειρα να μας αφήσει να κάνουμε διάφορες δουλειές – να κόψουμε ξύλα, να καθαρίσουμε πατάτες ή να πλένουμε τα πιατικά – για να μας δώσει να φάμε λίγο παραπάνω από τους άλλους. Αλλά όσες φορές πήγα, ποτέ δεν τα κατάφερα, αφού οι μεγαλύτεροί μου με έσπρωχναν πέρα.

Στην ώρα της ρουμάνικης γλώσσας μου ήρθε μια ζαλάδα και έπεσα στο πάτωμα σα σανίδα. Δυό συμμαθητές μου με πήγανε στο κρεβάτι. Ο δάσκαλος, ύστερα από τρεις μέρες, μου έδωσε ένα χαρτί να με εξετάσει ο γιατρός στην πόλη Στάλιν. Ο γιατρός μόλις με είδε μου είπε ότι είμαι σε άσχημη κατάσταση κι ότι χρειάζομαι τροφή για να δυναμώσω. Μάλιστα μιλώντας με τη νοσοκόμα της είπε "είναι σωστό λείψανο. Μαζεύουν τα παιδιά στις σχολές και τα αφήνουν νηστικά". Με ρώτησε που έχω τους γονείς μου. Του είπα ότι είμαι Έλληνόπουλο και τους έχω στην Τσεχοσλοβακία. Έδώ είμαστε κάτω από την προστασία

του Έρυθρού Σταυρού. Ξαναγύρισε προς τη νοσοκόμα και της λέγει: "Τά μαζεψαν από την Ελλάδα, για να πεινάνε στην χώρα μας". Έβριζε συνέχεια. "Τά δικά μας παιδιά έχουνε τούς γονείς τους, έλεγε. Αύτά δέν έχουν κανένα". Μού έδωσε ένα χαρτί για να τό δώσω στον διευθυντή του σχολείου, μέ την έλπίδα ότι θα ενδιαφερόταν για μένα ο Έρυθρός Σταυρός. Έδωσα τό χαρτί στον διευθυντή, τον Μπούκορ Γιώργκη, ένα κοντό και φαλακρό πού μύριζε από μακρυνά άρωμα. Παίρνοντας τό χαρτί τηλεφώνησε στο Βουκουρέστι, στον Έρυθρό Σταυρό, όπου του είπανε, ότι τώρα μέ τις Χριστουγεννιάτικες διακοπές να μέ στείλουν πίσω στον Παιδικό Σταθμό του Τούλκες και να μείνω εκεί, να μή ξαναγυρίσω.

Όταν βρήκα τον διευθυντή, μού είπε γελαστός: "έσύ θα πάς στο Τούλκες και γώ στην Τερκόβιστα, σαν διευθυντής της της Έπαγγελματικής μεταλλουργικής σχολής. Μας χόρτασε έμάς ψωμί στο Σατσέλι τώρα πήγαινε να χορτάσει εκείνους στη Τερκόβιστα.

Χάρηκα πολύ πού θα έφευγα πίσω στο Τούλκες και θα χόρταινα ψωμί. Οί συμμαθητές κι οί φίλοι μου ζηλέψανε πού θα έφευγα για πάντα από την κόλαση του Σατσέλι, ενώ αυτοί θα έμεναν.

Στις 21 του Δεκέμβρη του 1951 μαζευτήκαμε όλοι στην αίθουσα για να γιορτάσουμε τα γενέθλια του Στάλιν. Όταν άκούγαμε τό όνομά του, όλα τά παιδιά σηκωνώμασταν και χειροκροτούσαμε. Ό όμιλητής προσπαθούσε σε κάθε φράση να λέγει και μία φορά τό όνομά του. Και κάθε φορά βέβαια έμεις σηκωνώμασταν για χειροκρότημα.

Μιά μέρα έπιασα τον έπιθεωρητή της ΕΒΟΠ και τον ρώτησα πότε θα μάς ένώσουν μέ τούς γονείς μας. Αυτός ρώτησε πώς μέ λένε, και έβγαλε ένα στυλό για να γράψει τό όνομά μου να τό δώσει στους καταλόγους του Έρυθρού Σταυρού. Έγραψε πάνω στο πακέττο μέ τά τσιγάρα του — δέν πειράζει, μού είπε, όταν μέ είδε έκπληκτο, θα το θυμηθώ — και όταν έφευγε, πέταξε τό πακέττο στο

φράχτη. Τώρα, περίμενε έσύ μικρό Έλληνόπουλο, να ένωθεις μέ τούς γονείς σου. Δέν ένδιαφερόταν καθόλου ή Όργάνωση τού Βουκουρεστίου για τά Έλληνόπουλα πού μάθαιναν τέχνες στίς σχολές, ούτε για τήν καλύτερευση τής ζωής μας, ούτε για να μάς ένώσουν μέ τούς γονείς μας. Δέν ξέρανε τίποτα άλλο να λένε, παρά να "γίνετε καλά παιδιά τού Ζαχαριάδη". Κι όταν τούς λέγαμε ότι πεινάμε, μάς έλεγαν ότι οί άντάρτες κράτησαν νηστικοί 70 μέρες στό Γράμμο.

ΠΙΣΩ ΣΤΟ ΤΟΥΛΚΕΣ

Στίς διακοπές τών Χριστουγέννων μάς χώρισαν σέ δυό ομάδες. Μιά πού θα πήγαινε στήν πόλη Στάλιν και ή άλλη στό Τούλκες.

Χωρίστηκα από τούς φίλους μου, πού μου έλεγαν "να μάς θυμάσαι όταν τρώς". Περίμενα πολύ για τό τραίνο στή πόλη Στάλιν. Τά τραίνα ήταν γεμάτα έπιβάτες. Είχαν ακόμα και στή σκεπή τους άνεβασμένους. Ήτανε Χριστούγεννα, Νέο Έτος, όλοι βιαζότανε να πάνε στα σπίτια τους. Θαύμασα, πώς κρατιότανε αυτός ό κόσμος στή σκεπή και δέν πάγωνε από τό κρύο. Βέβαια οί πιο πολλοί άνεβαινανε για να μή πληρώσουνε εισιτήριο.

Περιμέναμε ως τό βράδυ χωρίς αποτέλεσμα. Άνεβήκαμε όλοι σέ ένα φορτηγό τραίνο. Οί πόρτες τού βαγονιού δέ κλείνανε, και μέσα είχε τσιμέντο. Τρέμαμε από τό κρύο. Κατά τά μεσάνυχτα σταματήσαμε κάπου, ήρθανε δυό σιδηροδρομικοί στό βαγόνι κι άρχισαν να μάς βρίζουν. Είστε κλέφτες, μάς λέγανε, θέλατε να κλέψετε τό τσιμέντο: κι άλλες τέτοιες σαχλαμάρες. Ένας τούς είπε ότι είμαστε Έλληνόπουλα και πάμε διακοπές. Δέν βρήκαμε έπιβατικό τραίνο γι αυτό πάμε μέ τό φορτηγό. "Δέν πα να είστε και Άμερικανοί", μάς είπαν. Άνέβηκαν στό βαγόνι και μάς πέταξαν σαν τά σκουπίδια κάτω. Άφού περιμέναμε κάμποση ώρα, άνεβήκαμε σέ ένα έπιβατικό και ζεσταθήκαμε. Κατά τις 5 τό πρωϊ φθάσαμε στό Γκεοργκέν. Στο σταθμό μάς πε-

ρίμεναν τὰ αὐτοκίνητα καί ξεκινήσαμε γιά τὸ Τούλκες.

Τὰ ἀγόρια ἀπὸ ὅλες τίς σχολές κοιμόντουσαν στὸ κτήριο 30. Τὰ κορίτσια μένανε στὸ 31. Τὰ κρεβάτια τους ἦταν τριώροφα, ἐφταναν στὸ ταβάνι. Ἐκανε πολὺ κρύο, ἡ φωτιά πού ἀνάβανε οἱ καθαρίστριες δὲν βοηθοῦσε καθόλου. Ἦρθανε τ' ἀδέρφια μου καί μέ εἶδανε. Τούς εἶπα ὅτι τώρα θὰ μείνω κι ἐγὼ μαζί σας στὸ Τούλκες. Πήγαμε στήν τραπεζαρία κι ὁ παιδαγωγὸς ὁ Χρήστος μού ἔδωσε δύο μερίδες. Κι ἄλλη νὰ μού ἔδινε, κι αὐτήν θὰ τὴν ἐτρῶγα. Ὁ Χρήστος καταγόταν ἀπὸ τὰ Χάσια, παληὸς ἀντάρτης τοῦ ΕΛΑΣ. Ἦταν καλὸς σὰν παιδαγωγὸς. Στὶς χοροεσπερίδες αὐτὸς ἐπαιζε τὸ ἀκκορντεόν.

Βγήκα ἐξω ἀπὸ τὴν τραπεζαρία καί κοιτοῦσα τὸ σταθμό. Ἦταν ἀκριβῶς ἐτσι ὅπως τὸν βρήκα ὅταν ἦρθα ἀπὸ τὴ Μπλάζ. Θυμάμαι, μιά φορά στὸ σταθμὸ τοῦ Γκεοργκέν πήγα σ' ἓνα μαγαζὶ νὰ ἀγοράσω κάτι μπισκοτάκια γιά τὸ δρόμο. Ἡ γυναίκα πού εἶχε τὸ μαγαζὶ μού φώναξε στὰ οὐγγαρέζικα "Νέμτοντό ρουμούννο", πού θὰ πεῖ "δὲν ξέρω ρουμανικά". Τῆς εἶπα ὅτι εἶμαι Ἕλληνας πού ζεῖ στή Ρουμανία, καί ξέρω μόνο ρουμάνικα. Τότε μού ἔδωσε τὰ μπισκότα καί μού εἶπε στὰ ρουμάνικα ὅτι ἂν ἤμουνα Ρουμάνος δὲν θὰ μού ἔδινε, γιατί δίνει μόνο σ' ὅσους τῆς μιλοῦν οὐγγαρέζικα. Τῆς ἀπάντησα ὅτι σκέπτεται σωβινιστικὰ καί μού ἐξήγησε ὅτι στήν περιοχή ζοῦν πολλοὶ Οὐγγροὶ, γι αὐτὸ ἀπαιτοῦν νὰ τοὺς μιλοῦν οὐγγρικά.

Λένε πῶς ὁ Γκεόργκιου Ντέζ ὅταν πήρε πολλές διαμαρτυρίες ἀπὸ τοὺς Ρουμάνους τῆς περιοχῆς ὅτι οἱ Οὐγγροὶ δὲν τοὺς πωλοῦν τίποτα ἂν δὲν τοὺς μιλήσουν στὰ οὐγγαρέζικα. Ἐτσι, ντύθηκε σὰν χωρικός, πήγε σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ μαγαζιά καί ὅταν δὲν τοῦ πούλησαν ἐπειδὴ μίλησε ρουμάνικα, τότε ὁ Ντέζ ἔδειξε τὰ χαρτιά του καί εἶπε: "ἀπὸ αὐριο φεύγεις ἀπὸ τὴ δουλειά σου, γιατί ζεῖς στή Ρουμανία καί πρέπει νὰ ξέρεις τὰ ρουμάνικα γιά νὰ συνεννοεῖσαι μέ τὸν κόσμο". Πάντως σ' αὐτὴ τὴν περιοχή οἱ Οὐγγροὶ ἦσαν πολὺ σωβινιστὲς καί μισοῦσαν τοὺς Ρουμάνους.

Στὸ σταθμὸ τοῦ Τούλκες, πού ἦταν σκεπασμένος μέ

χιόνια σαν άσπρο σεντόνι, έκαναν βόλτες ο Γιάννης και ο Ύποστράτηγος, με τα μεγάλα τους παλτά και τα μακρυά παντελόνια τους που σκέπαζαν τα παπούτσια τους. Όταν με είδαν, με φώναξαν κι ο Γιάννης μου είπε ότι θα έμενα κοντά τους, δεν θα ξανάφευγα, γιατί είχαν έντολή από τον Έρυθρό Σταυρό.

Τις διακοπές τις περνούσαμε από το σπίτι στην τραπεζαρία, κι από την τραπεζαρία στο σπίτι, γιατί είχε πολλά χιόνια και έκανε πολύ κρύο. Κάνανε και δυο χοροεσπερίδες. Τελειώνοντας τις διακοπές πήγανε όλοι στις ασχολίες τους. Όταν τό πρωινό, τα παιδιά με είδαν με τη στολή της Σχολής απόρησαν. Νομίζανε ότι αποκοιμήθηκα και δεν έφευγα με τους άλλους.

Στην πέμπτη τάξη είχα δάσκαλο το Γιώργη από το Πωγώνι της Ήπειρου, που είχε έρθει από την Τσεχοσλοβακία στη γυναίκα και τα παιδιά του. Γυρνούσε με τα τσέχικα ρούχα κι όλοι τον θαύμαζαν που ήταν έτσι ωραία ντυμένος. Σε κάθε συζήτηση θυμόταν την Τσεχοσλοβακία και ήταν πολύ μετανιωμένος που είχε φύγει. Έγώ ήμουν ένας από τους καλύτερους μαθητές. Μετά από μια βδομάδα με φώναξε στο δωμάτιό του και μου είπε: "άκουσε παιδί μου. Τζάμπα κάθεσαι στη πέμπτη, θα συνεννοηθώ να πάς στην έκτη". Την άλλη μέρα πήγα σαν μαθητής της έκτης. Ο καθηγητής των μαθηματικών Ματιέ έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για μένα, ασχολιόταν μαζί μου, με προετοιμαζε συστηματικά. Κάθε τόσο έκανα ασκήσεις από την αριθμητική της πέμπτης τάξης. Μετά από έναμιση μήνα έδωσα εξετάσεις και πέτυχα με άριστα. Επίσης, έδωσα εξετάσεις και στα ρουμάνικα και πέτυχα και κεί. Έτσι έγινα μαθητής της έκτης τάξης.

Ο Ρουμάνος δάσκαλος όταν έβλεπε ότι δεν ήξερε κανείς το μάθημα, έλεγε "ντροπή, ντροπή. Πάρτε παράδειγμα απ' αυτόν — κι έδειχνε έμένα — που μόλις ήρθε από τη πέμπτη και τό ξέρει καλύτερα από σας".

Στον Παιδικό Σταθμό μάς έρχότανε συνέχεια καινούργιοι δάσκαλοι, καλύτεροι απ' αυτούς που διώχνανε. 'Απ'

τή Γαλλία ήρθε ο Κώστας με τη σύζυγό του Ειρήνη και ή δεσποινίς Τσιρκίτσι. Αύτη ήταν πιο μορφωμένη απ' τους άλλους, γιατί έρχότανε απ' τό πολιτισμένο Παρίσι και ήταν τελειόφοιτη γυμνασίου, ενώ οι άλλοι ήτανε από τά χωριά τού Γράμμου και τού Βίτσι, πού τό Δημοτικό δέν τό είχαν τελειωμένο. Θαυμάζανε αύτοί όταν βλέπανε τόν Κώστα με τη γυναίκα του άγκαζέ. Έπίσης άπορούσανε με τη δεσποινίδα Τσιρκίτσι, πού δέν τής έφευγε ποτέ τό χαμόγελο από τό πρόσωπο. "Αύτη δέν έχει καθόλου στενοχώριες. Όλο χαρές έχει", είπε μιά παιδαγωγός.

Μιά μέρα με βρήκε ο δάσκαλος ο Κώστας και μου είπε ότι ο άδερφός μου ο Νίκος δυσκολεύεται στά γράμματα και ότι πρέπει νά τόν βοηθήσουμε. "Καλά θά κάνεις νά τόν πάρεις και νά ρθειτε στό σπίτι μου". Τήν άλλη μέρα μαζί με τό Νίκο πήγαμε στό σπίτι του. Είχε δυό χαριτωμένα άγοράκια. ΈΗ γυναίκα του μάς φίλεψε γλυκό κι ο δάσκαλος άρχισε νά τού μιλάει σαν πατέρας. Τού είπε ότι πρέπει νά άκούει ό,τι τού λένε οι δάσκαλοι, νά μήν κάνει παρέα με τά άτακτα παιδιά, γιά νά γίνει καλό παιδί και νά τόν αγαπάνε όλοι. ΈΗ γυναίκα Ειρήνη πήγε κοντά στό Νίκο και τού χαϊδεψε τό κεφάλι: "φαίνεται ότι θά γίνει καλό παιδί". Ο Νίκος όλο αύτό τό διάστημα είχε κρεμασμένο τό κεφάλι ντροπιασμένος. Είπε στόν δάσκαλο: "συναγωνιστή δάσκαλε, θέλω νά με συγχωρέσετε. Από δώ και πέρα θά γίνω καλός μαθητής". Ο δάσκαλος χάρηκε και από τότε άκουγα καλά λόγια γιά τό Νίκο.

ΈΗ εκτέλεση τού Νίκου Μπελογιάννη και τών συντρόφων του στις 30 Μαρτίου 1952, ήταν ένα λυπηρό νέο πού έπεσε σαν κεραυνός στό Σταθμό και μάς συντάραξε — μικρούς και μεγάλους. Στο κτήριο 10 έγινε μεγάλη συγκέντρωση. Τραγουδήθηκε πρώτα τό έμβατήριο "Πέσατ' άδερφια σέ μάχη σκληρή" και μετά ένας - ένας, δάσκαλοι - παιδαγωγοί - μάνες - παιδιά, έπαιρναν τό λόγο και μιλούσαν με όργή για τό έγκλημα πού διαπράχτηκε εκείνο τό πρωί στην Άθήνα. Οι προοδευτικοί άνθρωποι όλου τού

κόσμου συγκλονίστηκαν.

Δάσκαλο στην Έλληνική γλώσσα και την Ιστορία είχα τον Υποστράτηγο, που τελικά απέκτησε πείρα και παράδιδε καλά το μάθημα. Άλλα παρ' όλο που ήμουν από τους καλύτερους μαθητές, μ' έβαζε πάντοτε μικρούς βαθμούς (5 - 6). Μέσα του αυτός ο άνθρωπος δεν ήθελε να μάθω γράμματα.

Οι περισσότεροι μαθητές της έκτης τάξης ήτανε από την Καστοριά, 2 - 3 από τα Γρεβενά και μόνο εγώ ήμουν από την Ήπειρο. Πρέπει να πώ ότι κανένας συμμαθητής μου, από όσους ξεκίνησα μαζί στην πρώτη τάξη της Σκόδρας δεν τέλειωσε το έφτατάξιο στο Τούλκες και Σινάγια. Κανένα Ήπειρωτόπουλο, που ήταν και τα πιο πολλά στην πρώτη Ταξιαρχία της Σκόδρας, δεν τέλειωσε το έφτατάξιο στο Τούλκες. Άλλα στάλθηκαν στο βουνό να πολεμήσουν, άλλα έργατες στην Φλωρίκα και τα περισσότερα στάλθηκαν σε διάφορες επαγγελματικές σχολές από τη δεύτερη, τρίτη και τέταρτη δημοτικού.

Ο Υποστράτηγος ένα σκοπό έβαλε στη ζωή του. Να μείνουν τα Έλληνόπουλα αγράμματα — και βέβαια ή ευθύνη δεν είναι μόνο δικιά του, γιατί είχε και προϊστάμενους που τον έλεγχαν και του έδιναν έντολές. Το έφτατάξιο το τέλειωσαν μόνο τα παιδιά από το σοϊ του Υποστράτηγου, μερικά από το νομό Καστοριάς, που γνώριζε τους γονείς τους, μετρημένα στα δάχτυλα από τα Γρεβενά και μόνο εγώ από την Ήπειρο.

Μερικά από τα παιδιά που στείλανε στις επαγγελματικές σχολές, φοίτησαν με πολλές δυσκολίες τις μέσες σχολές και μετά στο Πανεπιστήμιο, αλλά ήσαν πολύ λίγα. Γι αυτό και ο Υποστράτηγος, που δήλωσε Σλαβομακεδόνας μέχρι την Μπλάζ και τώρα γράφτηκε Έλληνας χωρίς νάχει και Έλληνική συνείδηση, με έβλεπε με άπορία που εγώ έφτασα μέχρι την έκτη τάξη. Γνώρισα πολλούς διαβουλευμένους ανθρώπους στη ζωή μου, αλλά τέτοιο σατανά όχι.

Ἡ σχολικὴ χρονιά τέλειωσε καί ἐγὼ προβιβάστηκα στὴν ἑβδόμη τάξη. Ὁ Ὑποστράτηγος ἔγραψε τὰ παιδιά ποῦ θεώρησε ὅτι πρέπει νὰ πάνε σὲ ἐπαγγελματικές σχολές. Μέσα στὸν κατάλογο ἔβαλε καί τὸ δικό μου ὄνομα. Ὅταν τὸ εἶδε ὁ Γιάννης τοῦ εἶπε "σβήσε τὸν Γιώργη, γιατί ὁ Βογιάς θέλει νὰ τελειώσει τὸ Δημοτικό". Καί ἔτσι γλύτωσα. Τὰ ἄλλα παιδιά ὅμως κλαίγανε γιατί τὰ ἔστειλε μὲ τὸ ζόρι ὁ Ὑποστράτηγος χωρὶς νὰ τὰ ρωτήσῃ πὰ τέχνη ἐπιθυμοῦν. "Ἄμα σὰς στέλνω ἐγὼ, ἔλεγε, σὰς στέλνει ὁ Ζαχαριάδης". Καί τὰ παιδιά στὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ σώπαιναν. Ἐτσι ἡ τύχη τῶν παιδιῶν κρινόταν ἀπὸ τὸν Ὑποστράτηγο.

Τὸ Μᾶη τοῦ 1952, 500 ἀετόπουλα περάσανε στὴν Πιονέρικη Ὄργάνωση. Ὁ γενικὸς ἰνστρούχτορας τῶν πιονέρηδων ἔδεσε τὴν κόκκινη γραββάτα στὸ λαιμὸ κάθε ἀετόπουλου καί ἓνα σῆμα τοῦ πιονέρου στὸ σακκάκι. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή κάθε παιδί γινόταν Πιονέρος.

Χωριστήκανε σὲ πολλὰ τμήματα. Στὸ τέταρτο τμήμα μὲ ἔβαλε ἡ Ὄργάνωση τῆς U.T.M. ἰνστρούχτορα. Μὲ τὰ παιδιά αὐτὰ ἔκανα ἐκδρομὲς ὅλο τὸ καλοκαίρι. Παίζαμε διάφορα παιχνίδια. Μιά φορά τὸ μῆνα κάναμε συνέλευση. Κάθε πρωΐ οἱ πιονέρηδες, πρὶν ἀπὸ τὸ φαγητό, μαζί μὲ τὰ ἄλλα παιδιά ποῦ δὲν ἦταν στὴν ὀργάνωση, ἀνεβάζανε τὴν κόκκινη σημαία. Πρὶν ἀπὸ τὸ ἀνέβασμα ὁ γενικὸς ἰνστρούχτορας ἔλεγε: "Ὅλοι ἐμπρὸς γιὰ τὸν Λένιν καί τὸν Στάλιν". Μὲ μιά φωνὴ οἱ πιονέρηδες φώναζαν "Ὅλοι ἐμπρὸς". Ἐνας πιονέρος ἀνεβάζε σιγὰ - σιγὰ τὴ σημαία. Οἱ ἄλλοι στεκότανε προσοχῇ, χαιρετῶντας καί τραγουδῶντας τὸν ὕμνο τῶν πιονέρηδων στὰ ρουμάνικα. Πολλές φορές τραγουδοῦσαμε στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸ τραγούδι τῶν σοβιετικῶν πιονέρηδων:

Γιὰ μιά εὐτυχία παλέψαν οἱ πατέρες
νὰ φέρουν σὲ μάς τὴν χαρὰ
ἐμπρὸς πιονέρε, ἐσύ εἶσαι ἡ ἐλπίδα
ἐσύ εἶσαι ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ λαοῦ.

Μορφώσου και ζήσε
για σένα φροντίζει ή σκέψη τρανού οδηγού.
Ό Λένιν κι ό Στάλιν για μάς δημιουργήσαν
πατρίδα μεγάλη, τρανή
θά γίνουμε αύριο και μείς κομσομόλοι
μ' αγάπη θα μάς βλέπουν οί λαοί.

Τό βράδυ ξανά, πρίν τό φαγητό, κατέβαζαν τή σημαία.
Τά ίδια — τραγούδι και σύνθημα. Έπικρατούσε ή ιδέα ότι
ότι τό κόμμα, ή νεολαία και οί πιονέρηδες, όλοι τραβάμε
λίγο πρός τόν κομμουνισμό. Γι αυτό και οί έφημερίδες
είχαν τό ίδιο όνομα "σπίθα" τού κόμματος, "σπίθα τής
νεολαίας", "σπίθα τού πιονέρου".

Μπροστά στό κτήριο 10 ήταν οί προσωπογραφίες ό-
λων τών μελών τού πολιτικού γραφείου τής Κ.Ε. τού Έρ-
γατικού Κόμματος τής Ρουμανίας. Μέσα στην τραπεζαρία
ήταν οί προσωπογραφίες τών μελών τού Π.Γ. τής Κ.Ε.
τού Κ.Κ. τής Σοβ. Ένωσης. Στη δεξιά μεριά μιά μεγάλη
προσωπογραφία τού Ι.Β. Στάλιν, όλόσωμη. Αύτήν τήν είχε
κάθε τάξη. Στα μέσα τού 1952 τά άντάρτικα τραγούδια
πού τραγουδούσαμε σταμάτησαν, έκτός από ένα. Τό τρα-
γούδι τού Ζαχαριάδη, πού άκουγόταν πρωϊ - μεσημέρι -
βράδυ:

Ζαχαριάδης είναι ό άρχηγός
στό πρώτο κόμμα μας έμπρός
μπουρζουαζία πρέπει να χαθεί
για να ζει ό φτωχός λαός ζωή.
Τά νιάτα πρέπει να δουλέψουνε
Τόν φασισμό να καταστρέψουνε
να φέρουν τόν κομμουνισμό
στόν σκλαβωμένο μας λαό.

Στις έλληνικές γιορτές, έκτός από τίς 25 Μαρτίου και
28 Όκτωβρίου, τραγουδιότανε ό ύμνος τού Ζαχαριάδη.
Σηκωνόμασταν όλοι και τραγουδούσαμε "τό μπουντρούμι
δέν τόν λυγά / και ή σκέψη του τρέχει γοργά".

Κάθε φορά που στις γιορτές ακούγαμε το όνομα του Ζαχαριάδη σηκωνόμασταν και χειροκροτούσαμε. Τόσο πολλές φορές. Από το πρωί μέχρι το βράδυ τα ίδια και τα ίδια ακούγαμε. Ότι ο Ζαχαριάδης είναι ο πρώτος Έλληνας που έφερε στην Ελλάδα τον Μαρξισμό. Αν είχαμε τον Ζαχαριάδη στον πρώτο ένοπλο αγώνα, θα νικούσε ή επανάσταση στην Ελλάδα. Στον δεύτερο ένοπλο αγώνα, είχε το κόμμα καλή πολιτική, γιατί είχε τον Ζαχαριάδη αρχηγό. Όλα τα ξέρει ο Νίκος μας. Πάντα φτερουγίζει το μυαλό του. Ο Στάλιν αγαπάει τον Ζαχαριάδη περισσότερο από όλους τους αρχηγούς των κομμουνιστικών κομμάτων. Μερικοί δάσκαλοι διηγόντουσαν στα παιδιά φανταστικές ιστορίες για τον Ζαχαριάδη. Παραδείγματος χάρη, ένας μάς έλεγε ότι στο βουνό ήτανε σύνδεσμος του αρχηγείου και κατάλαβε ότι ο Μάρκος δεν ήτανε εντάξει γι' αυτό χαιρετούσε μόνο τον Ζαχαριάδη. Άλλος έλεγε ότι ο Ζαχαριάδης επισκεπτόταν και το τελευταίο χαράκωμα, ενώ ο Μάρκος ποτέ δεν το έκανε.

Μ' όλες αυτές τις ψεύτικες ιστορίες καλλιεργούσαν τη λατρεία στο πρόσωπο του Ζαχαριάδη. Στην ιστορία της πέμπτης και της έκτης, μαθαίναμε μερικές στραβές θέσεις, που ήθελε να προβάλει ο Ζαχαριάδης. Π.χ. ότι ο Μακρυγιάννης κι ο Κολοκοτρώνης ήσαν οι κουκουέδες του '21. Δεν μάς εξηγούσαν ότι αυτοί οι ήρωες του 1821 πάλευαν για την Πατρίδα και την Θρησκεία, ενώ οι κουκουέδες παλεύουν για να εγκαθιδρύσουν τη δικτατορία του προλεταριάτου. Το ένα δεν έχει καμιά σχέση με το άλλο.

Άλλο: Μαθαίναμε ότι έμεις οι σημερινοί Έλληνες δεν καταγόμαστε από τους Αρχαίους Έλληνες, αλλά είμαστε μίγματα λαών που πέρασαν από την Ελλάδα. Για τον πόλεμο του 1940 μαθαίναμε μόνο το γράμμα που έστειλε ο Ζαχαριάδης από τις φυλακές της Κέρκυρας στο λαό, σαν να έκανε αυτός το ήρωικό έπος!

Ο παιδαγωγός Βαδάσης έδωσε ένα μπάτσο σ' ένα παιδί που ήταν απρόσεκτο. Ο Υποστράτηγος μόλις το έμαθε

τό κατέκρινε καί έδιωξε από τό Σταθμό τόν δάσκαλο, πού τήν άλλη μέρα έφυγε για τό Μποντοστάνι.

Κι ό δάσκαλος Θανάσης έδωσε δυό μπάτσες μιá μέρα τόν Κώστα. Ό Κώστας παραπονέθηκε στόν πατέρα. μέ γράμμα πού έστειλε στήν Τσεχοσλοβακία. Ό πατέρας στενοχωρημένος έστειλε γραπτή διαμαρτυρία στήν Όργάνωση τού Βουκουρεστίου, όπου ανάμεσα στά άλλα έγγραφε: "Τόν Θανάση έγώ τόν κατέβασα από τόν γαϊδαρο καί τόν έστειλα νά σπουδάσει δάσκαλος στό Σταθμό τής Σκόδρας". Όταν έφτασε ή διαμαρτυρία στό Τούλκες, ό Υποστράτηγος έτριβε τά χέρια του από χαρά. "Ήρθε σέ μένα καί μου είπε: "γιατί αφήσες τόν αδελφό σου νά γράψει στόν πατέρα σας καί δέν ήρθατε σέ μένα νά τό πείτε; Θα τόν έδιωχνα άμέσως αυτόν τόν τσομπάνο".

Τότε κατάλαβα, πώς πέρασε από τήν λογοκρισία τό γράμμα τού Κώστα, καί γιατί ό Υποστράτηγος φάνηκε τόσο "καλός" όταν έδιωξε τόν Βαδάση. Γι αυτό τού είπα: "Αν ό Θανάσης έδωσε δυό μπάτσες στόν Κώστα, έσύ έμένα μ' έσπασες στό ξύλο". "Δέν ήτανε ξύλο αυτό πού σου έδωσα στή Σκόδρα, μου άπάντησε, άλλα χάδι. Ξύλο ήταν αυτό πού έφαγε ό Κώστας από τόν Θανάση".; "Μά έγώ πήγα στό νοσοκομείο, τότε", τού είπα. "Στό νοσοκομείο πήγες γιατί κρύωσες" ύποστήριξε ό Υποστράτηγος. Φαινόταν καθαρά ότι ήθελε νά διώξει τούς δασκάλους πού δέν συμπαθούσε. Τού ζήτησα όμως νά αφήσει ήσυχο τόν Θανάση. Καί πράγματι ό Θανάσης έμεινε στόν Σταθμό.

Στά μέσα τού καλοκαιριού τού 1952 άρχισαν άνακαταγραφές τών μελών τού κόμματος στή λέσχη τού κτηρίου 4. Στίς άνακαταγραφές τών συντρόφων έπαιρναν μέρος καί οι έξωκομματικοί καί έμείς τά μεγαλύτερα παιδιά. Ήρθε από τό Βουκουρέστι τριμελής έπιτροπή για νά παρακολουθήσει τίς άνακαταγραφές. Προτού άρχίσουν σηκωνόμασταν πάλι για νά πούμε τόν ύμνο τού Ζαχαριάδη.

Ή ανακαταγραφή κρατούσε από τίς 7 τό βράδυ ως τίς 1.30 ή καί 3 τό πρωί. Ό σύντροφος πού περνούσε από

τήν ανακαταγραφή, έκτός από τήν ζωή και τή δράση του πού θα έλεγε, έπρεπε στό τέλος νά αναγνωρίσει και τά λάθη του. Όταν τέλειωνε, ο πρόεδρος έδινε τόν λόγο στό κοινό, πού τού έβαζε διάφορες έρωτήσεις, και λέγανε τή γνώμη τους για τόν ανακαταγραφόμενο. Μετά περνούσανε στις πολιτικές έρωτήσεις νά δούνε άν ήτανε ανεβασμένο τό μορφωτικό και ιδεολογικό του επίπεδο. Αυτές οι διαδικασίες ήτανε ένα σχολείο για τά μέλη τού κόμματος.

Όλοι αυτοί πού πέρασαν από τήν ανακαταγραφή, λέγανε ότι χωρίς τό κόμμα δέν μπορούνε νά ζήσουνε, κι ότι έχουν μιά βαλίτσα πού θα τήν πάρουν νά πάνε εκεί πού θα τούς πεί τό κόμμα. Ο τίτλος τού κόμματος ήτανε γι' αυτούς κάτι ιερό.

Γιά μερικούς όμως ήτανε σά νά περνούσανε από δικαστήριο. Έτρεμαν από τόν φόβο τους μή τυχόν πούνε κάτι παραπάνω και τούς διαγράψουν. Κλαίγανε σά μωρά παιδιά όταν τούς διαγράφανε.

Ένας δάσκαλος στήν αυτοκριτική του είπε πώς αγάπησε πολύ τά κορίτσια! Κάποιος τού ζήτησε νά τό διευκρινήσει καλύτερα αυτό. "Νά, είπε ο δάσκαλος, άρραβωνιάστηκα δυό φορές". "Και δέν ντρέπεσαι πού τό λές; Προτείνω νά διαγραφεί. Πού άκούστηκε, μέλος τού κόμματος νά άρραβωνιαστεί δυό φορές", συνέχισε από κάτω νά ξαναλέγει αυτός πού είχε άπορίες.

Αυτό τό περιστατικό δίδαξε κάποιον άλλο πού είπε: "Έγώ παντρεύτηκα δυό φορές. Τήν πρώτη τήν χώρισα γιατί ήτανε φασίστρια και φοβούμουνα μήπως προδώσει μυστικά τού κόμματος". Μ' αυτή τή δικαιολογία τή γλύτωσε. Θυμάμαι και κάποιον πού άρχισε τήν αυτοκριτική του λέγοντας: "Έκανα μιά μέρα στόν ΕΔΕΣ". Τότε τόν περιλάβε τό κοινό πού άρχισε νά φωνάζει "δέν ντρέπεσαι; δέν σου πάει ο τίτλος τού μέλους τού κόμματος", και πολλά άλλα. "Μά στό χωριό μου, δικαιολογήθηκε αυτός, πέρασε πρώτα τό ΕΔΕΣ και γράφτηκα. Μετά πού πέρασε ο ΕΛΑΣ, γράφτηκα στόν ΕΛΑΣ". "Έπρεπε νά περιμένεις τόν ΕΛΑΣ, τού έλεγαν, κι όχι τό ΕΔΕΣ. Έτσι κάνουν οι

πραγματικοί κομμουνιστές". "Έγώ τότε δεν ήμουνα μέλος του κόμματος, ξαναείπε. Στο κόμμα γράφτηκα το 1944". Αυτό όμως δεν τον έσωσε, και του διέγραψαν όλη την προηγούμενη κομματική ζωή, και τον έγραψαν μέλος από εκείνη τη στιγμή που ανακαταγράφηκε.

Οι πολιτικές έρωτήσεις που έβαζε το κοινό ήτανε δύσκολες. Μερικοί έκαναν δύσκολες έρωτήσεις για να φέρνουνε τούς συντρόφους σέ δύσκολη θέση. Ρωτούσανε π.χ. ποιός ήτανε ο Κάουτσκι, τί είναι ο ιμπεριαλισμός, γιατί νίκησε ο Μπελογιάννης στο δικαστήριο, πότε έγινε η κομμούνια του Παρισιού, γιατί ο αγώνας των τάξεων όξύνεται όσο πάμε στον σοσιαλισμό. Και ακόμα, ποιός έφερε τον Μαρξισμό - Λενινισμό στην Ελλάδα, γιατί νικηθήκαμε στην πρώτη επανάσταση κι άλλα πολλά.

Η Έπιτροπή ήταν πολύ σκληρή σέ όσους δεν πήρανε μέρος στον Δ.Σ.Ε. Μιά ήλικιωμένη γυναίκα, που ήταν η μόνη γυναίκα αντάρτισα του ΕΛΑΣ και του Δ.Σ., από πολιτική δεν γνώριζε καθόλου. Της δείχνανε την εικόνα του Μάρξ και έλεγε ότι είναι ο Στάλιν. Τον Στάλιν τον μπερδευε με τον Λένιν. Το κοινό πρότεινε να την διαγράψουν αφού δεν ήξερε τίποτε. Ένας από την Έπιτροπή σηκώθηκε και την γλύτωσε, λέγοντας πως είναι η μόνη γυναίκα που πολέμησε και στις δυό φάσεις του αγώνα και την τιμάει ο τίτλος του μέλους του κόμματος.

Οι απείθαρχοι μαθητές χαρακτηριζόντανε από τούς παιδαγωγούς και δασκάλους με τα χειρότερα επίθετα. Π.χ. προδότες, κουλάκοι, Τιτάκια, τσαρλατάνοι. Αυτό ήταν το παιδαγωγικό λεξιλόγιο των δασκάλων. Έπειδή ήταν πολλά παιδιά και δεν μπορούσανε να βάλουνε τάξη θεώρησαν καλό να επαναφέρουν το ξύλο. Η Διεύθυνση έδωσε έντολή στους παληούς αντάρτες και τωρινούς δασκάλους, να δέρνουν τούς απείθαρχους, γιατί αυτοί οι άνθρωποι που γλύτωσαν τα παιδιά από τον φασισμό, τα αγαπούσαν περισσότερο από τούς άλλους! Επίσης, είχανε βοηθούς για το ξύλο και μια ομάδα από μεγάλα παιδιά.

Ο Σωτήρης, που έπειδή άργησε να πάει στο φαγητό

έτρωγε ξύλο όλη τή νύχτα, τό πρωϊ από τόν φόβο του έφυγε στό δάσος, όπου τόν έφαχνε όλος ό Σταθμός και τόν βρήκανε ύστερα από 10 μέρες. Τόν πήρανε στό γραφείο και έφαγε τόσο ξύλο πού δέν μπορούσε νά περπατήσει.

Στό γραφείο τών πιονέρηδων γινόντανε όργια, μέ όλη τή σημασία τής λέξεως. Ένα μέλος τής U.T.M., δάσκαλος μέ ξύλινο πόδι, έδερνε αλύπητα μέ τήν πατερίτσα του όλους όσους του κουβαλούσαν εκεί πέρα. Τόν Κώστα, τόν Τάκη, τόν Σταύρο και τό Νικόλα, έβγαλε τό ξύλινο πόδι του και τούς χτύπησε μ' αυτό. Έστερα από 4 χρόνια ό Κώστας τόν συνάντησε και όρμησε επάνω για νά τόν χτυπήσει. Είδα κι έπαθα νά τόν γλυτώσω από τά χέρια του.

Ό παιδαγωγός του 8ου κτηρίου, επειδή τά παιδιά δέν είχαν καλό βηματισμό στή γραμμή, τά τιμώρησε νά μή πάρουν πρωϊνό, τά έβαλε νά τρέξουν 5 φορές γύρω - γύρω από τό Σταθμό και μετά τά έκλεισε στήν αίθουσα. Μέ ένα ρόπαλο χτυπούσε όποιον έβρισκε μπροστά του. Γέμιζε τό πάτωμα μέ αίματα.

Αυτοί πού χτυπούσαν ήταν λίγοι. Για νά δικαιολογηθούν έλεγαν ότι ανακάλυψαν πολλές ομάδες παιδιών, πού ήταν πράκτορες τής Κυβέρνησης τών Άθηνών, και είχαν σκοπό νά βλάψουν τόν Σταθμό!

Ανακάλυψαν δήθεν τήν παράνομη ομάδα "Μπότσαρη", τήν ομάδα "Καραϊσκάκη", και τήν "Φιλική Έταιρία". Αυτά όλα ήταν κατασκευάσματα τής φαντασίας τους, μέ σκοπό νά δικαιολογήσουν τήν ανικανότητά τους νά διαπαιδαγωγήσουν σωστά τά παιδιά. Βλέπανε τρία - τέσσερα παιδιά μαζί πού παίζανε και κάνανε παρέα, κι αν ένα από τά παιδιά δέν τό συμπαθούσαν, αποκαλούσαν τήν παρέα "ομάδα παράνομη". Ποιό πολύ τήν πλήρωσε ό συμμαθητής μου Γιάννης, πού τόν θεωρούσαν ιδρυτή τής ομάδας "Μπότσαρη". Όποτε είχανε όρεξη νά τόν χτυπήσουν τόν βγάζανε μπροστά, τόν παίρνανε στό γραφείο τών πιονέρηδων και τόν δέρνανε, χωρίς νά σκεφτούνε καθόλου πώς ήτανε δυνατό ένα παιδί 11 χρονών νά κάνει παράνομη ομάδα. Αυτά

πού πέρασε ο Γιάννης, ούτε λέγονται, ούτε γράφονται. Οι δάσκαλοι που κάνανε αυτά, ήταν κατάλληλοι για δραγάτηδες κι όχι για παιδαγωγοί.

Οι περισσότεροι δάσκαλοι αυτά τα κατακρίνανε. Άλλά τούς άπαντούσαν ότι σίγουρα ή Κυβέρνηση τής Άθήνας έχει κάποιον πράκτορα στο Σταθμό, πού ο σκοπός του είναι νά χαλάσει τά παιδιά!

Στίς διακοπές (Χριστούγεννα, Πάσχα και Καλοκαίρι) πολλά παιδιά τών τεχνικών σχολών έρχότανε στο Σταθμό μας. Κάθε Σαββατόβραδο γινότανε χοροεσπερίδα στη σάλα τού κτηρίου 10, όπου χορεύαμε δημοτικούς και εύρωπαϊκούς χορούς. Σ' αυτή τή σάλα βλέπαμε μιά φορά τó μήνα κινηματογραφικές ταινίες, πρό πάντων σοβιετικές, όπου δείχνανε πιο πολύ τόν μεγάλο Πατριωτικό Πόλεμο πού έκανε ο σοβιετικός λαός ενάντια στόν χιτλερικό στρατό, πού όπου πατούσε έφερνε πείνα και δυστυχία στούς λαούς.

Κάθε τόσο έρχότανε από τήν Φλωρίκα τó θεατρικό συγκρότημα τού Γ. Βεάκη και έδινε παραστάσεις, μέ ελληνικά και σοβιετικά έργα. Περιμέναμε μέ άνυπομονησία νά έρθει, γιατί παιζανε πολύ ώραία. Αύτός ο θίασος έπαιξε μεγάλο ρόλο στη διαπαιδάγώγησή μας, άφού μέ τά έργα του μάς κράτησε δεμένους μέ τήν Έλλάδα και τούς άγώνες τού Έλληνικού λαού.

Στίς άρχές τού 1952 έστειλε ή Όργάνωση Βουκουρεστίου σαν Γραμματέα τού Κόμματος τόν Κώστα, έναν φλογερό επαναστάτη, μέ μεγάλη δράση στο Λαϊκό Στρατό. Ό άνθρωπος αύτός ήτανε πολύ ένεργητικός, δέν άγαπούσε τήν άδικία.

Τά βράδυα, όταν όλοι έπεφταν νά κοιμηθούν, έβλεπε παράξενες κινήσεις από τρεις - τέσσερις υπεύθυνους τού Σταθμού. Ένώ τή μέρα μιλούσαν εναντίον τής άδικίας και τής κλεψιάς, τά βράδυα κατάκλεβαν τά τρόφιμα — πρό πάντων τó κρέας πού ήταν για τά παιδιά. Είχανε συνηθίσει νά κλέβουνε από τή Σκόδρα, τó Μπλάζ και συνεχίσα-

νε και στο Τούλκες. Ο Δημήτρης που εργαζότανε στην αποθήκη, μούσκεμα στον ιδρώτα κουβαλούσε για αυτούς τα καλά τρόφιμα.

Ο Γραμματέας του Κόμματος πήρε αυστηρά μέτρα. Ήθελε να τους χωρίσει, αλλά ο Ρουμάνος Διευθυντής πήρε την θέση τους. "Μόλις ήρθες, του είπε, και δεν αφήνεις ήσυχο τον κόσμο να δουλέψει".

Στο τέλος τους χώρισε σε διάφορα κτήρια. Τον Υποστράτηγο από το κτήριο 31 τον πήγε στο κτήριο 9. Αυτοί ήτανε οι άνθρωποι του Γραφείου του Σταθμού. Το πρωί μεγάλοι Κουκούδες, το βράδυ μεγάλοι κλέφτες.

Πήρα γράμμα από τον πατέρα που έγραφε ότι χάσαμε την γιαγιά μας. Λυπήθηκα, γιατί την αγαπούσα πολύ. Ήταν αγράμματη, αλλά πιο έξυπνη απ' όλους. Μου μάθαινε δημοτικά τραγούδια, μου έλεγε παραμύθια. Θα την θυμάμαι πάντα.

Στις 1 του Σεπτέμβρη του 1952 άρχισε η νέα σχολική χρονιά. Ο Διευθυντής του σχολείου Ποστέλνικ Ίων, από νωρίς ενδιαφέρθηκε να φέρει νέους δασκάλους και καθηγητές για την 1η Γυμνασίου ή την έβδομη τάξη όπως την λένε οι Ρουμάνοι και που δημιουργήθηκε για πρώτη φορά στον Σταθμό του Τούλκες.

Στην αρχή οι δάσκαλοι κάθε τόσο αλλάζανε. Ένας έρχότανε, άλλος έφευγε. Η έβδομη τάξη χωρίστηκε σε δύο τμήματα, το Α και Β. Εγώ πήγαινα στο Β'. Αν και ο καθηγητής Ζαχαρίας ήταν ο χειρότερος του Σχολείου μας, τον καλύτερο βαθμό στην Ρουμανική ιστορία τον είχα εγώ. Όταν έμπαινε στην τάξη άνοιγε την πόρτα με δύναμη και την έκλεινε νευρικά. Με φωνές και ειρωνείες εξέταζε τους μαθητές. Μια μέρα που άνοιξε με δύναμη την πόρτα χτύπησε την δασκάλα Έλενη. Την στρίμωξε ανάμεσα στην πόρτα και τον τοίχο και της μαύρισε το πόδι. Αυτή κλαίγοντας παραπονέθηκε στη Διεύθυνση που τον προειδοποίησε ότι αν το επαναλάβει θα τον στείλει θυρωρό στην πόρτα. Ή-

ταν ο μόνος καθηγητής που είχε το σχολείο μας και η περιφέρεια Τσαχλάου και γι' αυτό έκανε αυτές τις παράλογες πράξεις που τον υποβάθμιζαν.

Στή σάλα του Σταθμού έγινε μεγάλη συγκέντρωση του προσωπικού και των μεγάλων παιδιών. Όλοι ήτανε στενοχωρημένοι που μάθανε ότι αρρώστησε ο Μεγάλος Στάλιν. Οι όμιλητές δεν έκρυβαν την θλίψη τους, και παρακαλούσαν τον Θεό να κόβει χρόνια απ' αυτούς και να τὰ δίνει στον Στάλιν. Στις 5 του Μάρτη του 1953 πέθανε ο Ίωσήφ Στάλιν. Ο Σταθμός μας πενθούσε μια βδομάδα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι και παιδαγωγοί κλαίγανε. Κάθησα δυό ώρες φρουρός στην προσωπογραφία του.

Στο δεύτερο τρίμηνο μιά συμμαθήτριά με κατηγόρησε στον δάσκαλο της Ρωσικής γλώσσας ότι κατέκρινα την βαθμολογία. Ο δάσκαλος τότε, με βαθμολόγησε με μονάδα, χωρίς να ελέγξει αν η κατηγορία ήταν αληθινή, και χωρίς να με έξετάσει. Από τότε το πήρα πεισματικά και αντιπάθησα και τη ρωσική γλώσσα και τον δάσκαλο, και δεν ξανάπιασα το βιβλίο της ρωσικής γλώσσας.

Μέχρι τότε στην έκτη τάξη η βαθμολογία ήταν από το 1 ως το 10. Μετά χρησιμοποιούσαν τη σοβιετική βαθμολογία, από το 1 ως το 5. Περνούσες τη τάξη με βαθμό 5, 4 ή 3. Τον Ίούνη τέλειωσε η χρονιά και γώ έμεινα μεταξεταστέος στα ρωσικά. Έδωσα έξετάσεις τον Αύγουστο και προβιβάστηκα στην όγδοη τάξη.

ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΩΝ

Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς τοῦ Βουκουρεστίου ἔστειλε στοὺς τελειόφοιτους τῆς ἑβδομῆς τάξης τὰ χαρτιά, γιὰ νὰ πάει ὁ καθένας μας στὶς διάφορες σχολές τῆς Ρουμανίας. Χωριστήκαμε σὲ δυὸ ὁμάδες, ἢ μιὰ θὰ πήγαινε στὸ Λύκειο τοῦ Μπακάο καὶ ἡ ἄλλη στὴ Μέση Σχολὴ ἀνθρακωρύχων στὸ Κουμπουλούγκ Μουσκέλ. Ἐμένα μὲ ἔστειλαν στὸ Λύκειο τοῦ Μπακάο, ἀλλὰ ὁ Ὑποστράτηγος — ποὺ ἠθελε πάντα τὸ κακὸ μου — ἔστειλε στὴν θέση μου τὸν συμμαθητὴ μου Θωμᾶ, ποὺ εἶχε συγγενὴ στὸ γραφεῖο τοῦ Τούλκες. Θέλησε νὰ μὲ πείσει ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ τὸν βεβαίωσα πὼς ἤξερα ὅτι ἦταν δική του βρωμοδουλειά.

Προτοῦ φύγουμε μᾶς ἔκαναν τραπέζι ὅλους μαζί. Ἦτανε ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Ποστέλνικ καὶ ὁ Ὑποστράτηγος ἀντίκρυ μου. Ὁ Διευθυντὴς εἶπε ὅτι ὅπου καὶ νὰ πάει ὁ καθένας μας νὰ εἴμαστε καλὰ παιδιὰ καὶ νὰ μὴ ντροπιᾶσουμε τὸν παιδικὸ Σταθμὸ τοῦ Τούλκες. Ὁ Ὑποστράτηγος μού εἶπε ὅτι πιστεύει πὼς θὰ θυμᾶμαι πάντα ποὺ ἔτρωγα μαζί του στὸ ἴδιο τραπέζι. Μοῦ ἔκανε μεγάλη τιμὴ!

Ἀνεβήκαμε στὰ αὐτοκίνητα γιὰ νὰ πάμε στὴ Σχολὴ τῶν ἀνθρακωρύχων. Οἱ δάσκαλοι κι οἱ παιδαγωγοὶ μᾶς ἀποχαιρετοῦσαν. Τὸν Ὑποστράτηγο κανένα παιδί δὲν ἠθελε νὰ τοῦ δώσει τὸ χέρι.

Φεύγοντας γιὰ πάντα ἀπὸ τὸν παιδικὸ Σταθμὸ τοῦ Τούλκες, πρέπει νὰ τονίσω ὅτι ἡ ζωὴ στοὺς Παιδικούς Σταθμούς τῆς Ρουμανίας ἦταν γενικὰ καλὴ. Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς τῆς χώρας βοηθοῦσε ὅσο μπορούσε γιὰ τὴ σίτιση, τὸν ρουχισμό, τὴν ὑγεία καὶ τὴ μόρφωσή μας. Τὰ Ἑλληνόπουλα εἶχανε καλύτερη φροντίδα ἀπὸ τὰ Ρουμανόπουλα. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ρουμάνων δασκάλων πρὸς ἐμᾶς ἦταν πολὺ καλὴ. Ἄλλωστε οἱ Ρουμάνοι σὰν λαὸς εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι. Γνώρισα πολλοὺς, ἀπὸ πολλὰς ἐθνότητες, ἀλλὰ μόνο στοὺς Ρουμάνους γνώρισα τὴν ἀληθινὴ φιλία καὶ ζε-

στασιά.

Ύστερα από τὸ γράμμα πού ἔστειλε ὁ Ζαχαριάδης στὸ παιδικὸ Σταθμὸ Παπαρήγα Ούγγαρίας καὶ Τάτρα, στοὺς μαθητευόμενους τῆς Τσεχοσλοβακίας, τὸ ΚΚΕ ἔδειξε ἓνα ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παιδιά τῶν παιδικῶν Σταθμῶν. Ἐνδιαφέρθηκε νὰ ἔχουμε ἑλληνικὰ ἀναγνωστικά, γραμματικὴ, Ἱστορία καὶ γεωγραφία. Ἐπίσης ἐκδόθηκαν πολλὰ ἑλληνικὰ ἐξωσχολικὰ βιβλία γιὰ νὰ πλουτίσουμε τίς γνώσεις μας. Τὸ ΚΚΕ ἔβαλε σάν πρῶτο καθήκον νὰ διαπαιδαγωγηθοῦμε ἔτσι ὥστε νὰ θυμούμαστε καὶ νὰ ἀγαπούμε τὴν Πατρίδα. Παρ' ὅλα τὰ ἀρνητικὰ σημεῖα στὴν παιδεία πού ὑπῆρχαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ, αὐτὸς ὁ στόχος πέτυχε σὲ μεγάλο βαθμό.

Κατεβήκαμε ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα στὸ Γκεοργκέν. Ἀπὸ δῶ πήραμε τὸ τραῖνο γιὰ τὴν πόλη Μπρασῶφ. Ἀλλάξαμε τραῖνο στὸ Βουκουρέστι καὶ ξεκινήσαμε γιὰ τὸ Κουμπουλούγκ. Πέρασαμε ἀπὸ τὴν Φλωρίκα, ὅπου ζούσανε οἱ Ἕλληνες φυγάδες. Ὄταν φτάσαμε στὸν προορισμὸ μας, πήγαμε μὲ τὰ πόδια στὴν Σχολὴ ἀνθρακωρύχων. Ὁ Διευθυντῆς Στόϊκα Ἰών μᾶς ἔδειξε τοὺς θαλάμους καὶ τὴν τραπεζαρία. Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες δώσαμε ἐξετάσεις γιὰ νὰ μᾶς πάρουνε στὴν Σχολή. Στὴν θέση τῆ δικῆ μου φωνάξανε τὸν Θωμά. Ὄταν τοὺς εἶπα ὅτι ἐμένα στείλανε στὴν θέση του, ὁ Διευθυντῆς παρατήρησε ὅτι ἐγὶνε κάποιον μπέρδεμα. Στὸ τέλος μὲ γράψανε. Μιὰ Ἑλληνίδα ἦρθε καὶ πήρε τὸ παιδί της, γιὰτὶ τὸ ἔστειλαν στὴ Σχολὴ μὲ τὸ ζόρι. Ἡ Ὄργάνωση δὲν σκεφτόταν ἀν ἔχεις κλίση γιὰ ἐκεῖ πού σὲ στέλνανε, οὔτε τὸν πόθο τῶν παιδιῶν νὰ πάνε κάπου ἄλλου. Ἐστελνε τὰ παιδιά ὅπου ἠθελε. Γιὰ νὰ μᾶς πάρουν στὴ Σχολὴ δώσαμε ἐξετάσεις στὰ Μαθηματικὰ καὶ στὰ Ρουμανικὰ.

Ἡ ἀδερφή μου ἡ Σταυρούλα ἦρθε καὶ μὲ ἐπισκέφθηκε στὴ Σχολὴ καὶ μὲ πήρε γιὰ λίγες μέρες στὴν Φλωρίκα. Κάθε οἰκογένεια εἶχε ἀπὸ ἓνα δωμάτιο καὶ σὲ μερικὰ ζούσανε μαζί 5 - 6 άτομα. Ἐδῶ ξαναεἶδα τὸν Θανάση Μπακιρτζή, τὸν Διευθυντῆ τοῦ παιδικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Μπλάζ

καί πολλούς φίλους, μικρούς καί μεγάλους. Ὁ κόσμος ζούσε πολύ δύσκολα. Στήν Φλωρίκα βρισκότανε ἐκεῖνο τόν καιρό πολλές γριούλες ἀπό τὰ χωριά τῆς Κόνιτσας. Ἀπορούσα, γιατί ὁ Ζαχαριάδης κουβάλησε στή Ρουμανία αὐτές τίς γριούλες, πού εἶχαν 60 καί 70 χρόνια στήν πλάτη τους, Ἄν τίς φέρανε γιά ἀνθρωπιστικούς λόγους, θά ἔπρεπε νά τίς δώσουν μιὰ σύνταξη γιά νά ζήσουν ἀνθρώπινα. Ἀλλά τίς ἔδιναν σύνταξη πείνας (120 λέϊ τό μήνα). Πάντως αὐτές οἱ γριούλες τό μόνο πού σκεφτόταν ἦταν πώς νά ἐπαναπατρισθούν. Στίς ἀρχές τοῦ '50, κάπου 50 γριούλες καί γέροι, ξεκίνησαν ἀπό τήν Φλωρίκα (τοῦ Νομοῦ Πιτέστη) νά πάνε μέ τὰ πόδια στήν Ἑλλάδα. Ρώτησαν κατα πού πέφτει καί ξεκίνησαν. Ἀλλά ὅταν ἔφτασαν μέχρι τόν Δούναβη, τοὺς ἐπίασε ἡ ρουμανική ἀστυνομία καί τοὺς γύρισε πίσω στήν Φλωρίκα. Ἡ κομματική Ὀργάνωση ἐβγαλε μπροστά τοὺς ἀντρες καί τοὺς ἔκανε σκουπίδια. Τοὺς ἀποκάλεσε προδότες. Πιάσανε καί μερικά γράμματα πού γράφανε ὅτι ζοῦνε ἀσχημα στή Λ.Δ. τῆς Ρουμανίας, πράγμα πού γιά τήν κομματική ὀργάνωση ἦταν προσβολή γιά τό λαϊκό καθεστώς. Ὁ κόσμος, μέ χαμηλό τό πνευματικό ἐπίπεδο, ἄρχισε νά τοὺς φτύνει, νά τοὺς κλωτσάει καί νά τοὺς βρίζει. Μετά τοὺς παραδώσανε στά ὄργανα τοῦ Κράτους.

Οἱ γριούλες αὐτές, πού τὰ παιδιά τους ὅλο αὐτό τόν καιρό ἦτανε στήν Ἑλλάδα, δέν εἶχανε κανένα λόγο νά βρισκονται στή Ρουμανία, μακριά ἀπό τοὺς δικούς τους. Ἡ Ὀργάνωση κάθε τόσο τίς φοβέριζε, ὅτι ἂν φύγουν γιά τήν Ἑλλάδα θά τίς σφάξουν οἱ φασίστες. "Μά πώς δέν ντρέπονται μ' αὐτά πού λένε, μού ἔλεγε ἡ γιαγιά Βασίλαινα ἀπό τήν Πυρσόγιαννη. "Σά νά λένε ὅτι θά πάμε στά χωριά μας καί θά μάς σφάξουν τὰ παιδιά μας. Τί ἄλλο θά ἀκούσουμε ἀπ' αὐτούς".

Στήν Φλωρίκα ὑπῆρχαν καί δυό παπάδες, πού στήν ἀρχή δούλευαν στά κητώματα. Μέ ἀπορία ἐβλεπαν οἱ Ρουμάνοι τοὺς παπάδες νά σκάβουν μέ τό τσαπί. Οἱ παπάδες διαμαρτυρήθηκαν στήν Ὀργάνωση. "Εἶναι ντροπή πού

δουλεύουμε στα κηπώματα, αντί να λειτουργούμε στην εκκλησία. Γελάνε οι ντόπιοι μαζί μας". Και άρχισαν να λειτουργούν στην Όρθόδοξη εκκλησία τής Φλωρίκας.

Ή Φλωρίκα είχε πολλά και μεγάλα άμπέλια, καθώς και ένα μεγάλο κήπο. Οί Έλληνες φυγάδες δουλεύανε στα κηπώματα, άγροφύλακες στα άμπέλια, άλλοι στα ζώα, και οί πιό νέοι στα έργοστάσια τού νομού Πιτέστι. Τά παιδιά τους μάθαιναν γράμματα στόν παιδικό Σταθμό. Ό κόσμος αυτός ζούσε πρώτα όμαδικά στις ξύλινες παράγκες, ώσπου χτιστήκανε κτήρια και έδωσαν σέ κάθε οικογένεια από ένα δωμάτιο.

Ή Όργάνωση τού Βουκουρεστίου, έβλεπε ότι ή συγκέντρωση πολλών φυγάδων στην Φλωρίκα δημιουργεί προβλήματα. Σύμφωνα μέ τήν άποψη τού Ζαχαριάδη και τής παρέας του, τό καζάνι τών διαμαρτυριών έβραζε κάθε μέρα και περισσότερο, γι αυτό και διάταξε τόν Έρυθρό Σταυρό νά διασκορπίσει τούς φυγάδες. Πράγμα πού έγινε τό 1954, και σκορπίσθηκαν οί Έλληνες φυγάδες σ' όλες τις πόλεις τής Ρουμανίας.

Πρίν από τήν έγκαθίδρυση τού λαϊκού καθεστώτος στη Ρουμανία, όλα αυτά τά κτήματα και τ' άμπέλια τής Φλωρίκας τά είχε ένας τσιφλικάς, ό Μπρατιάνος. Είχε μιá κόρη μικρή πού τή λέγανε Φλωρίκα. Μιά μέρα ό φύλακας τήν είδε νά κάνει έρωτα μέ τό σκυλάκι και τό είπε στόν πατέρα της. Αύτός απείλησε ότι αν είναι αλήθεια θά σκοτώσει τήν κόρη του, αν όμως είναι ψέμματα θά σκότωνς τόν φύλακα. Όταν ό φύλακας ξανάδε τήν μικρή μέ τόν σκύλο, φώναξε άμέσως τόν πατέρα της, κι αυτός χωρίς δισταγμό έβγαλε τό πιστόλι του και φύτεψε μιá σφαίρα στην καρδιά της. Από τότε τό μέρος εκείνο πήρε τό όνομα τής Φλωρίκας. Αύτά όλα, είναι διηγήσεις τών κατοίκων τής περιοχής.

Έφτασε γρήγορα ό Σεπτέμβρης κι έπρεπε νά γυρίσω στό Κουμπουλούγκ. Πρίν φύγω παρέλαβα από τήν Όργάνωση δυό μεγάλα χάρτινα κουτιά μέ έξωσχολικά βιβλία, γιά νά διαβάζουμε και νά μή ξεχάσουμε τήν Έλληνική

γλώσσα.

Τὸ Κουμπουλόγκ εἶναι μιά ὀμορφή ὄρεινὴ πόλη, χιλιοτραγουδισμένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους της. Τὰ βράδια γεμίζει κόσμος, ποὺ κάνει βόλτες γύρω ἀπὸ τὸ Κέντρο. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ εἶναι πολὺ φιλόξενοι. Ὑπήρχαν πολλὰ σχολεῖα, ὅπου σπουδάζουν οἱ νέοι.

Ἡ Σχολὴ μας εἶχε πάνω ἀπὸ 1000 μαθητές. Δῶσανε στὸν καθένα μας ἀπὸ μιά στολή τοῦ ἀνθρακωρύχου ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν φοράμε παντοῦ. Ἀλλοίμονο ἂν μας ἔπιανε κανένας καθηγητὴς στὴν πόλη, χωρὶς νὰ φοράμε τὴ στολή. Στὴ Σχολὴ φοιτοῦσαν ἀγόρια καὶ κορίτσια, ποὺ μέναμε σὲ τρία κτήρια. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν ἡ τραπεζαρία, ὅπου τρώγαμε μὲ βάρδιες, γιατί διέθετε τρία μικρὰ δωμάτια, κάτω στὸ ὑπόγειο. Τὸ φαγητὸ μας ἦταν καλύτερο ἀπὸ τὸ Σατσέλι, ἀλλὰ δὲν χορταίναμε. Τὸ γάλα, τὸ κρέας, τὰ αὐγά, τὸ βούτυρο, δὲν τὰ βλέπαμε.

Γιὰ νὰ πάμε στὸ σχολεῖο μπαίναμε ὅλοι στὴ γραμμὴ καὶ μὲ τὸ τραγούδι μας διασκεδάζαμε τὴν πόλη. Οἱ κάτοικοι ἐβγαιναν στὰ παράθυρα καὶ παρακολουθοῦσαν. Ἀκούγανε μὲ εὐχαρίστηση τὸ τραγούδι μας ποὺ ἀντηχοῦσε σ' ὅλη τὴν πόλη.

Οἱ μαθητές τοῦ πρώτου χρόνου κοιμότανε σὲ δωμάτια μὲ τριώροφα κρεβάτια. Κάπου 200 παιδιά σὲ ἓνα θάλαμο. Ὅταν ἐμπαινες μέσα κρατοῦσες τὴ μύτη ἀπὸ τὴ μπόχα.

Στὴ Σχολὴ ἐκτός ἀπὸ μᾶς τὰ Ἑλληνόπουλα σπούδαζαν καὶ Κορεατόπουλα. Ὁ Διευθυντὴς, ἓνας ἀδύνατος 45 χρονῶν, παλιὸς ἀνθρακωρύχος, εἶχε τελειώσει τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. Σὰν παληὸ μέλος τοῦ κόμματος τὸν κάνανε Διευθυντὴ. Μαθητές καὶ καθηγητές καθόταν μπροστὰ του σούζα. Ἦταν πολὺ νευρικός. Γιὰ νὰ βγάλει μιά κουβέντα ἔπρεπε νὰ πάρει πρώτα μιά βαθειὰ ἀναπνοή. Ἐπινε καὶ πολὺ. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὅταν τὸν ἐβρίσκες στὰ νερά του, ἦταν πολὺ καλός.

Πρὶν ἀρχίσει ἡ σχολικὴ χρονιά ἐγίνε μεγάλη συγκέντρωση τῆς Σχολῆς. Ὁ Διευθυντὴς Στόϊκα ἀφοῦ εἶπε πολλὰ, ἀνάφερε καὶ γιὰ μᾶς. "Αὐτὴ τὴν χρονιά, εἶπε, ἐκτός

ἀπό τὰ Κορεατόπουλα γράφτηκαν στή Σχολή καί Ἑλληνόπουλα, πού οἱ γονεῖς τους πολεμοῦν σήμερα στόν Γράμμο κάτω ἀπό τίς διαταγές τοῦ Στρατηγού Μάρκου, γιά μιᾶ Ἑλλάδα ἐλεύθερη καί ἀνεξάρτητη. Ἔτσι, μέ λίγα λόγια, ἡ Σχολή εἶναι διεθνιστική”.

Ὅταν οἱ μαθητές ἀκουσαν γιά τόν Μάρκο, σηκώθηκαν καί χειροκρότησαν. Πού νά ἤξερε ὁ Μάρκος, ἀπομονωμένος τότε στή Σοβιετική Ἑνωση, ὅτι ὑπῆρχαν ἀκόμη ἄνθρωποι, τό ἔτος 1953, νά πιστεύουν ἀκόμη ὅτι πολεμάει καί νά τόν χειροκροτοῦν! Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Ρουμάνοι εἶχαν μεσάνυχτα γιά τήν λήξη τοῦ ἐμφύλιου στήν Ἑλλάδα. Δέν γράψανε οἱ ἐφημερίδες γιά τή νίκη τοῦ Στρατοῦ τῆς Ἀθήνας, καί τὰ ραδιόφωνα ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν πολύ λίγα. Ζήτημα εἶναι ἂν τό ξέρανε καί τὰ ἀνώτερα στελέχη. Στή Σχολή ἐρχόταν ἀπό τό Ὑπουργεῖο ἕνας Ἐπιθεωρητής. Ἐκεῖ πού περνοῦσα ἀπό μπροστά του, τοῦ λέει ὁ Διευθυντής “αὐτό τό παιδί εἶναι τοῦ Μάρκου”. Ὁ Ἐπιθεωρητής ἦρθε κοντά καί μέ ρώτησε: “Δέ μου λές, στήν Ἑλλάδα ἔχετε Λαϊκή Δημοκρατία;”. Ἐγώ τον κυτταξα παραξένα, γιατί σκέφτηκα μήπως ἠθελε νά μέ δοκιμάσει. “Ὁχι τοῦ ἀπάντησα, ἡ Ἑλλάδα εἶναι καπιταλιστική χώρα”. Καί κατάλαβα ὅτι πραγματικά ὁ ἄνθρωπος δέν ἤξερε τὰ γεγονότα.

Ἀπό τότε πού ἤμουν στό Σταθμό τοῦ Τούλκες καί στό Σατσέλι, κρατοῦσα ἡμερολόγιο, πού τό συνέχισα στό Κουμπουλούγκ, περισσότερο ἀπό ἕνα χρόνο. Ὅπως ἦταν ἀνοιχτή ἡ ντουλάπα μου, τό βρήκε κάποιος συμμαθητής μου, τό διάβασε καί πήγεστην Διευθύντρια τῆς Τάξης μου νά τῆς πεί ὅτι ἐγγραφα στό ἡμερολόγιο κατηγορίες γιά τήν καθηγήτρια τῶν Μαθηματικῶν. Εἶχα κάνει λάθος καί ἀντί νά γράψω “ἴμπρικ”, ἐγγραφα “μίμπρικ”. Αὐτή μου κατέβασε τή διαγωγή ἀπό “πολύ καλά” σέ “καλά”. Χτυπήθηκα μ’ αὐτόν πού μου πήρε τό ἡμερολόγιο καί τοῦς φίλους του, ἀλλά δέν τό ξαναπήρα πίσω γιατί μου τό κάψανε. Μέ στενοχώρησε πολύ, πού δέν τό ἔχω τώρα νά μέ βοηθήσει στό

γράψιμο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Τὸ γεγονός αὐτό μ' ἔκανε ν' ἀγανακτῆσω καὶ νὰ φύγω ἀργότερα ἀπ' τὸ Κουμπουλόγκ στο Βουκουρέστι.

Ἐνα βράδυ μέσα στὸν χειμῶνα, ὁ Διευθυντής, μεθυσμένος, σήκωσε χωρὶς λόγο τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὸν ὕπνο καὶ τοὺς ἔβγαλε μὲ τὰ νυχτικά ἔξω στὰ χιόνια. Ἄρχισε νὰ φωνάζει "γαϊδούρια, κηφήνες, τρώτε τὸ ψωμί τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τζάμπα", καὶ ἄλλα. Πάνω ἀπὸ μιὰ ὥρα εἶχε ἔξω τὰ παιδιά, ξυπόλητα μὲ τὶς νυχτικές. 200 παιδιά τρέμανε ἀπὸ τὸ κρύο. Μποροῦσε νὰ τὰ κρατήσῃ ὅσο ἠθελε. Ἡ Ρουμάνικη Διεύθυνση μὲ μᾶς τοὺς ξένους ἦτανε καλή. Μὲ τοὺς δικούς τους ἦτανε σκληρή.

Τὸν ἐλεύθερο χρόνο, πρὸ παντός τὰ Σαββατόβραδα, πήγαινα στὸ λογοτεχνικὸ σύλλογο Ἀλεξάνδρου Σαχία, ποῦ τὸν διεύθυνε ὁ καθηγητὴς Ραντούκο. Ἐδῶ μαζεύονταν ὅλοι οἱ φίλοι τῆς λογοτεχνίας ἀπ' ὅλη τὴν περιφέρεια, ποῦ γράφανε ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα. Ὅ,τι γράφανε τὸ διαβάζανε μπροστὰ στοὺς ἀκροατές. Μετὰ γινόντανε ἐρωτήσεις, παρατηρήσεις.

Θυμάμαι τὸν φίλο μου, τὸν Ἰὼν Βόντβα Ποϊνάρου. Ὄταν διάβαζε τὰ ποιήματά του καὶ τοῦ ἔκανε κάποιος παρατήρηση, ἔκοβε τὰ χαρτιά καὶ ἔφευγε χτυπώντας μὲ δύναμη τὴν πόρτα.

Εἶχα νὰ κάνω μὲ κόσμο ἀνώτερου ἐπιπέδου. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ φίλοι τῆς λογοτεχνίας καὶ πρὸ παντός οἱ ποιητὲς, στὰ τετράδιά τους ἔβλεπες κείμενα ἀφιερωμένα στὴν Ἑλλάδα, στὸ Νίκο Μπελογιάννη, τὸ Μανώλη Γλέζο κ.ά. Ἐνας εἶχε ψευδώνυμο "Γκρέκο". Οἱ Ρουμάνοι συζητοῦν πολὺ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐχουν μιὰ λαϊκὴ ἐκφραση, ποῦ τὴν χρησιμοποιοῦν ὅταν μιλοῦν δυὸ - τρεῖς μαζί "Ἄς τὸ πούμε ἔτσι ὅπως τὸ λένε, οἱ Ἕλληνες κάνουν ἐμπόριο στὴν θάλασσα". Ἀκούς νὰ λέει ἀκόμα ὁ ἕνας στὸν ἄλλον "μὴ κάνεις καὶ σὺ σὰν τοὺς δυὸ Ἕλληνες". Λέγανε ὅτι ἦτανε δυὸ Ἕλληνες, ἕνας φτωχὸς καὶ ἕνας πλούσιος. Ὁ φτωχὸς πάντοτε παραχωροῦσε

τήν θέση του στόν πλούσιο. Κάποτε τούς έπιασαν καί τούς καταδίκασαν σέ θάνατο. Έκεί πού τούς πήγαιναν γιά έκτέλεση, είπε ό φτωχός στόν πλούσιο "παρακαλώ άφέντη, τράβα έσύ μπροστά".

Στήν Ρουμάνικη ίστορία μαθαίναμε ότι οί Φαναριώτες πού κυβέρνησαν τή Μολδοβλαχία, φέρανε σ' αύτή τήν χώρα τόν πολιτισμό.

Ή σχολική χρονιά τέλειωσε καί πήγαμε γιά πρακτική έξάσκηση στό Λουπέν, κοντά στό Πετροσάν. Σ' αύτή τήν περιοχή είναι τά περισσότερα άνθρακωρυχία. Κοιμόμασταν καί κάναμε πρακτική έξάσκηση στή σχολή άνθρακωρύχων.

Τόν Ιούνιο ήρθανε στήν Σχολή τρεις κούρσες, πού έφεραν δυό μέλη τής Κ.Ε. του ΚΚΕ καί τής κομματικής Όργάνωσης του Βουκουρεστίου. Άφού πέρασαν από όλες τίς παροικίες τών πολιτικών προσφύγων, πήγαν στήν Χουνιντουάρα καί μετά ήρθαν σέ μάς. Μαζευτήκαμε στό γραφείο τών δασκάλων καί άρχισαν νά ρωτούν έναν - έναν, ποιός θά πάει στήν Έλλάδα. Τά παιδιά άπαντούσαν "δέν θέλουμε νά πάμε στήν Έλλάδα". Δέν καταλαβαίναμε τί γινότανε.

Ένας άπ' αύτούς άρχισε νά μιλάει. Έλεγε ότι οί άντάρτες μάς πήρανε μικρά παιδιά, άμόρφωτα, άγράμματα, ξυπόλητα, νηστικά. "Σάς φέρανε στή Λαϊκή Δημοκρατία τής Ρουμανίας νά σάς μορφώσουνε καί νά γίνετε χρήσιμοι άνθρωποι τής αύριανής Έλλάδας. Νά πάμε στήν Έλλάδα μέ τό κεφάλι ψηλά. Όποιος φεύγει σήμερα γιά τή Μοναρχοφασιστική Έλλάδα, είναι προδότης".

Παντού όπου πηγαίνανε, βγάζανε λόγους μέ τέτοιο περιεχόμενο. Ό Ζαχαριάδης κι ή παρέα προσπαθούσαν εκείνο τόν καιρό μέ κάθε τρόπο, νά μή φύγει κανένας πολιτικός πρόσφυγας στήν Έλλάδα. Καί τήν γριούλα τών 70 χρονών, κι αύτήν τήν θεωρούσαν προδότρια. Ός εκεί έφτανε ή κατάντια τής καθοδήγησης. Δέν μπορούσανε νά καταλάβουνε αύτοί ότι οί Έλληνες χωρίς τήν Έλλάδα δέν μπορούν νά ζήσουν. Ότι οί πολιτικοί πρόσφυγες δέν ήτανε εύχαριστημένοι μέ τή ζωή πού κάνανε στή

Λ.Δ. τής Ρουμανίας. Νόμιζε ο Ζαχαριάδης ότι άμα φέ-
ρει τις γριούλες και τις γυναίκες, πού είχανε τά παιδιά
τους και τούς άντρες τους στον Έθνικό Στρατό, θά τις
κάνει κομμουνίστριες. Δέν κατάλαβε ή Ζαχαριαδική κα-
θοδήγηση ότι οι Έλληνίδες είναι τίμιες γυναίκες και θέ-
λουνε νά ζήσουνε μέ τούς άνδρες τους μαζί. Γι αυτό και
έχουμε ισχυρή οίκογένεια έμεις οι Έλληνες, γι αυτό και
έχουμε κράτος μέ ιστορία.

Οι γυναίκες αυτές είχανε δυό δρόμους νά ακολουθή-
σουν. Ή νά μένανε στις λαϊκές δημοκρατίες και νά γινότα-
νε όπαδοί του Ζαχαριάδη, άποκηρύχνοντας τούς άνδρες
τους, ή νά πηγαίνανε στους άντρες τους στην Ελλάδα, ξε-
κόβοντας άπ' τον Ζαχαριάδη. Αυτές διάλεξαν τον έπανα-
πατρισμό, κάτι πού τις τιμούσε.

Ό Ζαχαριάδης βλέποντας αυτή τήν κατάσταση, και
φοβούμενος ότι κοντά σ' αυτές θά έφευγαν κι άλλοι, έ-
στελνε τούς άνθρώπους του νά πείσουν τον κόσμο νά μή
πάει κανείς στην Ελλάδα. Στην Ούγγαρία, πού υπήρχαν
πολλές Ήπειρώτισες, άπό τή Μπουργκάνα, εκεί πού
τό καζάνι έβραζε άπό τό 1950, τώρα, τό 1954, δέν τις στα-
ματούσε κανένας. Έστειλε τή γυναίκα του Ρούλα νά μιλή-
σει σ' αυτές τις γυναίκες. Πίστευε ότι μιά συζήτηση μετα-
ξύ γυναικών θά έφερνε καλύτερο άποτέλεσμα. Άλλά ήταν
δύσκολο νά πεισθούν οι Ήπειρώτισες ότι μπορούν νά ζούν
καλύτερα μακριά άπό τούς άντρες τους.

Αυτό ήταν τό πρώτο χτύπημα πού δέχτηκε ο Ζαχαριά-
δης άπό τούς πολιτικούς πρόσφυγες, και τό δέχτηκε τή
στιγμή πού ο Παπάγος άνοιξε ένα παράθυρο γιά νά δεχθεί
ή Ελλάδα όλους όσους πήραν χωρίς τήν θέλησή τους
και έμεναν στις Λαϊκές Δημοκρατίες.

Ή Σχολή μας είχε πολλά τμήματα. Έγώ ήμουνα στο
τμήμα Γεωλογίας και όλο τό διάστημα στο Λουπέν μαζεύα-
με διάφορα πετραδάκια. Τά Ρουμανόπουλα μέ παρακα-
λούσαν νά τούς μάθω έλληνικά τραγούδια. Τούς έμαθα
δυό κι όταν φεύγαμε γιά τό Κουμπουλόγκ, άκουγα νά

τραγουδούν τὸ "ξεκινὰ μιά ψαροπούλα", πού τοὺς ἔμαθα, στὰ βαγόνια πού ἦταν μαθητὲς τῆς Σχολῆς μας, καί συνέχεια τὸ ἴδιο, καί ξανά τὸ ἴδιο.

Μόλις πήγαμε στὴ Σχολή δώσαμε ἐξετάσεις στὴν πρακτική.

Τὶς καλοκαιρινὲς διακοπὲς τὶς πέρασα στὴ Φλωρίκα, ἐκεῖ πού ἔμενε ἡ Σταυρούλα. Τὸν Ἰούλιο, ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς μάζεψε ὅλους αὐτοὺς πού ἦταν γραμμένοι στοὺς καταλόγους του. Ὅσοι θὰ ἐπαναπατρίζονταν, τοὺς ἔβαλαν στὸν Παιδικὸ Σταθμὸ, ὅπου τὸν φύλαγαν φύλακες μὲ κόκκινα περιβραχιόνια. Στὸ Σταθμὸ αὐτὸ εἶχα πολλοὺς φίλους πού εἶμασταν μαζί στὸ Μπλάζ. Ὅσες φορές πήγαινα στὴν ἀδερφή μου, πήγαινα καί σ' αὐτούς. Μόλις ἐφθασα στὴ Πύλη, ἓνα φύλακας μὲ ρώτησε "Τί γυρεύεις ἐσύ ἐδώ μ' αὐτοὺς τοὺς φασίστες, πού πάνε στὴν Ἑλλάδα;". "Δὲν μιλάς σωστὰ σύντροφε, τοῦ εἶπα. Δὲν εἶμαι ἀπ' αὐτοὺς πού πάνε στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κι αὐτοί, πάνε στὴν Πατρίδα γιατί ἔχουνε ἐκεῖ τὶς οἰκογένειές τους. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι φασίστες".

"Ἐμεῖς ρε δὲν ἔχουμε Πατρίδα, δὲν τὴν θέλουμε ἔμεῖς τὴν Πατρίδα", ἀπάντησε.

"Κι ἔμεῖς μιά μέρα, τοῦ εἶπα, θὰ πάμε στὴν Ἑλλάδα".

"Ναί, θὰ πάμε, ἀλλὰ μὲ τὸ κεφάλι ψηλά", ἦταν τὰ λόγια του. Μετὰ μοῦ ζήτησε συγγνώμη γιατί νόμισε ὅτι ἤμουνα ἀπ' αὐτοὺς πού ἠθελαν νὰ φύγουνε, καί εἶχε ἐντολὴ νὰ τοὺς διώχνει. "Κρίμα, συνέχισε, τί θὰ κάνουν οἱ νέοι στὴν Ἑλλάδα; Θὰ γίνουν προδότες καί θὰ πούνε ἐκεῖ κάτω ὅλα τὰ μυστικὰ μας. Θὰ μὰς συκοφαντήσουν".

Ἐνας ἡλικιωμένος εἶχε συγκεντρώσει στὸ προαύλιο τοὺς Ἕλληνες πού ἦταν ἐτοιμοὶ νὰ ἐπιστρέψουν καί τοὺς ἔλεγε πολλὰ. "Ἄμα πάτε στὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴ κατηγοράτε τὸ καθεστῶς τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ρουμανίας πού μὰς φιλοξένησε, καί γιάτρεψε τὶς πληγές μας. Νὰ μὴ κατηγοράτε τὸ κόμμα πού μὰς γλύτωσε ἀπὸ τὶς βόμβες τοῦ Τρούμαν". "Ἐμεῖς συναγωνιστὴ, τοῦ εἶπε μιά γυναίκα, δὲν πάμε στὴν Ἑλλάδα νὰ κάνουμε πολιτικὴ. Πάμε στὰ

σπίτια μας, στους δικούς μας. Νά τους δούμε και νά μάς δούνε και νά πεθάνουμε στόν τόπο μας”.

Ὁ Ἐρυθρός Σταυρός τοὺς ἔδωσε γιὰ τὸ δρόμο ρούχα καὶ τρόφιμα. Τὸ βράδυ πρὶν φύγουν ἔστησαν χορὸ. Οἱ ὀργανοπαίχτες, γύφτοι, ποὺ θάφευγαν κι αὐτοί, σέ ὅλα τὰ τραγούδια ἔβαζαν καὶ τὴ λέξη Ἑλλάδα μέσα. “Ἐλα νά πάμε πέρα / καὶ τί νά κάνουμε; / νά δούμε τὴν Ἑλλάδα / καὶ ἄς πεθάνουμε”. Ἡ “Στὴ στεριά δὲ ζεῖ τὸ ψάρι / οὔτε ἀητὸς στὴν αμμουδιά / καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ζοῦνε / διχως τὴν ἐλευθεριά”. Ὅλοι αὐτοί, νέοι, γέροι, χορεύανε μὲ μάτια βουρκωμένα, ποὺ θὰ ξανάβλεπαν τὴν Πατρίδα, ἐνῶ οἱ φύλακες κουνούσανε μὲ περιφρόνηση τὸ κεφάλι τους καὶ μουρμούριζαν “Κύτταξε, κύτταξε τοὺς φασίστες”.

Ὁ λαουτζικός ποὺ τὸρριξε στὸν χορὸ ἐκεῖνο τὸ βράδυ, πριόνιζε τὰ πόδια τοῦ Ζαχαριάδη. Αὐτὸς τοὺς πότισε πίκρες καὶ φαρμάκια, ὅταν τοὺς σήκωσε ἀπὸ τὰ σπίτια καὶ τοὺς πήρε χωρὶς τὴ θέλησή τους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἀγρότες καὶ κτηνοτρόφοι οἱ περισσότεροι, δείξανε στοὺς ἄλλους πολιτικούς πρόσφυγες πῶς ὁ δρόμος ὀλονῶν ἔπρεπε νά ἦταν ὁ δρόμος τῆς ἐπιστροφῆς στὴν Ἑλλάδα. Τὸ σάπιο καθεστῶς τοῦ Ζαχαριάδη ποὺ βασιζόταν στὴν τρομοκρατία, ἀρχισε νά καταρρέει ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1954.

Τὴν ἄλλη μέρα, αὐτοί οἱ ταλαιπωρημένοι ἄνθρωποι, φύγανε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Μαζὶ τους φύγανε καὶ πολλοὶ φίλοι μου, κυρίως Ἡπειρωτάκια, ποὺ ὁ Ὑποστράτηγος τὰ ἀφησε ἀμόρφωτα. Τὰ ἔστειλε ἀπὸ τὴ Δεύτερη καὶ Τρίτη τάξη τοῦ δημοτικοῦ στὶς διάφορες ἐπαγγελματικές Σχολές καὶ δουλεύανε γιὰ ἓνα μεροκάματο πείνας. Ὅλα αὐτὰ τὰ παιδιά φεύγοντας τὸν βρίζανε μὲ τὰ χειρότερα λόγια. Καὶ εἶχανε ὅλο τὸ δίκαιο μὲ τὸ μέρος τους.

Μια γυναίκα ἀπὸ τὴν Καστοριά ποὺ ζοῦσε στὴν Οὐγγαρία, ἦρθε στὴ Ρουμανία – στὸν Παιδικὸ Σταθμὸ τοῦ Τούλκες – νά πάρει τὸ παιδί της, ποὺ εἶχε νά τὸ δεῖ ἀπὸ τὸ '48, γιὰ νά τὸ πάρει μαζὶ της στὴν Ἑλλάδα. Πέρασε ἀπ' τὰ γραφεῖα τοῦ συλλόγου στὸ Βουκουρέστι, γιὰ νά τὴν βοηθή-

σουνε. Ἡ Ὄργανωση τοῦ Βουκουρεστίου ἀντί νά βοηθήσει τήν κακομοίρα, εἰδοποίησε τηλεφωνικῶς τόν Παιδικό Σταθμό τοῦ Τούλκες καί εἶπε νά μὴ δώσουν τὸ παιδί στή “φασίστρια” που πηγαίνει νά τὸ πάρει. Οἱ φύλακες δὲν τὴν ἀφησαν νά περάσει ἀπὸ τὴν πόρτα. Πιάστηκε ἀπὸ τὰ κάγκελλα καί φώναζε τὸ παιδί τῆς τόν Βαγγέλη. Δυὸ μέρες κάθησε ἔξω ἀπὸ τὸ φράκτη καί τελικὰ ἐφυγε χωρὶς οὔτε νά ἀγκαλιάσει τὸ παιδί.

Ὄταν ἡ Ὄργανωση δὲν μπορούσε νά πείσει τοὺς νέους νά μὴ πάνε στήν Ἑλλάδα, ἐβαζε τοὺς συμμαθητές τους νά τοὺς χτυπάνε. Στὴ Μεταλλουργικὴ Σχολὴ τῆς Τερκόβιστας, ἔφαγε πολὺ ξύλο ἓνα Ἑλληνόπουλο — ἀπὸ τὰ ἄλλα Ἑλληνόπουλα — ἐπειδὴ ἠθέλε νά φύγει στήν Ἑλλάδα. Δὲν μπορῶ νά καταλάβω πῶς σκεφτόταν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ζαχαριάδη. Ὅλα τὰ ἐβλεπαν ἀνάποδα.

Ὄταν γύρισα στὴ Σχολὴ ἡ Διεύθυνση ὀργάνωσε ἓνα ταξίδι μίας ἐβδομάδας στὴ Τιμισοάρα καί στὸ Μπαϊλε Χερκολάν, γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα καί τὰ Κορεατόπουλα, μὲ τὸν καθηγητὴ τῆς Ἰχνογραφίας. Στὴν Τιμισοάρα κοιμόμασταν σὲ μιὰ γεωργικὴ σχολή. Τρεῖς μέρες στὴ σειρά πηγαίναμε στὸ κεντρικὸ Θέατρο καί παρακολουθοῦσαμε τὰ φολκλορικὰ συγκροτήματα τῆς περιοχῆς. Στὴ Ρουμανία ὅπου καί νά πὰς χορεύουν καί τραγουδοῦν τὰ δικά τους δημοτικὰ τραγούδια. Ἡ Ρουμανικὴ φολκλορικὴ μουσικὴ εἶναι μία ἀπὸ τίς πλουσιότερες τῶν Βαλκανίων καί τῆς Εὐρώπης. Ἀμα κανένας ξένος μάθει τὴ ρουμανικὴ γλῶσσα ἐρωτεύεται αὐτὸ τὸ φολκλόρ.

Μὲ τὸ τραῖνο πήγαμε στὸ Μπαϊλε χερ κολάν. Ἀπὸ τὸ παράθυρο βλέπαμε τὸ Δούναβι ποὺ χωρίζει τὴ Ρουμανία ἀπὸ τὴ Γιουγκοσλαβία. Ἀπ’ τὴ μεριά τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐβλεπες τὸν κόσμον νά κάνει μπάνιο στὸ Δούναβι, ἀπὸ τὴ μεριά τῆς Ρουμανίας ὅλη ἡ ὄχθη ἦταν φραγμένη μὲ σύρμα 4 μέτρα ὕψος. Ἀπορούσα ποὺ οἱ Ρουμάνοι φοβοῦνται τὴ Γιουγκοσλαβία, ἐνῶ οἱ Γιουγκοσλάβοι κάνανε ἡσυχιοὶ τὸ μπάνιο τους στὸν ποταμὸ.

Μόλις κατεβήκαμε στὸ σταθμὸ, πολλοὶ συνοριακοὶ

φρουροί όπλισμένοι μέχρι τὰ δόντια, μάς έξέταζαν. Κάποιος πού ήρθε από τὰ βόρεια τής Ρουμανίας νά κάνει τὰ μπάνια του στο Χερκολάν, δέν είχε τὰ χαρτιά του έντάξει. Οί φρουροί του έλεγαν νά γυρίσει πίσω γιατί "συνορευούμε μέ καπιταλιστική χώρα" και πρέπει τὰ χαρτιά νά είναι έντάξει. Και βέβαια τόν γύρισαν πίσω.

Άντίκρου στο βουνό, είχε μία πινακίδα πού έγγραφε: "Προσοχή, φαρμακερά φίδια". Μού ειπε ό καθηγητής στο αύτι ότι ήταν ψέματα. Φοβόντουσαν μή φύγει ό κόσμος για τή Γιουγκοσλαβία. Καθήσαμε μερικές μέρες και γυρίσαμε στη σχολή.

Ό καλύτερος φίλος μου ήταν ό Μιχάλης από τό Ποϊνάρου. Μαζί του έπαιζα, μελετούσα. Πολλές φορές ή μάνα του μέ φίλεψε στο σπίτι της. Άξέχαστες θά μού μείνουν και οι γυναίκες τής σχολής πού μέ πρόσεχαν και μέ περιποιόντουσαν. Μέ πήρε πολλές φορές και στο σπίτι του ό Άριστοτέλης, ένας παληός Έλληνας από τή Μ. Άσία, πού ζούσε στο Κουμπουλούγκ.

Ό Ρουμανική Κυβέρνηση έδωσε διαταγή νά κλείσουν οι μέσες τεχνικές σχολές και νά μετατραπούν σε επαγγελματικές σχολές. Μέχρι τότε ή σχολή έβγαζε τεχνήτες για τὰ άνθρακωρυχία. Τώρα θά έβγαζε ειδικευμένους άνθρακωρυχους.

Δέν είχα καμιά όρεξη νά συνεχίσω τέτοια σχολή, γι' αύτο δέν διάβαζα κανένα μάθημα στη νέα σχολική χρονιά 1954 - 55. Σκοπός μου ήταν νά γραφτώ σε λύκειο στο Βουκουρέστι και από κει μέσω του Έρυθρου Σταυρού νά κάνω τὰ χαρτιά μου και νά φύγω μαζί μέ τ' αδέρφια μου στην Τσεχοσλοβακία όπου ζούσανε οι γονείς μας. Πόσο ποθούσα νά τούς συναντήσω, κι όμως κανένας δέν είχε ένδιαφερθει νά μάς ένώσει.

Ό Διευθυντής Στοϊκα ήταν καλός μαζί μου. Μού έλεγε νά κάνω ύπομονή. Έγώ του ζητούσα νά μέ στείλει στον Έρυθρο Σταυρό στο Βουκουρέστι, και κει νά αποφασίσουν πού θά μέ στείλουν. Έτσι και έγινε, τό Μάρτη του

1955. Ὁ υπεύθυνος τοῦ Ἐρ. Σταυροῦ μου ἐξήγησε ὅτι θὰ δουλέψω πρῶτα σὲ ἐργοστάσιο καὶ τὸ φθινόπωρο θὰ γραφόμενα σὲ Σχολή. Μ' ἔβαλε σὲ μιά κούρσα, μούδωσε καὶ ἓνα πακέτο σοκολάτες καὶ μὲ πήγε στὸ ἐργοστάσιο (Industria Bubacolui B.).

ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Ἡ ἐπιχείρηση πού δούλευα ἦταν ἐργοστάσιο ὑφαντουργίας στήν περιφέρεια "23 Αὐγούστου" τοῦ Βουκουρεστίου.

Μιά ὑφαντουργίνα εἶχε 8 ἀργαλειούς. Ἐγώ δούλευα βοηθός μέ μισθό 50 λέϊ τὸ μήνα, πού δὲν φθάνανε νὰ ζήσω οὔτε γιὰ μιὰ ἐβδομάδα.

Οἱ Ρουμάνες ἦτανε φιλότιμες καὶ μοῦ δίνανε νὰ φάω. Τὸ σπίτι πού ἐμένα ἀνήκε σὲ μιὰ Βουλγάρη. Τῆς πήρε τὸ κράτος τὰ δύο δωμάτια καὶ τῆς ἀφήσε τὸ ἓνα. Ὅλο κυττούσε μέ στενοχώρια τὰ δωμάτια πού μέναμε ἐμεῖς. Οἱ ἐργάτες, συγκάτοικοί μου, νηστικοὶ κοιμότανε, νηστικοὶ πηγαίνανε στὴ δουλειά.

Διευθυντὴς τοῦ ἐργοστασίου ἦταν ἓνας ἐβραϊκῆς καταγωγῆς. Ἐμπαινε στήν ἐπιχείρηση, σὰν νὰ ἦταν κάποιος πρίγκηπας. Πολλές φορές ξεχνούσα νὰ χτυπῶ κάρτα καὶ μέ ζήτησε μιὰ φορά στὸ γραφεῖο του. Κύτταζε τὸ δάπεδο κι ἀρχισε νὰ φωνάζει: "Τί θὰ γίνει μαζί σου, τζάμπα θὰ σὲ τρέφω. Γιατί δὲν χτυπᾶς κάρτα;". Τοῦ εἶπα νὰ ρωτήσῃ τὸ μάστορά μου, γιὰ νὰ δεί ὅτι δὲν ἐλείψα οὔτε μιὰ μέρα. "Ἄν ὅμως νομίζετε, συνέχισα, ὅτι μέ τρέφετε μέ 50 λέϊ τὸ μήνα, τότε διώξτε με". Θύμωσε πού ἐκανα παράπονα ἀφοῦ "οἱ ἐργάτες πού δουλεύουν ἐδῶ, δὲν κάνουν παράπονα". Δὲν μπορούσα νὰ μείνω ἄλλο σ' αὐτὸ τὸ ἐργοστάσιο, γιατί πεινούσα. Βρήκα δουλειά σὲ κεραμίδικο στὴ Στίγκα, 5 χιλιόμετρα ἐξω ἀπὸ τὸ Πατίλιμον. Κάθησα ἐδῶ πὶο πολὺ γιατί μάς δίνανε φαγητὸ πρῶϊ, μεσημέρι, βράδυ. Δούλευαν κάπου 50 ἐργάτες, γυναῖκες καὶ ἄντρες. Μένανε σὲ ἓνα θάλαμο οἱ γυναῖκες, σ' ἄλλο οἱ ἄνδρες σὲ διπλά κρεβάτια.

Ἡ δικιά μου δουλειά ἦτανε νὰ σπρώχνω τὸ βαγονάκι μέ τὰ κεραμίδια πού πήγαινα νὰ τὸ ξεφορτώσω. Ὅταν τελιώνουμε κι εἶχε τὸ ράδιο δημοτικὰ ρουμανικὰ τραγούδια, χορεύαμε ὅλοι στὸ προαύλιο τῆς ἐπιχείρησης.

Όταν πηγαίναμε να πληρωθούμε, ο ταμίας μας κρατούσε τα έξοδα του φαγητού, και δεν παίρναμε ούτε λέϊ στο χέρι. Δουλεύαμε για να τρώμε. Και το φαγητό ήταν πολύ αδύνατο. Τα βράδια πηγαίναμε όλοι μαζί και ρημάζαμε τα περιβόλια του κόσμου. Δεν αφήναμε φρούτο για φρούτο. Κλέβαμε ακόμα και τα καλαμπόκια· τα βράζαμε και τα τρώγαμε. Τα καλοκαιρινά βράδια πέρναμε τις φιλενάδες μας και πηγαίναμε να κοιμηθούμε στα χωράφια.

Ένα βράδυ που βράζαμε καλαμπόκια, ένας τσιγγάνος μ' έσπρωξε για άστεια πάνω σε ένα ηλεκτρικό σύρμα. Όταν τόμαθε ο υπεύθυνος ο Γκεόργκε, του έδωσε τέτοιο ξύλο, που θα τούμεινε άξέχαστο.

Μιά φορά, που άκούσαμε πάλι από τον ταμία τα συνηθισμένα, ότι δηλαδή χρωστάμε για το φαγητό κι έτσι δεν θα πάρουμε στο χέρι λεφτά, μεθύσαμε το βράδυ και την άλλη μέρα όλοι οι έργάτες άρπάξαμε φτυάρια, κασμάδες, ξύλα και τραβήξαμε για τα γραφεία της επιχείρησης στο Βουκουρέστι. Όταν μάς είδε ο Διευθυντής, φοβήθηκε και διάταξε να μάς δώσουν από 50 λέϊ στον καθένα. Αυτά ήταν τα μόνα λεφτά που πήρα, από τότε που πήγα εκεί πέρα.

Ο αποθηκάριος έκλεβε τα τρόφιμα από την αποθήκη γιαυτό ή τροφή χειροτέρευε συνέχεια. Μιά μέρα που ήρθε ο Διευθυντής από το Βουκουρέστι επίσκεψη, όλοι οι έργάτες του φώναζαν να βάλει έμένα αποθηκάριο, μιά και λογαριαζόμουν για μορφωμένος. Πήγαμε στην αποθήκη με τον Διευθυντή να παραλάβω, αλλά ή αποθήκη ήταν άδεια. Ο φίλος μου ο Πετρέσκο επέμενε να μην αναλάβω, γιατί θα έκλεβαν άλλοι τα τρόφιμα, και γώ θα εύρισκα το μπελά μου. Έτσι και έγινε. Έξήγησα στον Διευθυντή ότι οι έργάτες μπορεί να μέ θέλανε, αλλά δεν ήθελα εγώ. Άσχημη ζωή ζούσαμε, αλλά τα ξεχνούσαμε όλα.

Πήγα και γράφτηκα στο Έλληνικό Γυμνάσιο (σημερινό Λύκειο). Η διεύθυνση μ' έστειλε να πάρω μιά Βεβαίωση από τή Μέση Τεχνική Σχολή του Κουμπουλούγκ ότι φοίτησα ένα χρόνο σ' αυτή. Πηγαίνοντας, είχα για πα-

ρέα στο βαγόνι μιά δεσποινίδα, πού μόλις είδε νά διαβάζω τήν έφημερίδα "Νέα Ζωή" μέ ρώτησε άν είμαι Έλληνας. Τής άπάντησα ότι είμαι, κι αύτή συνέχισε λέγοντας ότι είναι Έλληνίδα και ζει στή Ρουμανία πολλά χρόνια. Κι άμέσως άρχισε νά μιλά στα ρουμάνικα και νά φωνάζει "Τι γυρεύατε έσεις και βγήκατε στα βουνά, σκοτώνοντας ό αδερφός τόν αδερφό; Για νά κάνετε τέτοια ζωή σ' αύτήν πού ζούμε εδώ". Τής άπάντησα ότι πρέπει ό καπιταλισμός στήν Ελλάδα νά συντριβεί, και νά νικήσει ό σοσιαλισμός για νά χει ψωμί όλος ό κόσμος. Άκόμα είναι άρχή, παραδέχθηκα, νά μή τά θέλουμε όλα δικά μας". Στο βαγόνι ήταν μαζί μας και τρεις παπάδες, πού έδειχναν ίκανοποιημένοι άπ' όσα έλεγε ή δεσποινίδα. Ένας έπιβάτης - πού μού είπε άργότερα ότι ήταν παληός στρατηγός - είπε στον διπλανό του "κυττάτε δυό Έλλάδες. Η παληά κι ή καινούργια. Παλεύουν. Ποιά θά νικήσει άραγε;".

Ό κόσμος μάς άκουγε μέ ενδιαφέρον. Η δεσποινίδα φώναζε περισσότερο τώρα. "Ζωή είναι αύτή πού κάνουμε εδώ; Μπορεί νά ζήσει μιά οίκογένεια μ' αύτά τά λεφτά πού παίρνουμε;". Κάποιος τής είπε νά σταματήσει νά μιλάει γιατί θά τήν κατέβαζε στο πρώτο σταθμό. Κι έτσι έγινε ήσυχία. Ό στρατηγός μόνο άκούστηκε νά λέγει σιγά "Έλλάδα και πάλι Έλλάδα. Δεν είναι αύτοί σαν κι έμάς πού φοβόμαστε".

Η δεσποινίδα άρχισε πάλι στα Έλληνικά νά μού λέγει για τά στραβά τού καθεστώτος. Όταν άποχαιρετιόμασταν μέ προειδοποίησε: "Πρόσεξε μή παντρευτείς καμιά ντόπια, γιατί δεν θά δεις Ελλάδα".

Η πικρή αλήθεια είναι ότι όσα είπε ή δεσποινίδα έφτασαν κατευθείαν στήν καρδιά αύτών πού μάς άκουγαν. Το βιοτικό επίπεδο ήταν πράγματι χαμηλό.

Ό Διευθυντής μού έδωσε τήν Βεβαίωση πού ήθελα. Μού επέτρεψε νά κοιμηθώ σ' όποιο θάλαμο ήθελα και νά επισκέπτομαι τήν τραπεζαρία. Υστερα από τρεις μέρες γύρισα στο Βουκουρέστι.

Οί συμμαθητές μου ήταν οί πιό πολλοί Ρουμανόπουλα,

πού δέν ξέρανε καθόλου Ἑλληνικά. Ὅλες οἱ τάξεις μαθαίνανε Ἑλληνικά, ἀπό τό ἀναγνωστικό τῆς ἐβδομῆς τάξης. Οἱ σπουδές στό Γυμνάσιο ἦταν τριετείς. Τόν δέκατο χρόνο τέλειωνες. Ἐγώ γράφτηκα στήν ἑνάτη τάξη. Μάς ἔδινε ὁ Ἐρυθρός Σταυρός ἀπό 20 λεῖ τό μήνα, τετράδια, μολύβια καί βιβλία.

Τό φαγητό πού τρώγαμε ἦταν καλύτερο ἀπό τίς ἄλλες σχολές πού πέρασα. Πρώτη φορά ἔβλεπα νά μάς δίνουν τό ψωμί φέτες - φέτες.

Διευθύντρια τοῦ Γυμνασίου ἦταν μιᾶ ἡλικιωμένη γυναίκα. Ὑποδιευθυντής ὁ πολιτικός πρόσφυγας Καλοδίκης Περικλής.

Ὅταν δούλευα ἀκόμα στό ὑφαντουργεῖο, πήρα γράμμα ἀπό τόν ἀδερφό μου τόν Κώστα πού μου ἔγραφε ὅτι ὁ Ὑποστράτηγος ἠθέλε νά τόν στείλει στήν σχολή ἀνθρακωρύχων, μαζί μέ ἄλλα 50 παιδιά. Ἐγραψα στή Διεύθυνση τοῦ Τούλκεσ καί ζήτησα νά ἀφήσουν τόν ἀδερφό μου νά τελειώσει πρώτα τό δημοτικό. Ἀλλά στοῦ κουφοῦ τήν πόρτα, ὅσο θέλεις βρόντα.

Τώρα, πήρα καινούργιο γράμμα τοῦ Κώστα ἀπ' ὅπου ἔμαθα ὅτι εἶναι στό Μπακάο στή σχολή ἀνθρακωρύχων, ὅπου δέν χορταίνουνε ψωμί. Μ' αὐτό τό γράμμα στενοχωρήθηκα περισσότερο, σκεπτόμενος πόσο εὐκόλο εἶναι νά παίξει κανείς μέ τήν τύχη τῶν παιδιῶν καί νά μὴ δίνει λόγο σέ κανένα, ὅπως ἔκανε ὁ Ὑποστράτηγος. Ἄν καί διαμαρτυρήθηκα στό σύλλογο τῶν πολιτικῶν προσφύγων δέν ἔκαναν τίποτα, καί μέσα μου κατάλαβα ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς Ὀργάνωσης δέν ἐνδιαφέρονταν γιά τίποτα. Σκέφθηκα νά γράψω γράμμα στόν Ζαχαριάδη, πού ἦταν ὁ μόνος ἄνθρωπος πού θά μπορούσε νά διορθώσει τήν κατάσταση. Ἐγραψα τελικά τό 1955 στόν Ζαχαριάδη, ὅπου τοῦ κατάγγειλα τόν Ὑποστράτηγο, γιά ὅτι ἔκανε καί κάνει στά παιδιά.

Δηλαδή ἔγραφα μέ λίγα λόγια τί τράβηξα ἐγώ καί οἱ συμμαθητές μου στούς παιδικούς Σταθμούς πού πήγα. Ξανατονίζω, πῶς εἰδικά γιά τόν Ὑποστράτηγο, πιστεῦω

ὅτι δὲν ἠθελε νὰ μορφωθοῦν τὰ Ἑλληνόπουλα. Τὰ ἔγραψα αὐτὰ στὸν Ζαχαριάδη, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ ἐπιστρατεύθηκαν ἀπὸ τοὺς Παιδικούς Σταθμούς καὶ στάλθηκαν νὰ σκοτωθοῦν καὶ πολλὰ ἄλλα.

Τὸν παρακαλοῦσα νὰ ἐξεταστῆ τὸ γράμμα μου καὶ νὰ παρθοῦν μέτρα. Ἐβαλα τὸ γράμμα σὲ ἓνα φάκελλο — δυστυχῶς δὲν κράτησα ἀντίγραφο — ἔγραψα στὴ μιὰ πλευρὰ "προσωπικὰ γιὰ τὸν σύντροφο Ζαχαριάδη" καὶ στὴν ἄλλη τὴν σύστασή μου. Πῆγα στὸ σύλλογο κι ὅταν εἶδαν ὅτι σκοπεύω νὰ στείλω στὸ Ζαχαριάδη, μὲ πήρε στὸ γραφεῖο ὁ γραμματέας τοῦ συλλόγου καὶ μὲ ρώτησε τί παράπονα γράφω στὸ σύντροφο Ζαχαριάδη. Τοῦ ἀπάντησα ὅτι γράφω ποὺ δὲν μπορῶ νὰ συναντηθῶ μὲ τοὺς δικούς μου." Ἄν εἶναι ἔτσι, θὰ στὸ στείλουμε", εἶπε. "Ἄν εἶναι τίποτε ἄλλο, ἐμεῖς εἴμαστε ἐδῶ γιὰ νὰ λύσουμε τὰ ζητήματα. Ὁ σύντροφος Ζαχαριάδης ἔχει τόση πολλή δουλειά, ποὺ δὲν θὰ ζητάμε νὰ λύσει τὰ δικά μας προβλήματα". Πῆρε ὁ γραμματέας τὸ γράμμα καὶ τὸ ἔρριξε σὲ ἓνα ξύλινο γραμματοκιβώτιο γιὰ νὰ δῶ καὶ γὼ ὅτι πράγματι στέλνει τὸ γράμμα.

Ἄν δὲ ἔλεγα ψέμματα σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ γράμματος δὲν θὰ ἐφθανε στὸν προορισμὸ του. Αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ πῶ εἶναι ὅτι τὸ γραφεῖο τοῦ συλλόγου φοβόταν τὸν Ζαχαριάδη, γι αὐτὸ προσπαθοῦσε νὰ κρύψει τὴν ἀλήθεια ἀναφορικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου.

Παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἔχω καλὴ γνώμη γιὰ τὸν Ζαχαριάδη, πρέπει νὰ πῶ ὅτι σημαντικό μερίδιο εὐθύνης γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν πολιτικῶν προσφύγων, ἔχει ὁ σύλλογος Βουκουρεστίου. Γιατί ἐκρυβε τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸν ἀρχηγό.

Ἦστερα ἀπὸ 15 μέρες ἦρθε μιὰ γυναίκα καὶ μοῦ ἔδωσε ἓνα συστημένο γράμμα. Ὑπόγραφα ποὺ τὸ πήρα καὶ τὸ ἀνοιξα. Μέσα στὸ φάκελλο εἶχε ἓνα μικρὸ χαρτάκι ποὺ ἔγραφε: "Ὁ σύντροφος Νίκος Ζαχαριάδης πήρε τὸ γράμμα σου. Ἐκανες καλὰ ποὺ τοῦ ἔγραψες. Θὰ ἐξεταστοῦνε οἱ καταγγελίες σου καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνεις".

Μὲ διαταγὴ τοῦ ἀρχηγοῦ στάλθηκε ἓνας κομματικὸς ὑπεύθυνος στὸ Σταθμὸ τοῦ Τούλκες. Ὁ ὑπεύθυνος ζή-

τησε από τον Γιάννη και το κομματικό γραφείο του Τούλκες να κατεβούνε σε άνοιχτή κομματική συνέλευση για να εξεταστεί το ζήτημα. Η κομματική οργάνωση του Τούλκες έπεισε τον υπεύθυνο να μην κάνει αυτή την τρέλλα. Αύτος άρκέστηκε τελικά να ζητήσει από τον Γιάννη και τον Ύποστράτηγο να του κάνουν από μια έκθεση ο καθένας, πάνω σ' αυτό το γράμμα.

Όταν το καλοκαίρι βρήκα τον Γιάννη μου είπε, ότι έκανα καλά πού κατάγγειλα τον Ύποστράτηγο, αλλά μου παραπονέθηκε γιατί ανάφερα κι αυτόν. Του εξήγησα ότι αυτός ήταν το κόμμα, ενώ ο Ύποστράτηγος ήταν έξωκομματικός. Μου αποκάλυψε ακόμα ότι ο Ύποστράτηγος στην έκθεσή του δικαιολογήθηκε ότι όλα όσα έκανε τα έκανε για το καλό μας.

Έτσι ο Ύποστράτηγος αποτραβήχτηκε από τη Διεύθυνση για ένα διάστημα και από τότε τα παιδιά όταν τελειωναν το δημοτικό, διάλεγαν ελεύθερα το επάγγελμά τους. Όσα είχαν σταλεί στη σχολή άνθρακωρύχων στο Μπακάο, πήγανε πίσω να μορφωθούν και να τελειώσουν το δημοτικό. Ένας απ' αυτούς ήταν κι ο Κώστας.

Η διευθύντρια στο Έλληνικό Γυμνάσιο μέ πήρε μέ καλό μάτι, αλλά όχι και ο υποδιευθυντής ο Καλοδικής. Μου είπε κάποτε, χωρίς καμιά άφορμή "κακώς έκανα πού σε πήρα στο σχολείο". Ο Καλοδικής στο Μπούλκες τυραννούσε τους αγωνιστές της Έθνικής Αντίστασης. Ο Ζαχαριάδης για τιμωρία τον έστειλε στους παιδικούς σταθμούς κι ύστερα στο Έλληνικό Γυμνάσιο. Κανονικά έπρεπε να τον στείλει στην φυλακή.

Θυρωρός στο Γυμνάσιο ήταν ο Μήτσος, ένας καλός γεροντάκος από τα Ζαγόρια. Κάθε τόσο μάλωνε μέ την Διεύθυνση γιατί μετατράπηκε το Έλληνικό Γυμνάσιο σε Ρουμανικό. Διαμαρτυρόταν γιατί δέν υπήρχε μια προσωπογραφία του Ρήγα Φεραίου στον τοίχο, δίπλα στα πορτραίτα των Ρουμάνων. Αγαπούσε τα Έλληνόπουλα και ενδιαφερότανε γι αυτά. Στενοχωριόταν πολύ πού το κράτος

πήρε τήν μεγάλη αίθουσα τής σχολής καί μέρος από τήν αύλή. "Έτσι όπως πάμε, έλεγε, θα μάς πάρουν όλο τό Γυμνάσιο, πού μέ τόσους κόπους καί θυσίες τό κάναμε". Τό Γυμνάσιο χρωστάει πολλά σ' αυτόν τόν καλό πατριώτη, πού μάς ένέπνεε τόν πατριωτισμό. Ό Καλοδίκης βέβαια τόν θεωρούσε έθνικιστή.

Πέθανε ό Γερο Μήτσος, καί πήρε τό κράτος όλο τό κτήριο. Τό Γυμνάσιο στεγάσθηκε άλλού μαζί μέ τά ρουμανόπουλα. Μέχρι πού ήταν οί παλαιοί Έλληνες αυτό τό σχολείο κρατήθηκε Έλληνικό. Από τότε πού μπήκε ό Καλοδίκης έγινε ρουμανικό, πήραν καί τό κτήριο. Είναι μεγάλο πράγμα νά είσαι πατριώτης.

Κάθε τόσο πήγαινα στό σύλλογο καί στόν Έρυθρό Σταυρό καί τούς θυμιζα ότι έπρεπε νά μάς ένώσουν μέ τούς γονείς μας. Μέ κοροϊδεύανε. Ό σύλλογος μέ έστειλε στόν Έρυθρό Σταυρό, κι από κεί μου έλεγαν "νά πάς στό σύλλογο". Δέν σκεφτότανε ότι χρειαζόμασταν τούς γονείς μας. Είχαν περάσει 7 χρόνια πού δέν τούς είδαμε. Λές καί μεις δέν είχαμε ψυχή, ούτε τό δικαίωμα νά νοιώσουμε τή στοργή τής μάνας καί τού πατέρα.

Κι ό πατέρας επίσης πήγαινε στόν Έρυθρό Σταυρό καί στά κομματικά γραφεία στην Τσεχοσλοβακία, για τό ίδιο ζήτημα. Οί Τσέχοι τού έλεγαν "πήγαινε νά τά πεις στους δικούς σας", κι οί δικοί μας τόν έστειλαν στους Τσέχους. Όλοι παίζανε τόν "παπά", ώσπου μιά μέρα ή μάνα πήγε στά κομματικά γραφεία καί τούς καταριότανε. Τό μόνο πού κέρδισε ήτανε νά τήν χαρακτηρίσουν "φασίστρια".

Στή Λέσχη τού συλλόγου δίναμε παραστάσεις μέ καλλιτεχνικό πρόγραμμα. Έγώ άπήγγειλα τό ποίημα τού Δήμου Ρέντη "Τούτη τή γή τήν λένε Έλλάδα".

Σέ μιά συνέλευση τού συλλόγου Βουκουρεστίου, πού πήγα, λίγο έλειψε νά πιαστούμε μέ τούς Ρουμάνους. Στο βήμα άνέβηκαν μερικοί φοιτητές καί βγάλανε λόγους στό κοινό για νά δείξουν τή ρητορική τους ικανότητα,

χωρίς να σκέφτονται τί λένε. Ένας απ' αυτούς, αφού είπε πολλές άρλούμπες, κατάληξε: "Έμεις οι Έλληνες λέμε τούς Ρουμάνους κλέφτες. Δεν είναι σωστό αυτό. Γιατί έμεις μάθαμε τούς Ρουμάνους να κλέβουνε". Τό κοινό άρχισε να κτυπάει τά πόδια του και να διαμαρτύρεται, ζητώντας έξηγήσεις. Ό Ρουμάνος έκπρόσωπος τού κόμματος πού παρακαλουθούσε τή συνέλευση — γραμματέας τού κόμματος στήν περιφέρεια "23 Αύγούστου" — σκώθηκε στό βήμα να τό διευκρινήσει. "Η Ρουμάνικη μπουρζουαζία, είπε, έμαθε τούς Ρουμάνους να κλέβουν. Η Έλληνική μπουρζουαζία έμαθε τούς Έλληνες. Ούτε οι Έλληνες έμαθαν τούς Ρουμάνους, ούτε οι Ρουμάνοι τούς Έλληνες". Τό κοινό χειροκρότησε μέ τή λύση πού δόθηκε.

Στό μάθημα τής Γεωγραφίας τό κάθε Κράτος τό διδασκόμασταν για μία ώρα. Για τήν Γιουγκοσλαβία όμως ο δάσκαλος διάθεσε μία ώρα μαζί μέ τήν Άλβανία. Τόν ρώτησα γιατί δεν μαθαίνουμε περισσότερα για τή Γιουγκοσλαβία, αφού είναι μεγάλο κράτος και μέ κύτταξε άπορημένος, δηλώνοντας ότι αυτό πού ρώτησα τόν έβαζε σέ σκέψεις. Στό διάλειμμα πήγε εύθύς στον Καλοδικη. Αυτός μέ κάλεσε σέ ανάκριση (Η Διευθύντρια ήτανε μία φιγούρα. Ό Καλοδικης έκοβε και έραβε). Μέ υποδέχθηκε μέ άγριο ύφος. "Ποιόν έχεις στήν Γιουγκοσλαβία" ζήτησε να μάθει. "Κανέναν". "Πού είναι οι γονείς σου". "Τί βιβλία διαβάζεις". "Γιατί θέλεις να μάθεις πιο πολλά για τήν Γιουγκοσλαβία;", ήτανε οι ερωτήσεις του. Τού έξηγησα ότι ή Γιουγκοσλαβία ήτανε γειτονικό κράτος για αυτό έπρεπε να τή γνωρίζουμε καλύτερα. "Ξέρεις ότι ο Τίτο χτύπησε πισώπλατα τή λαοκρατούμενη Έλλάδα;". Αυτό δεν τό ήξερα, τόν βεβαίωσα, γιατί δεν ήμουνα άντάρτης. Μού δήλωσε κι αυτός ότι ή έρώτησή μου τόν έβαζε σέ σκέψεις κι ότι θα υπήρχαν έπιπτώσεις στή διαγωγή μου. Δεν τού έφτανε αυτό, αλλά ενημέρωσε τά γραφεία τού συλλόγου ότι στό σχολείο "μορφώνουνε

ένα Τιτάκι". Τά ίδια εἶπε καί στόν Ἐρυθρό Σταυρό καί περιμένε νάβρει τήν εὐκαιρία νά μέ διώξει ἀπό τό Γυμνάσιο.

Σέ λίγες μέρες βρήκε ἀφορμή νά μέ τιμωρήσει, ὅταν οἱ μαθητές διαμαρτυρήθηκαν στή δασκάλα τῆς Χημείας γιατί ἦτανε νευριασμένη καί βαθμολόγησε ἀδίκαια. Αὐτή ἄρπαξε τόν κατάλογο καί τράβηξε στή Διεύθυνση νά ἀναφέρει τὰ γεγονότα. Ὁ Καλοδίκης, ἀπ' ὅλη τήν τάξη, φώναξε ἐμένα στό γραφεῖο. Πήγα ἐπάνω. Ἡ καθηγήτρια τοῦ εἶπε ὅτι δέν ἤμουνα μονάχα ἐγώ ἀλλά καί ἄλλοι. Ὁ Καλοδίκης ἀπάντησε "ἄσε τοὺς ἄλλους, ἐγώ αὐτόν θέλω". Μέ τιμώρησε μέ τριήμερη ἀποχή ἀπό τὰ μαθήματα. Νά εἶμαι κλεισμένος στό θάλαμο πού κοιμόμασταν καί νά βγαίνω γιά νά πάω στήν τραπεζαρία καί στήν τουαλέττα. "Ἄν σέ δούμε στό διάδρομο θά σέ διώξουμε", εἶπε. Χωρίς νά χάσω τό θάρρος μου τοῦ ἀπάντησα ὅτι τὰ μέτρα αὐτά εἶναι ἀντιπαιδαγωγικά κι ὅτι ὁ μέγας Σοβιετικός Μακαρένκο δέν συνιστᾷ τέτοιες τιμωρίες. Ὁ Καλοδίκης κουνούσε τό κεφάλι του ὅλο ὀργή, χωρίς νά ἀλλάξει γνώμη. Ἔτσι κλείστηκα στό θάλαμο.

Αὐτό πού ἐγινε τό εἶδα σάν τήν ἀφορμή πού περιμένε γιά νά μέ διώξει. Γι αὐτό πήρα χαρτί καί κοντυλοφόρο — ὁ μέγας μου πόθος ἦτανε νά ἀποκτήσω καί γώ ἕνα στυλό καί νά γλυτώσω τίς μελάνες. Μέ τήν εὐκαιρία γράφω ὅτι εἶχα κι ἄλλο ὄνειρο: νά ἔχω μιὰ τσάντα γιά νά μὴ κουβαλάω τὰ βιβλία μου σκόρπια — ἐγράψα, λοιπόν, μιὰ διαμαρτυρία στόν ἐπιθεωρητὴ τῶν σχολείων τῆς "23 Αὐγούστου". Μὴ μπορώντας νά βγῶ ἀπό τήν πόρτα, ρίχτηκα ἀπὸ τό παράθυρο καί πήγα προσωπικά στόν ἐπιθεωρητὴ καί τοῦ ἔδωσα τήν γραπτὴ διαμαρτυρία, λέγοντάς του καί προσωπικά ὅτι ἔχουν σκοπὸ νά μέ διώξουν ἀπὸ τό σχολεῖο. "Αὐτοὶ θέλουν νά βγάλουν ἀπὸ τὰ σχολεῖα προσκυνημένους ἀνθρώπους, πρόσθεσα, κι ὄχι νάχουν δικιὰ τους γνώμη". Τὰ εἶπα λεπτομερῶς. Ὁ ἐπιθεωρητὴς ἀκούγε μέ προσοχὴ κι ὅταν τέλειωσα μ' ἐστεῖλε στό σχολεῖο. Ἀνέβηκα ἀπὸ τό παράθυρο καί μπήκα στό θάλαμό μου. Σέ λίγο ἦρθε ὁ Καλοδίκης καί μοῦ εἶπε νά πάω στήν τάξη μου.

Ἐκείνη τῆ μέρα κάνανε παιδαγωγικό συμβούλιο, ἐξετάζοντας τὴν γραπτὴ διαμαρτυρία ποὺ ἔδωσα στὸν ἐπιθεωρητὴ, καὶ πήρανε ἀπόφαση νὰ μού βάλουνε διαγωγή 3. Ἡ καθηγήτρια τῆς Χημείας ἦταν ἀγανακτισμένη γιατί ἦταν γραμμένο τὸ ὄνομά της στὴ διαμαρτυρία. Στὸ δεύτερο τρίμηνο χωρὶς νὰ μ' ἐξετάσει μὲ βαθμολόγησε μὲ 2. Διαμαρτυρήθηκα στὸν Καλοδίκη ποὺ μὲ βαθμολόγησε χωρὶς ἐξέταση καὶ μού ἀπάντησε "καλὰ σοὺ κάνει".

Κατάλαβα γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἐκείνη τῆ μέρα ὅτι ἀν δέν "σκύβεις" τὸ κεφάλι λέγοντας "μάλιστα κύριε" ἢ "μάλιστα σύντροφε", θὰ εἶσαι παραμερισμένος. Χρειάζεται νὰ ἔχεις τόλμη γιὰ νὰ σηκώσεις τὸ ἀνάστημά σου στοὺς ἀνώτερους, εἴτε αὐτοὶ εἶναι καθηγητὲς, εἴτε προϊστάμενοι στὴ δουλειά. Κι ἀν αὐτὸ εἶναι φυσικὸ γεγονός στὸν καπιταλισμό, μού ἦταν ἀδύνατο νὰ πιστέψω ὅτι ἡ ἴδια κατάσταση θὰ ὑπῆρχε καὶ στὶς λαϊκὲς δημοκρατίες. Ἡ ἐπιθυμία μου, ποὺ ἦταν διαμορφωμένη ἐπειτα ἀπ' ὅσα διδάχτηκα γιὰ τὸν καπιταλισμὸ καὶ τὸν σοσιαλισμὸ, ἦταν νὰ ζήσω σὲ ἓνα σοσιαλιστικὸ καθεστῶς μὲ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ τὶς ἀμεσες καὶ βασικὲς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ δέν μπορούσα νὰ χωνέψω, πῶς γίνεται νὰ μού συμπεριφέρονται ἔτσι.

Ἄν καὶ πολλοὶ μαθητὲς μείνανε στὰ μαθήματα, ἐπειδὴ εἶχανε τοὺς γονεῖς τους δέν χάσανε τὸ κρατικὸ ἐπίδομα. Σ' ἐμένα εἶπανε ὅτι δέν τὸ δικαιούμαι, καὶ ἐπειδὴ δέν εἶχα κανέναν ἐπρεπε ν' ἀφήσω τὸ γυμνάσιο. Σὰν ἀκουσε ὁ Γερο Μήτσος ὅτι μὲ διώχνουνε ἀπὸ τὸ γυμνάσιο, πήγε στὰ γραφεῖα κι ἔβαλε τὶς φωνές. "Ποιὸν διώχνεις Καλοδίκη; Τὸν Γιώργη ποὺ δέν ἔχει τοὺς γονεῖς του στὴ Ρουμανία; Μὰ ἀν τὸ λέμε ἀκόμα Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο, εἶναι γιατί ἔχουμε τὸν Γιώργη καὶ μερικὰ Ἑλληνόπουλα ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακία καὶ τὴν Οὐγγαρία. Αὐτὰ μιλάνε Ἑλληνικά ἐδῶ. Τ' ἄλλα δέν ξέρουνε οὔτε τὴν "καλημέρα". Τότε, νὰ διώξουμε ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ νὰ πούμε στοὺς Ρουμάνους, ἐλάτε πάρτε τὸ Γυμνάσιο, εἶναι δικό σας".

Ὁ Καλοδίκης προσπάθησε νὰ δικαιολογηθεῖ λέγοντας ὅτι εἶχα σηκώσει παντιέρα στή Διεύθυνση. Ἐτρεξε νὰ μὲ βοηθήσει κι ὁ δάσκαλός μου ἀπὸ τὸ Μπλάζ, ὁ Κυριάκος Ἀγκοτάκης, ποὺ ἦτανε τότε φοιτητῆς τῆς Νομικῆς. Ὁ Καλοδίκης δὲν ἀλλάζε γνώμη. "Ξέρω ἐγὼ τί κάνω", ἔλεγε. Σὲ καμιά περίπτωση δὲν θὰ μ' ἀφηνε νὰ μορφωθῶ.

Στις 20 τοῦ Μαῖου τοῦ 1955 μὲ εἰδοποίησε νὰ φύγω σὲ δυὸ μέρες ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο. Τοῦ εἶπα ὅτι δὲν ἔχω κανέναν ἔξω. "Ποῦ νὰ πάω, σύντροφε; Πῶς θὰ ζήσω; Μὰς πήρανε μικρὰ παιδιὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας, καὶ τώρα μὲ πετάτε στοὺς δρόμους;". "Σὲ πήραμε νὰ σὲ κάνουμε ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἐσύ ἐγίνες ἓνα Τιτάκι. Γι' αὐτὸ σὲ διώχνουμε, νὰ βάλεις μυαλό", μοῦ ἀπάντησε.

Γιὰ μιὰ ἀπλή ἐρώτηση στὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας εἶχα γίνει Τιτάκι. Ἦμουν ἐχθρὸς, παρ' ὅλο ποὺ οἱ σχέσεις Σοβιετικῆς Ἐνωσης καὶ Γιουγκοσλαβίας, πρὶν ἀπὸ λίγο καλυτέρεψαν, ὅταν ὁ Χρουτσώφ καὶ ὁ Μπουλγκανιν ἐπισκέφτηκαν τὸ Βελιγράδι.

Εἶδα ὅτι τὰ λόγια μου πήγαιναν χαμένα. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ ὅταν ἐπισκέφτηκα τὰ γραφεῖα τοῦ συλλόγου τοῦ Βουκουρεστίου. Μοῦ εἶπαν ὅτι μὲ καταλαβαίνουνε ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τίποτα. Πῆγα στὸ τέλος καὶ στὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ. Στὸ γραφεῖο βρήκα τὴν υπεύθυνη, τὴν Μάρθα, καὶ τὴ Νικολάου ποὺ ἐνδιαφερόταν πραγματικὰ γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα. Μόλις εἶπα τὸ πρόβλημά μου, ἡ Μάρθα ἀρχισε νὰ φωνάζει. Μοῦ εἶπε ὅτι ἡμουν Τιτοϊκὸς καὶ δὲν θὰ μὲ ταῖζουν καὶ θὰ μορφώνουνε τζάμπα. "Ἀπὸ σήμερα διώχνεσαι ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο, κατάληξε, καὶ δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ γραφεῖς σ' ἄλλο σχολεῖο τῆς Ρουμανίας. Ἄν τὸ κάνεις, θὰ σὲ ξεγράψουμε".

Πρῶτη φορὰ ἀκουγα Ρουμάνους νὰ μοῦ μιλάνε μὲ τέτοιο τρόπο. Δὲν ἐφταιγε αὐτὴ. Ὁ Καλοδίκης τὴν παρὰκίνησε νὰ μοῦ φερθεῖ ἔτσι. Ἡ Νικολάου μὲ κυττούσε στενοχωρημένη.

"Καὶ πῶς θὰ ζήσω ἐγὼ τώρα;", διαμαρτυρήθηκα. "Τί

μ' ενδιαφέρει έμένα πώς θα ζήσεις; οί δικοί σου σέ κατηγοράνε και μείς είμαστε ύποχρεωμένοι νά τούς άκούσουμε". Ένα πρωϊνό πού πήγα νά φάω μού είπε ό υπεύθυνος τών τροφίμων ότι έχει διαταγή από τόν Καλοδικη νά μή μού σερβίρει. Έπρεπε νά πάρω τά πράγματά μου και νά αφήσω τό οίκοτροφείο.

Χαιρέτησα τούς φίλους, ανέβηκα στό δωμάτιο και φόρεσα τό παλτό μου, πήρα τή ξύλινη βαλίτσα, πού είχα από τό Τούλκες και κατέβαινα από τίς σκάλες. Μόλις μέ είδε ό έβδομηνητάχρονος Μπαρμπα Μήτσος νά φεύγω δακρυσμένος, άρχισε νά φωνάζει δυνατά "Ντροπή Καλοδικη, αίσχος. Θ' άπλώσω τή μαχαίρα μου και άς πάρει όποιον νάναι". Τόν χαιρέτησα και βγήκα από τό οίκοτροφείο. Ό Μπαρμπα Μήτσος συνέχιζε νά φωνάζει δυνατότερα. Άκουγότανε άκόμα κι όταν έκλεισα τή μεγάλη πόρτα.

Έξω έκανε πολύ κρύο, βρισκόμασταν στή καρδιά τού χειμώνα. Βάδισα κάπου 50 βήματα και γύρισα νά κυττάξω για τελευταία φορά τό Γυμνάσιο. Από τό παράθυρο μέ κυττούσε γελόντας ό Καλοδικης, δέν άντεξα και βάδισα πρós τό παράθυρο. "Δέ μού λές, τού είπα, γελούσες και όταν τυραννούσες τούς Έαμίτες στό Μπούλκες;". "Και πού ξέρεις έσύ ότι ήμουνα στό Μπούλκες;", μού άπάντησε. "Ό κόσμος τόχει τούμπανο κι έσύ κρυφό καμάρι", τόν ένημέρωσα, και όταν γελόντας είπε "νά δούμε πού θα βγάλεις τόν χειμώνα", τόν διαβεβαίωσα ότι είναι μαθημένα τά βουνά από τά χιόνια.

Τράβηξα τόν δρόμο μου, όπου μέ βγάλει. Ό Έλληνας φυγάδας άν δέν είχε τήν προστασία τού Έρυθρού Σταυρού, δέν μπορούσε σέ καμιά περίπτωση νά ζήσει στή Ρουμανία εκείνο τόν καιρό. Δουλειές δέν υπήρχαν και όσοι δουλεύανε, δέν έφθανε τό μεροκάματο για τή συντήρησή τους.

Έμαθα ότι ή καθηγήτρια τής Ρουμανικής γλώσσας, προτού άρχίσει τό μάθημά της, είπε τά καλύτερα λόγια για μένα. Ότι ήμουνα από τούς καλύτερους μαθητές, κι ότι στα 20 χρόνια πού δίδασκε πρώτη φορά είδε κάποιον νά

σηκώνει τὸ ἀνάστημά του καί νά ἀμφισβητεῖ τὸ παιδαγωγικό σύστημα. Καί ἐκφρασε τὴ λύπη της γιὰ τὸ πὼς θὰ βγάλω τὸν χειμῶνα.

Μὲ τὴ ξύλινη βαλίτσα στὸ χέρι, τράβηξα γιὰ τὸ Σιδηροδρομικὸ Σταθμὸ τοῦ Βουκουρεστίου, ἀφοῦ δὲν εἶχα πού ἄλλου νά μείνω. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη δοκιμασία πού πέρασα στὴ ζωὴ μου. Ἐμεινα στὸ Σταθμὸ 5 μέρες. Τὴ μέρα, κουβαλώντας καί τὴ βαλίτσα μου, πήγαινα ἀπὸ ἐργοστάσιο σὲ ἐργοστάσιο, γιὰ νά βρῶ δουλειά. Παντοῦ ἀκουγα τὰ ἴδια. Ὅτι δηλαδή, ὄχι μόνο δὲν ὑπῆρχε κενὴ θέση, ἀλλὰ εἶχαν διώξει κιόλας ἐργάτες.

Δὲν ὑπάρχει χειρότερο πράγμα ἀπὸ τὸ νά πεινάς καί νά βρίσκεσαι σὲ ξένη χώρα χωρὶς καμιά προστασία. Αὐτὰ σκεφτόμουνα, χωρὶς νά βρίσκω λύση στὴν τραγωδία μου.

Ἀνέβηκα σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ φορτηγὰ τραίνα, πού πηγαίνανε γιὰ τὸ Πιτέστι. Ξενυχτοῦσα στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ καί τὴ μέρα ἐψαχνα γιὰ δουλειά. Ἀλλὰ καί ἐδῶ τὰ ἴδια, ὅπως καί στὸ Βουκουρέστι. Πῆγα καί στὴν Φλωρίκα, πού εἶναι ἀντίκρου ἀπὸ τὸ Πιτέστι (χωρίζονται ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἄργκες) μήπως βρῶ κανένα πολιτικὸ πρόσφυγα. Τοὺς εἶχαν ὁμως μετακινήσει ἀπὸ κεῖ πρὶν ἀπὸ ἓνα χρόνο.

Σ' ἓνα κτήριο, κοντὰ στὸ ἀγαλμα τοῦ Μπελογιάννη, μένανε τρία Ἑλληνόπουλα, πού μόλις τέλειωσαν τὴν ἐπαγγελματικὴ σχολή. Γίναμε φίλοι μὲ τὸν Νικόλα, καί κοιμόμασταν μαζὶ σ' ἓνα κρεβάτι κάπου μιά βδομάδα.

Οἱ νέοι μου φίλοι δουλεύανε σ' ἓνα μεταλλουργικὸ ἐργοστάσιο κι ἐρχότανε σπίτι κουρασμένοι καί λερωμένοι. Τρῶγανε ἓνα ξερὸ ψωμί. Στὸν ἓναν ἦρθαν τὰ χαρτιὰ του νά φύγει γιὰ τὴν Πολωνία πού ἦταν οἱ γονεῖς του, καί δὲν ἐκρυβε τὴν χαρὰ του. Ἐγὼ γυρνοῦσα ὅλη τὴ μέρα γιὰ νά βρῶ δουλειά, ἀλλὰ πουθενά δὲν μὲ πέρνανε. 2 φορές σκέφτηκα νά πέσω ἀπὸ τὸ γεφύρι τοῦ Ἄργκες, νά γλυτώσω ἀπὸ τὰ βάσανά μου. Ἐνα μῆνα κράτησε αὐτὸ μαρτύριο, ἕως ὅτου ἀποφάσισα νά φύγω γιὰ νά μὴ γίνομαι ἄλλο βᾶρος στοὺς φίλους μου.

Ξαναπήγα στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ. Κάποια μέρα,

καθώς περνούσα από τὸ κέντρο τῆς πόλης εἶδα ἀντίκρυ ἀπὸ τὸν κινηματογράφο δυὸ μεγάλες πόρτες. Νόμισα ὅτι μέσα ἦταν ἐστιατόριο, ὅπως παλιὰ, πού εἶχε ἐστιατόριο στὸ ἰσόγειο καὶ στὸν πάνω ὄροφο μένανε πόρνες. Πλησίασα καὶ διαπίστωσα ὅτι εἶχε μετατραπεί σὲ ὑφαντουργική σχολή. Μπήκα μέσα καὶ εἶδα νὰ παίζουν ποδόσφαιρο μερικά παιδιά. Μία γυναίκα μὲ πλησίασε καὶ μού εἶπε ὅτι ἂν θέλω τὸν διευθυντὴ πρέπει νὰ πάω σὲ ἐκεῖνο τὸ γραφεῖο. Δὲν εἶχα τίποτε νὰ χάσω, καὶ πήγα. Μέσα στὸ γραφεῖο ἦταν ὁ διευθυντὴς Ἰνγκινέρ Κοστάντ Πέτρε, ὁ ὑποδιευθυντὴς Ραντουλέσκου καὶ κάνα δυὸ δάσκαλοι. Μὲ παρακίνησαν νὰ τοὺς ἀνοίξω τὴν καρδιά μου.

Τοὺς τὰ εἶπα ὅλα. Ὅταν τέλειωσα, ὁ διευθυντὴς μὲ ρώτησε ποιοὶ μὲ διώξανε, "οἱ δικοὶ μας ἢ οἱ δικοὶ σας;". Τοῦ εἶπα ὅτι μὲ διώξανε οἱ δικοὶ μας. Πέταξε τὸ μολύβι πού κρατοῦσε. "Σὰ δὲν ντρέπονται" εἶπε, "αὐτὰ πού τράβηξες ἐσύ σ' ἓνα μῆνα, τὰ τράβηξα καὶ γώ στὴν Μπουκοβίνα, στὴ Ρωσία, κι ἐτσι σὲ καταλαβαίνω. Δὲν θὰ σ' ἀφήσω νὰ πεθάνεις ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο σὰν σκυλί".

Ρώτησε τοὺς ἄλλους, καὶ ὅλοι συμφώνησαν νὰ μὲ πάρουν στὴ σχολή.. Ὁ διευθυντὴς εἶπε ὅτι κάνουνε μιὰ χριστιανική πράξη. Κάλεσε τὴν παιδαγωγὸ καὶ τῆς εἶπε νὰ μαζέψει ὅλα τὰ παιδιά στὸ προαύλιο. Μὲ πήρε μαζί του, καὶ ἐνημέρωσε τὰ παιδιά ὅτι ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή θὰ εἶναι μαζί τους "κι ἓνα Ἑλληνόπουλο, πού πρέπει νὰ τὸ ἀγαπάτε σὰν ἀδερφὸ σας". Πήγαμε στοὺς θαλάμους, νὰ μού δείξει τὸ μέρος πού θὰ ἐμένα, καὶ μετὰ στὸ μαγειρεῖο.

Μερικὰ κορίτσια γιὰ νὰ μὲ κάνουν νὰ χαρῶ, ἀρχισαν νὰ τραγουδοῦν τὸ "ξεκινάει μιὰ ψαροπούλα". Τὸ εἶχαν μάθει ἀπὸ μιὰ κοπέλλα πού ζούσε στὸ Κουμπουλόγκ. Μιλήσαμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἶπα ὅσα ἤξερα. Στὴ συνέχεια πήγα στὸ κρεβάτι μου πολὺ συγκινημένος γιὰ ὅλα ὅσα μού ἐτυχαν ἐκείνη τὴ μέρα. Σκεφτόμουνα ὅτι εἶναι λάθος νὰ χωρίζουμε τοὺς ἀνθρώπους ἀνάλογα μὲ τίς πολιτικές καὶ τίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Θάπρεπε νὰ τοὺς χωρίζουμε σὲ δυὸ κατηγορίες: τοὺς "καλοὺς" καὶ τοὺς "κα-

κούς". Τα άλλα είναι προπαγάνδες για να ξεγελούνε τον κόσμο και να τον τραβά κάθε κόμμα στο μέρος του. Πιστεύω ότι όσο μορφώνεται ο κόσμος, τόσο λιγότερο θα τον επηρεάζουν οι διάφορες προπαγάνδες. Θα αντιμετωπίζονται τα πράγματα ρεαλιστικά. Γι αυτό πρέπει να μορφωθούν οι άνθρωποι.

Αυτά που σκεφτόμουνα τότε δεν διαφέρουν και πολύ απ' αυτά που σκέφτομαι τώρα. Θεωρώ π.χ. ότι είναι μεγάλο λάθος να διαβάζει κανείς μόνο την εφημερίδα που εκδίδει το κόμμα του. Έτσι γίνονται οι φανατικοί, που φορούν παρωπίδες και βλέπουνε τα πράγματα μονόπλευρα. Ο καθένας μας νομίζει ότι το κόμμα του έχει το απόλυτο δίκαιο, κι ότι όλοι οι άλλοι είναι έχθροι.

Ο διευθυντής σκέφτηκε ότι επειδή η σχολή θα έκλεινε το καλοκαίρι, και θα έμενα πάλι χωρίς κατοικία, έπρεπε να γραφτώ στο Λύκειο. Μ' έστειλε στον διευθυντή, που με έγραψε στην ένατη τάξη. Κοιμόμουνα και έτρωγα στην ύφαντουργική σχολή και μορφωνόμουνα στο Λύκειο. Δεν είχα ρούχα, γι' αυτό ο διευθυντής μου έδωσε λεφτά για το τραίνο και πήγα στο Βουκουρέστι στον Έρυθρο Σταυρό. Είπα στην Μάρθα, ότι θέλω να μου δώσουν ρούχα, αλλά αυτή υποστήριξε ότι μαζί μου ξεμπέρδεψε και δεν μπορεί να μου δώσει τίποτα. Τήν απείλησα ότι αν δεν μου δώσουν ρούχα θα τήν καταγγείλω στο Έργατικό Κόμμα της Ρουμανίας. "Τότε θα δείτε, τής είπα, ποιόν διώχνετε χειμώνα καιρό χωρίς προστασία. Γιατί μέ δεχτήκατε στην χώρα σας; για να περπατάω νηστικός, χωρίς ρούχα, στους δρόμους;". Τότε η Νικολάου, που ήταν αντίκρυ της, είπε "κρίμα είναι, να δώσουμε ρούχα στο παιδί". Συμφώνησε η Μάρθα τελικά, αλλά δήλωσε ότι είναι τα τελευταία που μου δίνουνε. Πήγα μετά στις γενικές αποθήκες του Έρυθρου Σταυρού και πήρα ένα κουστούμι, παλτό, πουκάμισο, φανέλα και ένα ζευγάρι παπούτσια.

Πέρασα από τον δάσκαλό μου τον Χρυσόστομο Μπάκα

καί έμαθα ότι διώξανε τόν σ. Ζαχαριάδη από τήν καθοδήγηση τού κόμματος, αλλά τό κρατούσαν ακόμα μυστικό, για να μή ξεσηκωθούνε οι όπαδοί του. Ξαναπήγα και στον Έρυθρό Σταυρό για να δώ τί γίνεται μέ τό πρόβλημά μου, να πάω δηλαδή στους γονείς μου. Μού ύποσχέθηκαν ότι μέχρι τέλος τού χρόνου αυτό θα γινόταν.

Μέσα στο τραίνο που μέ πήγαινε στο Πιτέστι, τραγουδούσα μέ κάτι φίλους μου που βρήκα. Στη σχολή μόλις μέ είδαν ντυμένο μέ τά καινούργια ρούχα, ξαφνιαστήκαν. Ό διευθυντής μου είπε ότι πρέπει να παλεύω συνέχεια, να μή τούς αφήνω ήσυχους, για να κερδίζω αυτό που θέλω.

Στό κρεβάτι μου βρήκα ένα γράμμα από τόν πατέρα, που είχε μάθει κι αυτός ότι εκείνη τήν χρονιά θα συναντιόμασταν. "Τώρα πληρώνει ό Ζαχαριάδης για όλες τις άδικίες που έκανε στους πρόσφυγες. Όχτώ χρόνια μάς έχουν χωρισμένους". Πήγα στον διευθυντή τού Ρουμάνικου σχολείου και τόν παρακάλεσα, έπειδή εκείνο τόν χρόνο θα έφευγα, να μ' αφήνε να δώσω εξετάσεις — όπως έκαναν και στα Κορεατόπουλα — στην έννάτη και δεκάτη τάξη, καέ στις κρατικές. Δεν είχε αντίρρηση. Και έγραψε άμέσως στην Έπιθεώρηση και στο Υπουργείο, να μου δώσουν τήν έγκριση. Πήρα τό έγγραφο και τό πήγα ό ίδιος στον Έπιθεωρητή. Άστειεύτηκε, ότι αν δεν κατάφερνα να πάρω τό κρατικό πτυχίο, έπειδή ήμουνα 17 χρονών, θα έπρεπε να ξεγραφτώ από Έλληνας, για να συνεχίσω. Αυτό μου τόχε ξαναπεί. Και τέλειωσε μέ τά λόγια "Για να δώ θα τά καταφέρεις; Οι Έλληνες άμα πούνε κάτι, τό κάνουνε". Μού ύπόγραψε τό χαρτί και έφυγα.

Ό διευθυντής τού Λυκείου μέ πήγε πράγματι στην δεκάτη τάξη. Όλα αυτά έγιναν γρήγορα. Είχα έλλείψεις στα μαθηματικά και στα ρωσικά. Μια μέρα που πήγα στον γραμματέα τού κόμματος τής περιοχής και τού είπα τόν πόνο μου, αυτός φάνηκε καλός άνθρωπος κι έβαλε ένα καθηγητή που μου έκανε 4 φορές τή βδομάδα μαθηματικά. Όσο για τά ρωσικά μέ βοηθούσε μια καθηγήτρια τής ύφαντουργικής σχολής. Δεν μπορώ να ξεχάσω τή μεγάλη

άνθρωπιά που δείξανε για μένα αυτοί οι άνθρωποι.

Διαβάζαμε με τον φίλο μου τον Γκρέκο, που μου έδινε και κανένα λεί να γυρνώ στην πόλη. Είχα πολύ κουραστεί για να τα βγάλω πέρα με τις εξετάσεις.

Στις γιορτές του Πάσχα, κάθε παιδί της ύφαντουργικής σχολής ήθελε να με πάρει στο σπίτι του για να με φιλέψει. Έγώ πήγα στής μαγείρισας το σπίτι. Μετά τις γιορτές, τα παιδιά που επέστρεψαν, γέμισαν το κρεβάτι μου με κόκκινα αυγά. Πώς να μη συγκινούμαι όταν περιγράψω τη φιλοξενία που μου έκαναν οι Ρουμάνοι;

Τα Σαββατοκύριακα, πήγαινα πολλές φορές στο Κουμπουλούγκ να ξεσκάσω λίγο. Ο διευθυντής ο Στοϊκος έλεγε στο μάγειρα να μου δώσει καμιά μεγάλη μερίδα και μου επέτρεπε να κοιμάμαι στον ίδιο θάλαμο που ήμουν κάποτε. Ήταν φιλότιμοι άνθρωποι. Δεν μπορώ όμως να πω το ίδιο και για τους δικούς μας.

Όταν τον Αύγουστο του 1956 επισκέφτηκα τα αδέρφια μου στον παιδικό Σταθμό του Τούλκες, ο διευθυντής Γιάννης ήρθε κοντά μου γελώντας και μου εύχήθηκε να μη περάσω άλλα βάσανα. Μιλήσαμε για πολλά και για το γράμμα που είχα στείλει στον Ζαχαριάδη. Το βράδυ μου είπε να κοιμηθώ στο 9 κτήριο, αλλά την άλλη μέρα έπρεπε να φύγω. Δεν μπορούσα να φύγω όμως, γιατί δεν είχε συγκοινωνία. Μόλις με είδε το πρωί, άρχισε να φωνάζει που κάθομαι και τρώγω δωρεάν το ψωμί του λαϊκού καθεστώτος. Του εξήγησα ότι οι ίδιοι οι Ρουμάνοι δεν φέρονται έτσι, κι έψαξα να βρω ένα αυτοκίνητο να φύγω, για να μη κατηγορούν ότι τρώγω τζάμπα το ψωμί του λαϊκού κράτους.

Αυτό που θέλω να τονίσω είναι ότι οι Έλληνες που είχαν υπεύθυνες θέσεις, εξηγούσανε όλα τα ζητήματα με ένα δικό τους τρόπο, λανθασμένο. Δεν έδειχναν την αγάπη και την κατανόηση που έδειχναν οι Ρουμάνοι στα παιδιά της Ελλάδας.

Η διαφορά έγκειται στο ότι οι Ρουμάνοι μας έβλεπαν σαν παιδιά που έχουμε ανάγκη από αγάπη και στοργή, ενώ

οι δικοί μας μάς θεωρούσανε στρατιώτες. Μόλις άκούγανε κάποιο παιδί νά ρωτάει κάτι πού σύμφωνα μ' αυτούς δέν έπρεπε, τó θεωρούσανε ύποπτο. Άντί νά προσαρμοσθούνε, ζούσανε μακριά από τή πραγματικότητα.

Άπό τις 20 τού Μάη τού 1956 άρχισα τις έξετάσεις. Στά ρουμανικά τής έννάτης τάξης, έπρεπε νά άπαγγείλω ένα ποίημα τού Έμινέσκου (τό τρίτο γράμμα). Άπάγγειλα ένα μέρος και έξήγησα τó νόημα. Ό καθηγητής ένθουσιάστηκε και έλεγε στά ρουμανόπουλα πώς ένας Έλληνας ήξερε καλύτερα άπ' αυτά τή λογοτεχνία τους. Τελιώνοντας τις έξετάσεις τής έννατης και δέκατης τάξης, έδωσα έξετάσεις για τó κρατικό πτυχίο. Στις 8 Αύγουστου τού 1956 πήρα και τó Κρατικό Δίπλωμα. "Δίπλωμα ντέ Ματουριτάτε".

Στό τέλος τής χρονιάς ή διεύθυνση τού σχολείου έκανε μιά γιορτή για τούς τελειόφοιτους. Τó ίδιο και ή ύφαντουργική σχολή. Ό διευθυντής Κωστάκι Πέτρη, άνάφερε και μένα στό λόγο του. Μού εύχήθηκε καλή σταδιοδρομία. Ό θυρωρός φώναξε νά μή ξεχάσω νά τούς στείλω πορτοκάλια, όταν πάω στην Έλλάδα.

Οι μαθητές ζήτησαν νά τούς άπαγγείλω ένα ποίημα στα Έλληνικά. Είναι άλήθεια ότι είχα μάθει πολλά ποιήματα, από τόν Θούριο τού Ρήγα ως τόν Όδηγητή τού Βάρναλη. Προτίμησα νά τούς πώ τó τελευταίο τραγούδι τού Κώστα Γιαννόπουλου.

Όμολογώ ότι μετά από τούς γονείς μου, δέν άγάπησα κανέναν άλλον πιο πολύ έκτός τόν Κωστάκι Πέτρη, τόν διευθυντή τής σχολής. Αυτός μέ γλύτωσε εκείνο τόν βαρύ χειμώνα τού '55 - '56. Δύσκολα βρίσκεις τέτοιους ανθρώπους.

Τήν άλλη μέρα χαιρέτησα τó προσωπικό τής σχολής. Ό διευθυντής μέ άγκάλιασε και μέ φίλησε. Πήρα ένα καρβέλι ψωμί, τή ξύλινη βαλίτσα μου και έφυγα.

Πήγα στό Στεφανέστ και δούλεψα άγροφύλακας στα κηπώματα. Μέ πληρώνανε 210 λεί τó μήνα. Και πρωϊ, με-

σημέρι, βράδυ, φαγητό στην τραπεζαρία.

Όταν μου έμειναν μερικά χρήματα πήγα στο Βουκουρέστι να δω τι γίνεται με τα χαρτιά μου για την Τσεχοσλοβακία. Μου ξανάπαν ότι τέλος του χρόνου θα φύγω. Η Νικολάου δάκρυσε όταν τής έδειξα το κρατικό δίπλωμα. Μου είπε να το δείξω στη Μάρθα. Δεν το βρήκα αναγκαίο και έφυγα. Στα Έλληνικά γραφεία με βρήκε ο Γιώργος Αθανασιάδης και ο Καρακώστας, ο γραμματέας του συλλόγου, οι οποίοι με συγχάρηκαν που έβγαλα το Γυμνάσιο. Υπήρχαν δάσκαλοι και καθηγητές που υποστήριζαν ότι άδικα με διώξανε από την Σχολή. Υπήρχαν κι άλλοι που πίστευαν ότι έπρεπε να με διώξουν για να "βάλω μυαλό". Γύρισα πίσω στο Στεφανέστ και περίμενα κάθε τόσο να με ειδοποιήσουνε πότε θα φύγω για Τσεχοσλοβακία, μαζί με τ' αδέρφια μου τον Κώστα και το Νίκο που ήταν στο Τούλκες. Η αδερφή μου η Χρυσάνθη έκανε πρακτική στο Μπακάου, η αδερφή μου Σταυρούλα ήταν στο Σανατόριο Σινάια. Είχα τακτική αλληλογραφία και όλους τους έκαιγε το ζήτημα της ένωσής μας με τους γονείς μας.

Ο πατέρας ήταν αισιόδοξος και έλεγε ότι τούτο τον χρόνο θα τελειώσουν τα βάσανά μας. Δεν ήταν ούτε ένα, ούτε δύο, αλλά ΟΚΤΩ χρόνια που μάς είχαν χωρισμένους.

Το 1956 έγινε στη Ρουμανία η Έκτη πλατιά Όλομέλεια τής Κ.Ε. του ΚΚΕ, όπου διώχθηκε η παλιά καθοδήγηση του Ζαχαριάδη κι εκλέχτηκε νέα με τον Κολιγιάννη, Παρτσαλίδη, Ζωγράφο κ.ά. Έγινε μεγάλη κριτική στην παλιά τακτική. Οι καινούργιοι κατέβηκαν για πρώτη φορά από τότε που ήρθαμε στη Ρουμανία, στις παροικίες των πολιτικών προσφύγων και στους Παιδικούς Σταθμούς για να δούνε τα προβλήματα και να ακούσουνε τον πόνο των Έλλήνων.

Στις 10 Δεκεμβρίου του 1956 κάπου 50 παιδιά, μαζί και γώ με τα αδέρφια μου, μάς συγκέντρωσε ο Έρυθρός Σταυρός του Βουκουρεστίου για να φύγουμε αεροπορικώς να πάμε στους γονείς μας στην Τσεχοσλοβακία. Τα παιδιά χόρευαν από την χαρά τους.

Στό ξενοδοχείο κοντά στο μεγάλο σιδηροδρομικό σταθμό του Βουκουρεστίου που μάς συγκέντρωσαν ήρθε να μάς ξεπροβοδίσει εκ μέρους του συλλόγου ο Γιώργης Ἀθανασιάδης και ο Καρακώστας. Μάς είπανε να προσέχουμε εκεί που θα πάμε να μη κατηγορούμε τη ζωή μας στη Ρουμανία και την ὀργάνωσή μας. Είπα στον Ἀθανασιάδη πώς ἄμα ζούσαμε καλά στη Ρουμανία, δέν θα μάς ἔλεγαν να μή την κατηγοράμε.

Μετά ἀπό 8 χρόνια χωρισμό, ἀνεβήκαμε στο ἀεροπλάνο που τράβηξε για τήν Πράγα, ὅπου μάς περιμένανε οἱ γονεῖς μας μέ ἀνυπομονησία.

1 Αὐγούστου 1970
Ὁστράβα

